

**Криворізький національний університет
Криворізький економічний інститут**

С.В. Волошина

**Навчально-методичний посібник
для самостійного вивчення дисципліни**

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ

Кривий Ріг - 2015

Рецензенти:

В.А. Верба, д.е.н., професор (Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана)

С.В. Гушко, д.е.н., професор (Криворізький економічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет»)

Н.В. Чорноморченко, к.е.н., доцент (Криворізький економічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет»)

Рекомендовано до видання науково-методичною радою Криворізького економічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» (протокол №3 від 30.12.2014р.)

Волошина С.В.

Економічний аналіз : навч. - метод. посіб. для самост. вивч. дисц. - Кривий Ріг : КЕІ КНУ, 2015. — 234 с.

У навчально-методичному посібнику викладено теоретичні, методологічні та практичні аспекти економічного аналізу. Посібник містить програму дисципліни зі змістовною характеристикою основних термінів, понять і методичних підходів, плани практичних і лабораторних занять, завдання для виконання самостійної та індивідуальної роботи, рекомендовану до опрацювання літературу.

Посібник призначений для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня підготовки «бакалавр з економіки підприємства» всіх форм навчання та центрів перепідготовки спеціалістів.

© С.В. Волошина
© КЕІ КНУ, 2015

Вступ	5
Розділ 1. Програма дисципліни «Економічний аналіз»	8
1.1. Опис навчальної дисципліни.....	8
1.2. Структура навчальної дисципліни.....	9
1.3. Зміст дисципліни за темами.....	12
Розділ 2. Методичні поради до вивчення тем дисципліни	24
Тема 1. Предмет, об'єкт і завдання економічного аналізу.....	24
Тема 2. Метод і методичні прийоми економічного аналізу.....	28
Тема 3. Види аналізу та його інформаційне забезпечення.....	41
Тема 4. Загальна характеристика аналізу фінансового стану підприємства.....	49
Тема 4. Загальна характеристика аналізу фінансового стану підприємства.....	53
Тема 6. Аналіз ліквідності і платоспроможності підприємства...	61
Тема 7. Аналіз фінансової стійкості підприємства.....	65
Тема 8. Аналіз ділової активності підприємства.....	73
Тема 9. Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства.	80
Тема 10. Діагностика ймовірності банкрутства підприємства.....	88
Тема 11. Загальне оцінювання і прогнозування фінансового стану підприємства.....	93
Тема 12. Аналіз виробництва і реалізації продукції.....	97
Тема 13. Аналіз використання персоналу підприємства.....	108
Тема 14. Аналіз використання основних засобів підприємства...	117
Тема 15. Аналіз використання матеріальних ресурсів підприємства.....	124
Тема 16. Аналіз собівартості продукції.....	130
Розділ 3. Плани практичних занять та порядок їх проведення	141
Семінарсько-практичне заняття 1.....	141
Практичне заняття 2.....	141
Практичне заняття 3.....	145
Семінарсько-практичне заняття 4.....	147
Семінарсько-практичне заняття 5.....	148
Практичне заняття 6.....	148

Практичне заняття 7.....	151
Практичне заняття 8.....	153
Практичне заняття 9.....	156
Практичне заняття 10.....	158
Практичне заняття 11.....	160
Практичне заняття 12.....	162
Практичне заняття 13.....	165
Практичне заняття 14.....	168
Практичне заняття 15.....	170
Практичне заняття 16.....	174
Практичне заняття 17.....	178
Практичне заняття 18 (КМР).....	181
Розділ 4. Організація проведення і зміст лабораторних занять.....	182
Лабораторна робота №1 «Формування профілю та інформаційного забезпечення економічного аналізу підприємства».....	182
Лабораторна робота №2 «Аналіз майна підприємства та джерел його формування».....	187
Лабораторна робота №3 «Аналіз ліквідності і платоспроможності підприємства».....	191
Лабораторна робота №4 «Аналіз фінансової стійкості підприємства».....	195
Лабораторна робота №5 «Аналіз ділової активності підприємства».....	200
Лабораторна робота №6 «Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства».....	205
Лабораторна робота №7 «Діагностика ймовірності банкрутства підприємства».....	210
Лабораторна робота №8 «Загальне оцінювання і прогнозування фінансового стану підприємства».....	213
Розділ 5. Навчальні завдання для самостійної роботи студентів	221
Розділ 6. Індивідуальні завдання з дисципліни	225
Розділ 7. Підсумкові питання з дисципліни	228
Розділ 8. Рекомендована література.....	231

ВСТУП

Формування в Україні ринкових відносин, перебудова господарського механізму і системи управління можливі за умов ефективного і раціонального використання фінансових, трудових, матеріальних, енергетичних ресурсів, підвищення якості продукції та ін., що ставить певні вимоги до обґрунтування управлінських рішень. Тому вимоги до рівня аналітичної підготовки економістів значно зростають, бо від їх праці залежить ефективність діяльності суб'єкта господарювання і кінцеві результати його діяльності в цілому. Освоїти правила, методику і здобути навички організації і проведення аналітичної роботи можна лише за умови знання теоретичних основ економічного аналізу та формування на їхній базі необхідних практичних навичок.

Навчальний курс «Економічний аналіз» – одна із спеціальних базових дисциплін підготовки бакалаврів з економіки. Навчання студентів економічного аналізу є елементом здобуття ними навичок обліково-аналітичної роботи для подальшого застосування у фаховій діяльності.

Мета навчальної дисципліни «Економічний аналіз» полягає у засвоєнні знань щодо системного оцінювання діяльності підприємства, виявленні внутрішніх резервів раціонального використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

Відповідно до попередньо визначеної мети викладання дисципліни «Економічний аналіз» головними завданнями, що стоять перед нею, є:

- навчання студентів теорії економічного аналізу та сучасним методикам його здійснення;
- формування у них практичних навичок та умінь щодо проведення аналітичних досліджень, виявлення резервів діяльності підприємства та визначення умов їх використання;
- сприяння дослідницькій діяльності, розвиток самостійності та відповідальності студентів.

Дисципліна «Економічний аналіз» відноситься до прикладних конкретно-економічних суспільних наук, які вивчають дію і прояв економічних законів ринкового характеру в господарській діяльності підприємств, досліджують окремі закономірності розвитку виробництва, які витікають з цих законів, і розробляють на цій основі шляхи і способи планомірного ведення господарства, виробництва матеріальних благ, здійснюють перевірку результативності господарювання повноті задоволення споживацьких потреб і досягнення високої ефективності функціонування.

Об'єктом вивчення даної дисципліни є економічні результати господарської діяльності підприємства.

Предметом дисципліни є виступають причинно-наслідкові зв'язки і залежності економічних явищ і процесів, що формують результати діяльності суб'єктів господарювання.

Навчальна дисципліна «Економічний аналіз» вивчається в органічному взаємозв'язку з такими дисциплінами загальноекономічної і професійної підготовки як: «Політекономія», «Мікроекономіка», «Вища математика», «Економіка підприємства», «Фінанси», «Бухгалтерський облік», «Статистика», «Економіка праці і соціально-трудова відносини» тощо. Саме ці курси є фундаментом для вивчення теоретичних основ організації та методики економічного аналізу.

У свою чергу матеріал дисципліни «Економічний аналіз» слугує підґрунтям для вивчення дисциплін професійної та практичної підготовки бакалаврів, спеціалістів та магістрів, серед яких: «Стратегія підприємства», «Управління витратами», «Планування і контроль на підприємстві», «Потенціал і розвиток підприємства», «Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків», «Економічне управління підприємством», «Конкурентоспроможність підприємства» та інших.

При вивченні дисципліни студент **повинен знати:**

- основні категорії і види економічного аналізу;
- інформаційне забезпечення економічного аналізу;

- методичні прийоми економічного аналізу;
- організацію аналітичної роботи на підприємстві;
- методики аналізу фінансового стану підприємства;
- методики управлінського аналізу на підприємстві;
- можливості використання економіко-математичних методів та ПК для

вирішення аналітичних завдань.

Внаслідок вивчення дисципліни студент **повинен вміти:**

- ✓ визначати об'єкти аналітичного дослідження та будувати систему необхідних для його проведення показників;
- ✓ складати план аналітичної роботи;
- ✓ збирати і готувати інформацію для економічного аналізу;
- ✓ підбирати і застосовувати сучасний інструментарій економічного аналізу;
- ✓ завершувати аналіз розробкою варіантів управлінських рішень;
- ✓ усно і письмово викладати результати аналізу, складати аналітичні звіти (записки, коментарі);
- ✓ готувати електронні презентації до аналітичних звітів.

РОЗДІЛ 1

ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ»

1.1. Опис навчальної дисципліни

Загальна характеристика навчальної дисципліни «Економічний аналіз» представлена в описовому вигляді у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Опис навчальної дисципліни «Економічний аналіз»

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Галузь знань: <i>0305 «Економіка і підприємництво»</i>	<i>За вибором</i>	
	Напрямок підготовки: <i>6.030504 «Економіка підприємства»</i>		
Модулів – 1		Рік підготовки:	
Змістових модулів – 3		<i>4-й</i>	<i>3-й</i>
Індивідуальне науково-дослідне завдання – <i>не передбачено</i>		Семестр	
Загальна кількість годин – 144		<i>7-й</i>	<i>5-й</i>
Тижневих годин для денної форми навчання: - аудиторних – 6 - самостійної роботи студента (включаючи індивідуальну роботу) – 2	Освітньо-кваліфікаційний рівень: <i>бакалавр</i>	<i>36 год.</i>	<i>6 год.</i>
		Практичні, семінарські	
		<i>36 год.</i>	<i>4 год.</i>
		Лабораторні	
		<i>36 год.</i>	<i>-</i>
		Самостійна робота	
		<i>36 год.</i>	<i>134 год.</i>
		Індивідуальні завдання (у складі СРС): <i>14 год.</i>	
Вид контролю: <i>залік</i>			

1.2. Структура навчальної дисципліни

Відповідно до навчального плану підготовки бакалаврів у Криворізькому економічному інституті ДВНЗ «КНУ» на вивчення дисципліни «Економічний аналіз» відведено 144 години, що становить 4 єврокредити.

На денній формі навчання для вивчення дисципліни передбачено 36 годин лекцій, 36 годин практичних занять, 36 годин лабораторних занять та 36 годин самостійної роботи (включаючи 14 годин на індивідуальну роботу). Формами контролю знань є поточний – на практичних і лабораторних заняттях та у вигляді контрольних модульних робіт (модульного тестування), захист звіту щодо виконання комплексної лабораторної роботи у складі 8 завдань, а також складання заліку по закінченню 7-го семестру.

На заочній формі навчання для вивчення дисципліни передбачено 6 годин лекцій, 4 години практичних занять та 134 години самостійної роботи (включаючи 14 годин на індивідуальну роботу). Формами контролю знань є поточний – на практичних заняттях та у вигляді домашньої контрольної роботи із захистом останньої, а також складання заліку по закінченню 5-го семестру у формі підсумкового тестування.

Узагальнена структура дисципліни в розрізі форм навчання і видів робіт наведена в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Обсяг і структура дисципліни «Економічний аналіз»

Форма навчання	Загальний обсяг, години/кредити	у тому числі, години:					Форма контролю	
		лекції	практич. заняття	лабор. заняття	СРС	індивід. робота (у складі СРС)	екзамен	залік (контр. роб.)
денна	144 / 4	36	36	36	36	14	-	7 сем.
заочна	144 / 4	6	4	-	134	14	-	5 сем. (контр. роб.)

Тематична структура дисципліни у розрізі форм навчання та видів робіт подана у табл. 1.3.

Тематична структура дисципліни «Економічний аналіз»

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		лекції	практ. зан.	лабор. зан.	самост. робота	інд. роб. (у складі СРС)		лекції	практ. зан.	лабор. зан.	самост. робота	інд. роб. (у складі СРС)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Основи теорії економічного аналізу												
Тема 1. Предмет, об'єкт і завдання економічного аналізу	5	2	2	-	1	-	5,5	0,5	-	-	5	0,5
Тема 2. Метод і методичні прийоми економічного аналізу	10	4	4	-	2	1	12	1	1	-	10	1
Тема 3. Види аналізу та його інформаційне забезпечення	13	2	2	6	3	2	5,5	0,5	-	-	5	0,5
Модульний контроль 1 <i>(КМР №1)</i>	4	-	-	-	4	-	2	-	-	-	2	-
<i>Разом за змістовим модулем 1</i>	32	8	8	6	10	3	25	2	1	-	22	2
Змістовий модуль 2. Фінансовий аналіз												
Тема 4. Загальна характеристика аналізу фінансового стану підприємства	5	2	2	-	1	-	8	2	1	-	5	0,5
Тема 5. Аналіз майна підприємства та джерел його формування	10	2	2	4	2	2	8	-	-	-	8	1
Тема 6. Аналіз ліквідності і платоспроможності підприємства	9	2	2	4	1	1	8	-	-	-	8	1
Тема 7. Аналіз фінансової стійкості підприємства	9	2	2	4	1	1	8	-	-	-	8	1
Тема 8. Аналіз ділової активності підприємства	10	2	2	4	2	1	8	-	-	-	8	1

Продовження табл. 1.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тема 9. Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства	10	2	2	4	2	2	8	-	-	-	8	1
Тема 10. Діагностика ймовірності банкрутства підприємства	10	2	2	4	2	1	8	-	-	-	8	1
Тема 11. Загальне оцінювання і прогнозування фінансового стану підприємства	13	2	2	6	3	3	8	-	-	-	8	1
Модульний контроль 2 (КМР №2)	4	-	-	-	4	-	4	-	-	-	4	-
<i>Разом за змістовим модулем 2</i>	<i>80</i>	<i>16</i>	<i>16</i>	<i>30</i>	<i>18</i>	<i>11</i>	<i>68</i>	<i>2</i>	<i>1</i>	<i>-</i>	<i>65</i>	<i>7,5</i>
Змістовий модуль 3. Управлінський аналіз												
Тема 12. Аналіз виробництва і реалізації продукції	5	2	2	-	1	-	9	0,5	0,5	-	8	1
Тема 13. Аналіз використання персоналу підприємства	5	2	2	-	1	-	8	-	-	-	8	0,5
Тема 14. Аналіз використання основних засобів підприємства	5	2	2	-	1	-	9	0,5	0,5	-	8	1
Тема 15. Аналіз використання матеріальних ресурсів підприємства	5	2	2	-	1	-	9	0,5	0,5	-	8	1
Тема 16. Аналіз собівартості продукції	8	4	2	-	2	-	11	0,5	0,5	-	10	1
Модульний контроль 3 (КМР №3)	4	-	2	-	2	-	5	-	-	-	5	-
<i>Разом за змістовим модулем 3</i>	<i>32</i>	<i>12</i>	<i>12</i>	<i>-</i>	<i>8</i>	<i>-</i>	<i>51</i>	<i>2</i>	<i>2</i>	<i>-</i>	<i>47</i>	<i>4,5</i>
Усього годин	144	36	36	36	36	14	144	6	4	-	134	14

Матеріал дисципліни, відповідно до її змістовності і кількості годин, відведених на вивчення, згруповано у 3 модулі, які послідовно розглядають: теоретико-методологічні засади економічного аналізу (модуль 1) та його дві області – фінансовий аналіз (модуль 2) й управлінський аналіз (модуль 3).

1.3. Зміст дисципліни за темами

Змістовий модуль 1. Основи теорії економічного аналізу

Тема 1. Предмет, об'єкт і завдання економічного аналізу

Аналіз як важлива складова теорії пізнання. Місце аналізу у системі методів пізнання реальної дійсності.

Об'єктивна необхідність виокремлення економічного аналізу у спеціальну галузь знань. Поняття економічного аналізу. Історичний екскурс у створення теорії економічного аналізу. Сутність економічного аналізу як засобу дослідження економічних явищ і процесів. Основні функції, які реалізуються у процесі економічного аналізу: оціночна, діагностична, пошукова. Поділ економічного аналізу на макро- та мікроекономічний аналіз. Основний зміст мікроекономічного аналізу.

Економічні результати господарської діяльності підприємства як об'єкт дослідження економічного аналізу. Поняття предмету економічного аналізу. Найважливіші принципи економічного аналізу, їх практична спрямованість. Системний підхід в економічному аналізі.

Фактор і резерв в системі базових категорій економічного аналізу. Класифікація факторів і резервів.

Економічний аналіз як функція управління. Взаємозв'язок між керуючою і керованими підсистемами в загальній системі управління. Місце функцій управління в керуванні підприємством з фокусуванням уваги на економічному аналізі.

Мета економічного аналізу та комплекс завдань, що ним реалізується на макрорівні.

Економічний аналіз в системі функціональних міжгалузевих наук. Базові науки для його формування.

Тема 2. Метод і методичні прийоми економічного аналізу

Метод у широкому розумінні. Взаємозв'язок між методом і предметом дослідження. Поняття методу економічного аналізу. Діалектичний метод пізнання, його особливості. Специфічні особливості методу аналізу економічних процесів та явищ. Поняття методики. Система методик економічного аналізу. Загальний алгоритм методики економічного аналізу (етапи аналітичної роботи). Поняття методології економічного аналізу. Місце в ній методу і методики.

Інструментарій аналізу як система використовуваних технічних прийомів і способів аналітичного дослідження. Основні групи інструментарію аналізу та їх склад. Логічні способи обробки інформації (методи загального аналізу). Способи детермінованого (функціонального) факторного аналізу. Способи стохастичного (кореляційного) факторного аналізу. Способи оптимізаційного вирішення економічних задач.

Порівняння як спосіб пізнання економічних процесів. Види порівняльного аналізу. Основні бази порівняння. Умови забезпечення порівнянності показників.

Деталізація. Принцип головної ланки.

Групування. Класифікація групувань за змістом. Визначення кількості інтервалів групувань і величини інтервалу.

Абсолютні, відносні і середні величини. Види відносних величин, які використовуються в аналізі. Види середніх величин і галузі їх застосування.

Табличний спосіб подання інформації. Правила подання інформації в таблицях. Використання електронних таблиць EXCEL. Графічний спосіб подання інформації. Типи діаграм. Використання Microsoft Excel для побудови діаграм.

Балансовий спосіб. Сальдовий прийом як різновид балансового методу.

Евристичні способи, їх різновиди та галузі застосування.

Детермінований (повний) зв'язок. Типи детермінованих моделей, які

описують взаємозв'язок між результативним показником і впливовими факторами. Елімінування. Умови використання прийомів елімінування. Поділ факторів на кількісні, структурні та якісні. Правила послідовності розташування факторів при побудові аналітичної факторної моделі. Спосіб ланцюгових підстановок. Спосіб абсолютних різниць. Спосіб відносних різниць. Спосіб пропорційного поділу. Індексний спосіб. Спосіб перерахунку показників. Інтегральний спосіб. Спосіб логарифмування.

Стохастичний (імовірнісний, неповний) зв'язок. Прийоми кореляційного аналізу. Види кореляції. Завдання кореляційного аналізу. Етапи кореляційного аналізу та їх характеристика. Дисперсійний аналіз.

Тема 3. Види аналізу та його інформаційне забезпечення

Типологія видів економічного аналізу. Види економічного аналізу за галузевою ознакою, за ознакою часу, за просторовою ознакою, за об'єктами управління, методикою вивчення об'єктів, за суб'єктами, за охопленням об'єктів, що вивчаються, за змістом програми, залежно від використання засобів комп'ютерної техніки.

Поняття економічної інформації. Корисність інформації для споживача. Характеристика системи економічної інформації сучасного підприємства. Інформаційне забезпечення економічного аналізу, його завдання. Принципи створення та функціонування системи інформаційного забезпечення. Інформаційна модель аналізу.

Класифікація інформаційних джерел для проведення економічного аналізу. Характеристика законодавчо-правової, нормативно-планової, обліково-звітної і позаоблікової інформації. Основні форми фінансової і статистичної звітності промислового підприємства.

Основні вимоги до інформації, яка використовується в економічному аналізі. Достовірність, доречність, доступність, порівнянність, цінність, оперативність, адитивність, перспективність інформації, повнота даних,

придатність до машинної обробки, непереривна поновлюваність.

Перевірка достовірності вхідної економічної інформації. Технічна (формальна), логічна, арифметична перевірка інформації і перевірка за суттю.

Необхідність автоматизації аналізу. Бази даних. АРМ. Бази знань. Програмне забезпечення. Системне програмне забезпечення.

Закріплення основних етапів аналізу за виконавцями. Розподіл обов'язків між управлінськими гілками при проведенні економічного аналізу. Організаційні форми аналітичної роботи на підприємстві.

Підвищення ефективності аналітичної роботи за рахунок застосування ПЕОМ. Характерні риси організації аналізу в умовах мережі АРМ.

Змістовий модуль 2. Фінансовий аналіз

Тема 4. Загальна характеристика аналізу фінансового стану підприємства

Фінансовий стан підприємства, необхідність його аналітичного дослідження. Поняття аналізу фінансового стану підприємства (фінансового аналізу). Мета і завдання фінансового аналізу.

Інформаційна база аналізу фінансового стану. Узагальнений склад інформації для фінансового аналізу. Напрямки використання форм фінансової звітності для потреб фінансового аналізу підприємства.

Користувачі фінансової звітності, сфера їх інтересів. Види аналізу фінансового стану, їх змістовна характеристика.

Експрес-аналіз фінансового стану. Система показників для експрес-аналізу. Основні розділи (етапи, напрямки) деталізованого аналізу фінансового стану. Використання результатів аналізу кожного етапу.

Поширені методичні прийоми аналізу фінансового стану: горизонтальний, вертикальний, коефіцієнтний, факторний аналіз.

Тема 5. Аналіз майна підприємства та джерел його формування

Поняття майна підприємства. Капітал, активи підприємства. Класифікація майна підприємства за формою функціонування, за характером участі в обороті, за характером обслуговування, за рівнем ліквідності, в залежності від рівня впливу інфляційних процесів, за характером джерел формування.

Баланс як основне джерело інформації для аналізу фінансового стану підприємства. Принцип нетто-балансу у побудові балансу підприємства. Елементи балансу, які безпосередньо пов'язані із визначенням фінансового стану підприємства та змін у ньому: активи, зобов'язання, капітал. Основне балансове рівняння. Загальна вартість майна. Валюта балансу. Мета і завдання аналізу майна підприємства. Етапи проведення експрес-аналізу балансу. Умови забезпечення порівнянності балансів за номенклатурою та групуванням розділів і статей балансу, за впливом інфляції.

Оцінка загальної зміни валюти балансу за коефіцієнтом приросту майна. Співвідношення динаміки балансу з динамікою обсягу виробництва, реалізації продукції, прибутку підприємства. Горизонтальний і вертикальний аналіз балансу. Основні риси, наявність яких у балансі дає можливість віднести його до «позитивного».

Основні етапи аналізу стану майна підприємства. Показники оцінки майнового стану. Аналіз складу і динаміки необоротних активів. Аналіз складу і динаміки оборотних активів.

Джерела формування майна підприємства. Аналіз джерел коштів, вкладених у майно. Способи розрахунку наявності власних оборотних активів. Робочий капітал. Оцінка незалежності підприємства при формуванні майна.

Система аналітичних показників для оцінки ефективності фінансування і використання майна підприємства. Факторна оцінка ефективності використання майна. Використання Дюпонівської системи інтегрального аналізу у визначенні впливу факторів на зміну ефективності використання майна підприємства.

Тема 6. Аналіз ліквідності і платоспроможності підприємства

Поняття ліквідності і платоспроможності підприємства. Фактори, від яких залежить ліквідність підприємства. Зміст аналізу ліквідності. Поділ активів підприємства за рівнем ліквідності на абсолютно ліквідні, високоліквідні, середньо ліквідні і низько ліквідні активи. Групування пасиву балансу відповідно до зростання строків погашення зобов'язань: негайні, короткострокові, довгострокові і пасивні пасиви. Поняття короткострокових зобов'язань. Основні етапи аналізу ліквідності.

Поняття ліквідності балансу. Аналіз балансу ліквідності. Умови, при яких баланс є абсолютно ліквідним. Перспективна ліквідність.

Показники ліквідності і платоспроможності підприємства: поняття, розрахунок, орієнтовні нормативи, інтерпретація результативної оцінки. Рівень ліквідності. Умови підвищення рівня ліквідності і платоспроможності.

Тема 7. Аналіз фінансової стійкості підприємства

Поняття фінансової стійкості підприємства. Умови забезпечення фінансової стійкості у підприємства. Вплив фінансової стійкості на економічний розвиток підприємства. Основні завдання аналізу фінансової стійкості підприємства.

Важливість аналізу структури джерел підприємства та оцінювання ступеня фінансової стійкості і фінансового ризику (фінансової структури капіталу). Система показників оцінювання фінансової стійкості підприємства на основі аналізу співвідношення власного і позикового капіталу, їх розрахунок та змістовна характеристика. Фінансовий леверидж. Основні підходи до фінансування активів підприємства. Плече фінансового левериджу та фактори, які впливають на його зміну. Факторна модель оцінки рівня коефіцієнта фінансового левериджу. Сутність ефекту фінансового важеля.

Поняття, значення, порядок розрахунку операційного (виробничого) левериджу. Методика оцінювання запасу фінансової стійкості.

Джерела фінансування необоротних та оборотних активів. Порядок визначення суми власного оборотного капіталу і його частки у формуванні оборотних активів. Фактори зміни його величини.

Сутність концепції оцінювання фінансової стійкості, заснованої на співвідношенні фінансових і нефінансових активів. Методика застосування цієї концепції для оцінювання фінансової стабільності.

Тема 8. Аналіз ділової активності підприємства

Поняття ділової активності підприємства. Вплив ділової активності на економічний розвиток підприємства. Основні завдання аналізу фінансової стійкості підприємства. Якісні критерії оцінки ділової активності підприємства. Основні напрямки кількісного аналізу та оцінки ділової активності.

Загальні абсолютні показники оцінки ділової активності підприємства. Оптимальне співвідношення темпів зростання основних загальних показників («золоте правило економіки підприємства»). Економічна інтерпретація співвідношення. Коефіцієнт стійкості економічного зростання. Багатофакторна модель коефіцієнта економічного зростання.

Оцінка ділової активності підприємства за кількісними критеріями на основі аналізу ефективності використання його ресурсів. Використання коефіцієнтного методу. Швидкість обороту. Період обороту. Тривалість операційного циклу.

Тема 9. Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства

Формування фінансових результатів діяльності підприємства. Мета і завдання аналізу фінансових результатів діяльності підприємства. Джерела інформації для аналізу фінансових результатів діяльності підприємства. Залежність завдань аналізу від інтересів користувачів аналітичної інформації. Основні напрямки аналізу фінансових результатів діяльності підприємства та їхня характеристика.

Аналіз рівня і динаміки фінансових результатів. Аналітичні показники. Відхилення. Класифікація доходів і витрат. Аналіз динаміки, складу та структури доходів і витрат підприємства.

Показники прибутку, які використовуються в економічному аналізі. Аналіз складу і динаміки показників прибутку. Нейтралізація впливу інфляції в аналізі фінансових результатів. Вплив облікової політики підприємства на розмір прибутку. Факторна оцінка зміни прибутку від реалізації продукції.

Показники рентабельності. Порядок їхнього розрахунку й аналізу. Методика факторного аналізу показників рентабельності.

Тема 10. Діагностика ймовірності банкрутства підприємства

Поняття банкрутства. Основні ознаки банкрутства. Види банкрутства. Зовнішні і внутрішні причини банкрутства. Спільна дія зовнішніх і внутрішніх факторів.

Основні методи діагностики банкрутства, їх позитивні риси й недоліки. Аналіз широкої системи критеріїв і ознак. Аналіз за обмеженим колом показників. Аналіз інтегральних моделей. Показники оцінювання ознак банкрутства. Відмінність вітчизняної практики оцінювання банкрутства від закордонної. Умови визнання підприємства банкрутом за вітчизняним законодавством. Моделі Альтмана. Модель Ліса. Модель Таффлера і Тішоу. Модель Спрінгейта. Модель Міністерства фінансів України.

Зовнішні і внутрішні джерела фінансового оздоровлення неспроможних підприємств. Типи процедур і форми фінансового оздоровлення неспроможних підприємств.

Тема 11. Загальне оцінювання і прогнозування фінансового стану підприємства

Необхідність комплексного оцінювання фінансового стану підприємства. Система узагальнюючих показників. Побудова аналітичної таблиці, її

інформаційне наповнення. Визначення бази порівняння. Прогалини у фінансовому стані. Виявлення прогалин і визначення їх значущості і суттєвості. Формулювання висновків і пропозицій за результатами аналізу.

Значення і завдання прогнозування фінансового стану підприємства. Основні методи прогнозування: екстраполяції, метод термінів оборотності, метод бюджетування, метод прогнозних балансів. Характеристика методів прогнозування та умов їх застосування.

Роль і значення аналізу чутливості фінансових показників. Впливові фактори. Методика проведення аналізу чутливості.

Змістовий модуль 3. Управлінський аналіз

Тема 12. Аналіз виробництва і реалізації продукції

Важливість аналізу виробництва і реалізації продукції. Основні завдання аналізу виробництва і реалізації продукції. Об'єкти аналізу. Джерела інформації для аналізу.

Методика аналізу виробництва і реалізації продукції. Фактори змін її обсягу. Аналіз виконання плану договірних зобов'язань з постачання продукції.

Значення асортиментної політики підприємства. Фактори зміни асортименту і структури продукції. Методика розрахунку впливу структури виробництва і реалізації продукції на показники діяльності підприємства.

Узагальнюючі, індивідуальні і непрямі показники якості продукції. Завдання аналізу. Способи узагальнюючого оцінювання виконання плану з якості продукції: бальний метод, середній коефіцієнт сортності, середньозважені ціни у зіставних умовах. Методика розрахунку впливу якості на вартісні показники діяльності підприємства. Причини зниження якості продукції.

Поняття і значення ритмічної роботи підприємства. Прямі і непрямі показники ритмічності виробництва. Порядок розрахунку коефіцієнтів ритмічності, аритмічності, варіації. Визначення упущених резервів збільшення

випуску продукції у зв'язку з аритмічною роботою. Причини аритмічності виробництва.

Блок-схема факторного аналізу обсягу реалізації продукції. Методика розрахунку впливу факторів на обсяг виробництва і реалізації продукції. Порядок визначення та узагальнення величини резервів збільшення випуску і реалізації продукції.

Тема 13. Аналіз використання персоналу підприємства

Значення і завдання аналізу використання персоналу на підприємстві. Визначення забезпеченості підприємства персоналом за кількісними та якісними параметрами. Оцінювання кваліфікаційного рівня персоналу підприємства та змін у його складі за віком, стажем роботи, освітою. Вивчення динаміки показників і причин плинності кадрів.

Система показників, що характеризують повноту використання персоналу підприємства. Порядок визначення надпланових цілодобових, внутрішньозмінних втрат і непродуктивних витрат робочого часу. Об'єктивні і суб'єктивні причини їх утворення. Визначення резервів випуску продукції за рахунок скорочення втрат робочого часу.

Система узагальнюючих, індивідуальних і допоміжних показників продуктивності праці. Порядок їх розрахунку. Фактори зміни середньорічного, середньоденного і середньогодинного виробітку. Методика розрахунку їхнього впливу. Джерела і порядок розрахунку резервів підвищення продуктивності праці. Взаємозв'язок показників продуктивності праці і трудомісткості продукції. Методика аналізу трудомісткості продукції. Факторні моделі зміни прибутку на одного працівника. Методика розрахунку їхнього впливу.

Значення і завдання аналізу фонду оплати праці (ФОП). Визначення абсолютного і відносного відхилення у ФОП. Причини зміни змінної і постійної заробітної плати. Аналіз рівня оплати праці персоналу підприємства з урахуванням інфляції. Вивчення співвідношення між темпами зростання

продуктивності праці і середньої заробітної плати. Показники ефективності використання ФОП. Фактори змін їхнього рівня. Аналіз чистого прибутку на гривню заробітної плати.

Тема 14. Аналіз використання основних засобів підприємства

Аналіз динаміки і структури основних засобів підприємства. Вивчення їхнього руху і технічного стану. Визначення забезпеченості підприємства основними засобами.

Показники ефективності використання основних засобів. Порядок їх розрахунку. Фактори зміни рентабельності і фондівіддачі основних засобів, у тому числі машин та обладнання. Методика визначення їхнього впливу на рівень фондівіддачі, рентабельності фондів та випуск продукції.

Фактори зміни виробничої потужності. Показники її використання і фактори, що визначають їхній рівень. Показники, що характеризують використання технологічного обладнання. Порядок їх обчислення та аналізу. Розрахунок впливу факторів на зміну випуску продукції.

Основні джерела резервів збільшення випуску продукції і підвищення рівня фондівіддачі. Методика їх підрахунку.

Тема 15. Аналіз використання матеріальних ресурсів підприємства

Значення і завдання аналізу використання матеріальних ресурсів підприємства. Інформаційне забезпечення аналізу.

Перевірка виконання плану матеріально-технічного забезпечення за обсягом, асортиментом, якістю матеріалів і ритмічністю постачання. Аналіз стану складських запасів. Визначення невикористаних резервів збільшення виробництва продукції через недопоставку матеріалів, зміни перехідних залишків, надпланових відходів і перевитрат на одиницю продукції.

Система узагальнюючих та індивідуальних показників для оцінювання ефективності використання матеріальних ресурсів. Методика їх розрахунку та

аналізу. Фактори зміни загальної, часткової і питомої матеріаломісткості продукції. Методика визначення їхнього впливу на матеріаломісткість і випуск продукції. Фактори, що визначають прибуток на гривню матеріальних витрат. Методика розрахунку їхнього впливу.

Тема 16. Аналіз собівартості продукції

Значення і завдання й об'єкти аналізу собівартості продукції. Джерела інформації для аналізу. Види витрат, за якими проводиться планування, облік та аналіз витрат.

Аналіз складу і структури витрат. Фактори зміни загальної суми операційних витрат. Методика розрахунку й оцінювання їхнього впливу.

Роль витратомісткості продукції в оцінюванні роботи підприємства. Фактори зміни його рівня. Порядок розрахунку їхнього впливу.

Аналіз динаміки і виконання плану за рівнем собівартості найважливіших видів продукції. Фактори першого порядку, що формують рівень собівартості продукції. Методика розрахунку їхнього впливу.

Фактори зміни суми прямих матеріальних витрат у цілому по підприємству, на випуску окремих видів продукції і на одиницю продукції. Причини зміни кількості витрачених матеріалів на одиницю продукції і середнього рівня цін на матеріали. Методики розрахунку їхнього впливу на собівартість продукції.

Фактори зміни суми прямих витрат на оплату праці на весь випуск продукції, окремі види й одиницю продукції. Причини зміни трудомісткості продукції і кількості витрачених матеріалів на одиницю оплати праці на підприємстві. Методика розрахунку їхнього впливу на собівартість продукції.

Склад і фактори зміни окремих видів непрямих витрат. Методика аналізу загальновиробничих витрат, адміністративних витрат, витрат на збут продукції.

Джерела і методика визначення резервів зниження собівартості продукції. Порядок підрахунку резервів скорочення виробничих і невиробничих витрат.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Предмет, об'єкт і завдання економічного аналізу

Мета теми: уявити сучасне розуміння місця і ролі економічного аналізу в управлінні підприємством.

Завдання теми: зрозуміти, що являє собою економічний аналіз, його основні функції; з'ясувати предмет, об'єкт і принципи економічного аналізу; засвоїти базові категорії економічного аналізу; вивчити місце економічного аналізу в системі управління підприємством; зрозуміти мету і завдання економічного аналізу на макрорівні; усвоїти зв'язок економічного аналізу з іншими науками.

Основні терміни і поняття теми: аналіз, економічний аналіз, функції, предмет, об'єкт, принципи економічного аналізу, фактор, резерв, мета і завдання економічного аналізу.

1. Поняття економічного аналізу та його основні функції.

Аналіз (від грецького *analysis* – розкладання, розчленування) – це метод наукового дослідження шляхом розкладання явища на складові частини або розчленування об'єкта на основі логічної абстракції.

Суть аналізу полягає в уявному або практичному розчленуванні чогось цілого на складові і виділення окремих частин і зв'язків. Це дає змогу з'ясувати внутрішню сутність і природу процесу, який вивчається, його залежність від факторів формування.

Економічний аналіз – це система спеціальних знань для дослідження зміни та розвитку економічних явищ і процесів у їх взаємозв'язку та взаємозумовленості з метою забезпечення цільового управління ними. Це наукове дослідження економічних явищ, а також зв'язків між ними на різних рівнях економіки.

Він здійснюється з метою виявлення основних тенденцій і закономірностей

розвитку економіки, взаємозв'язку і взаємовпливу факторів, що визначили ті чи інші результати, основних пропорцій і співвідношень.

Виокремлення економічного аналізу у спеціальну галузь знань зумовлено двома закономірностями суспільного розвитку:

- практичною потребою в систематизації методів і методик аналізу в умовах ускладнення економічних зв'язків;
- диференціацією наук як об'єктивної закономірності розвитку науки.

У процесі економічного аналізу реалізуються його *3 основні функції*:

- 1) оціночна – систематизоване комплексне дослідження діяльності об'єктів на основі інформації задля визначення відповідності стану економічної системи її цільовим параметрам функціонування та потенційним можливостям;
- 2) діагностична – встановлення причинно-наслідкових змін економічної системи у кількісному та якісному вимірюванні, впливу факторів на цю зміну та розвиток;
- 3) пошукова (прогнозна) – обґрунтування рекомендацій щодо приведення об'єкта аналізу в бажаний стан.

Економічний аналіз поділяється на:

- *макроекономічний аналіз*, який вивчає розвиток світової і національної економіки та економіки окремих галузей;
- *мікроекономічний аналіз* (економічний аналіз господарської діяльності), який вивчає економічний розвиток окремих суб'єктів господарювання.

Основним змістом мікроекономічного аналізу є комплексне дослідження процесів основної діяльності підприємств та їх структурних підрозділів, визначення причинно-наслідкових зв'язків і тенденцій розвитку з метою обґрунтування управлінських рішень та оцінки їх ефективності.

2. Предмет, об'єкт і принципи економічного аналізу.

Об'єктом економічного (мікроекономічного) аналізу є економічні результати господарської діяльності підприємства. Об'єкти економічного аналізу вимірюються показниками, які відображають обсяги, рівень і економічну ефективність господарських процесів, які відбуваються у суб'єктах

господарювання та їх підрозділах та інформативно забезпечуються фінансовою, статистичною, нормативно – правовою та іншою звітністю, плановою документацією (бюджети, плани, прогнози). Показники характеризуються: абсолютними (трудові, вартісні, натуральні, умовно натуральні) і відносними величинами (відсотки, коефіцієнти).

Предметом економічного аналізу виступають причинно-наслідкові зв'язки і залежності економічних явищ і процесів, що формують результати діяльності суб'єктів господарювання.

Отже, економічний аналіз вивчає не саму господарську діяльність як технологічний, організаційний процес, а економічні результати господарювання як наслідок економічних процесів.

Найважливіші принципи економічного аналізу: науковість, системність, комплексність, достовірність і точність, систематичність, конкретність і дієвість, оперативність, динамічність, ефективність, демократизм тощо.

3. Базові категорії економічного аналізу.

Базовими категоріями економічного аналізу є:

1. *Фактор (чинник)* – це рушійна сила будь-якого процесу або явища, що визначає їх характер і результат (причина, яка впливає на певний наслідок).

Категорія «фактор» розкриває умови, необхідні для здійснення господарських процесів, або причини, що зумовлюють поведінку результативного показника. Вивчення факторів, що впливають на діяльність суб'єкта господарювання, дає можливість адекватно оцінити її результати й визначити резерви росту.

У процесі аналізу не тільки відкриваються та аналізуються основні фактори, що впливають на господарську діяльність, а й вимірюється сила їх впливу.

2. *Резерв* – це поняття, яке має два різні визначення:

- невикористана або згаяна можливість чогось (наприклад, зростання обсягу виробництва, підвищення рентабельності та ін.);
- запас ресурсів, що свідомо не витрачається і підтримується на певному

рівні як засіб для забезпечення надійності й безперервності в роботі будь-якої системи.

4. Місце економічного аналізу в системі управління підприємством.

Економічний аналіз надає кількісну і якісну оцінку змінам, що відбуваються в керованому об'єкті відносно заданої програми. З його допомогою здійснюють вибір варіантів управлінських рішень, направлених на усунення причин негативних відхилень і створення сприятливих умов для розвитку прогресивних явищ, розкривають невикористані чи додатково виявлені резерви, залучення яких дозволить або прискорити розвиток керованого об'єкта, або перевести його на більш ефективний режим функціонування.

Кожне прийняте управлінське рішення визначатиметься якістю, глибиною і своєчасністю проведеного на підприємстві економічного аналізу. Тобто чим він детальніший, тим раціональніше управлінське рішення. Саме цим визначається суть аналізу як функції та одного з видів управлінської діяльності.

Таким чином, економічний аналіз – це функція управління виробництвом, яка забезпечує науковість і аргументованість прийняття управлінських рішень щодо регулювання діяльності суб'єкта господарювання.

5. Мета і завдання економічного аналізу.

Мета економічного аналізу - сприяння підвищенню ефективності роботи підприємств і їх підрозділів, подальшому їх розвитку й удосконаленню економічної діяльності.

Основними завданнями економічного аналізу є:

- вивчення характеру дії економічних законів, визначення закономірностей і тенденцій економічних явищ і процесів у конкретних умовах підприємства;
- наукове обґрунтування поточних і перспективних планів;
- моніторинг виконання планів і управлінських рішень;
- визначення економічної ефективності використання трудових, матеріальних і фінансових ресурсів;
- оцінка фінансових результатів діяльності підприємства;

- виявлення та вимірювання внутрішніх резервів;
- розробка заходів по використанню виявлених резервів.

6. Зв'язок економічного аналізу з іншими науками.

Економічний аналіз належить до системи функціональних міжгалузевих наук. Як прикладна наука він формувався на базі декількох наук: статистики, вищої математики, економічної теорії, економіко – математичних методів, економіки підприємства, бухгалтерського обліку, фінансів, економіки праці, макроекономіки, мікроекономіки тощо, об'єктом дослідження яких є господарська (економічна) діяльність. Саме ці науки (навчальні дисципліни) є фундаментом для вивчення теоретичних основ організації та методики економічного аналізу.

За допомогою економічного аналізу вивчаються економічна, технічна, технологічна, соціальна сторони діяльності суб'єкта господарювання. Його застосування дозволяє описувати господарські операції та процеси за допомогою математичних моделей і розглядати різноманітні варіанти при прийнятті управлінських рішень як на макро- і мікрорівнях.

Контрольні запитання:

1. Що таке економічний аналіз?
2. Чим він відрізняється від інших видів аналізу?
3. Які функції виконує економічний аналіз?
4. Поясніть відмінність між предметом та об'єктом економічного аналізу.
5. Назвіть принципи економічного аналізу.
6. Поясніть розуміння фактору та резерву.
7. Яку роль відіграє економічний аналіз в управлінні підприємством?
8. Назвіть основні завдання економічного аналізу.
9. На базі яких дисциплін формується зміст економічного аналізу?

Тема 2. Метод і методичні прийоми економічного аналізу

Мета теми: уявити сутність основних методичних способів і прийомів економічного аналізу.

Завдання теми: зрозуміти, що являє собою метод економічного аналізу та його місце у методології дослідження економічних процесів та явищ; вивчити основні групи інструментарію економічного аналізу; уявити основні підходи до оцінки впливу факторів на результативний показник.

Основні терміни і поняття теми: метод, методика, методологія, інструментарій, логічні способи, детермінований факторний аналіз, стохастичний факторний аналіз, способи оптимізаційного вирішення економічних задач, порівняння, деталізація, групування, абсолютні і відносні величини, середні величини, таблиця, графік, детермінований зв'язок, елімінування, спосіб ланцюгових підстановок, спосіб абсолютних різниць, спосіб відносних різниць, індексний спосіб, стохастичний зв'язок, кореляція, дисперсія.

1. Поняття методу і методики економічного аналізу.

Метод економічного аналізу – це сукупність прийомів і способів дослідження господарської діяльності будь-якого економічного об'єкта шляхом виявлення та визначення взаємозв'язку і змін його параметрів, кількісного та якісного вимірювання впливу окремих факторів й їх сукупності на ці зміни.

Економічний аналіз базується на *діалектичному методі пізнання*, особливості якого полягають у дослідженні явищ у їхньому взаємозв'язку та русі, зміні та розвитку; при цьому розвиток розуміють як боротьбу протилежностей на засаді об'єктивних законів реальної дійсності.

Метод аналізу має наступні специфічні особливості:

- використання системи показників, що характеризують діяльність підприємства;
- вивчення причин зміни показників;
- визначення та вимірювання взаємозв'язків та взаємних залежностей між ними за допомогою спеціальних прийомів.

Метод реалізується через методику. *Методика в економічному аналізі* являє собою певну послідовність операцій, прийомів, дій і правил найкращого

виконання аналітичної роботи.

Принцип комплексності аналізу потребує використання *системи методик економічного аналізу*, до якої належать: типова (загальна) методика, галузеві та індивідуальні методики, методики внутрішнього користування.

Загальний алгоритм методики економічного аналізу (або його етапи):

1. Постановка мети, завдань та уточнення об'єктів аналізу.
2. Формування системи показників, які характеризують об'єкт аналізу.
3. Збір і підготовка необхідної інформації.
4. Порівняння фактичних результатів діяльності з плановими і досягнутими результатами підприємства, з показниками провідних підприємств, із середньогалузевими показниками тощо.
5. Вивчення впливових факторів і визначення сили їх впливу на результат діяльності підприємства.
6. Виявлення невикористаних і перспективних резервів поліпшення стану об'єкта дослідження.
7. Розробка заходів щодо використання наявних резервів (узагальнення результатів та представлення їх керівництву).

Методологія – більш широке поняття, що характеризує загальний підхід до економічного аналізу, який містить: теорію економічного аналізу; об'єкт і предмет економічного аналізу; його принципи та методи; класичні цілі та задачі економічного аналізу; його організаційне, методичне та інформаційне забезпечення. Отже, метод і методика – це складові частини методології. Причому метод показує способи дії, а методика – послідовність і доцільність використання в тих чи інших умовах певних засобів і прийомів.

2. Інструментарій економічного аналізу підприємства та його склад.

Найважливішим елементом методики економічного аналізу є технічні прийоми і способи аналізу, які називають *інструментарієм аналізу*.

Усі способи і прийоми економічного аналізу поділяють на наступні групи:

1. *Логічні способи* обробки інформації (або ж методи загального аналізу) переважно не дають числової характеристики явищ, що досліджуються, а

тільки визначають форми подання інформації, підходи до вивчення закономірностей та шляхи дослідження господарських процесів і економічних явищ. До їх складу відносять: порівняння; деталізацію; групування; абсолютних, відносних і середніх величин; табличний і графічний способи подання інформації; балансовий спосіб; евристичні способи та інші.

2. *Способи детермінованого (функціонального) факторного аналізу* являють собою певні методики для вивчення впливу факторів, зв'язок яких з результативним показником має функціональний характер (результативний показник можна подати як добуток, частку або алгебраїчну суму факторів).

Ця група включає такі способи: ланцюгових підстановок; абсолютних різниць; відносних різниць; індексний; інтегральний; пропорційного поділу; логарифмування тощо.

3. *Способи стохастичного (кореляційного) факторного аналізу* – це методики дослідження факторів, зв'язок яких з результативним показником є неповним, імовірнісним (кореляційним). До складу групи відносять: кореляційний аналіз; дисперсійний аналіз; компонентний аналіз; дискримінантний аналіз; багатовимірний математичний факторний аналіз тощо.

4. *Способи оптимізаційного вирішення економічних завдань* включають: лінійне і нелінійне програмування; теорію ігор; теорію масового обслуговування; дослідження операцій тощо.

3. Характеристика основних логічних способів обробки інформації.

1. *Порівняння* – це зіставлення однорідних об'єктів задля виявлення рис подібності або відмінностей між ними. Воно забезпечує пізнання причинно-наслідкових зв'язків, тенденцій розвитку, встановлення об'єктивних закономірностей, що відбуваються на досліджуваному об'єкті.

Види порівняльного аналізу:

- ✓ горизонтальний (визначаються абсолютні і відносні відхилення фактичного рівня показників від базових, планових, чи минулих);
- ✓ вертикальний (вивчається структура досліджуваних явищ);
- ✓ трендовий аналіз (вивчаються темпи росту і приросту показників);

- ✓ **одномірний** (порівнюються один чи декілька показників по одному об'єкту чи декілька об'єктів по одному показнику);
- ✓ **багатомірний** (порівнюють діяльність кількох суб'єктів по широкому спектру показників з визначенням еталону і виставлення рейтингової оцінки).

Основними базами порівняння є:

- фактично досягнуті результати попередніх періодів (порівнюються факти аналогічних періодів). Дає змогу оцінити тенденції і закономірності розвитку економічних процесів;
- **планові показники** (порівнюється факт з планом одного періоду). Спрямоване на оцінку виконання плану, виявлення невикористаних резервів;
- **нормативні показники** (порівнюється факт або план з нормою (нормативом) за один період часу). Спрямоване на визначення напруженості норм і нормативів, виявлення невикористаних резервів;
- **середні галузеві показники** (порівнюються планові та фактичні показники даного підприємства із середньогалузевими значеннями). Дає змогу визначити ринкову позицію підприємства;
- **показники передових підприємств або міжнародні стандарти**. Спрямоване на виявлення передового досвіду та його розповсюдження, а також стратегічних прогалин та їхньої глибини.

З метою отримання обґрунтованих висновків під час порівняння необхідно враховувати умови порівнянності показників, оскільки порівняти можна тільки якісно однорідні величини.

Порівняння показників забезпечується за допомогою:

- **нейтралізації впливу цінового фактора** (шляхом множення базисного показника на індекс інфляції (індекс цін) або діленням фактичного показника на нього);
- **нейтралізації впливу кількісного фактора**;
- **використання при порівнянні однакових проміжків часу**;
- **перерахунку порівнювальних показників за єдиною методикою**;
- **виключення інших відмінностей в умовах роботи суб'єкта**

господарювання, що порівнюють (усунення територіальних розходжень і географічних умов, забезпечення єдності календарних періодів, умов роботи підприємства (зміна власника, структури підприємств та ін.), заміна абсолютних показників відносними.

2. *Деталізація* – це спосіб розкладання загальних показників на складові. Він дає змогу побачити суттєві відмінності та різноманітність первісних показників, напрямок і силу їх впливу.

Розчленування складних явищ на більш прості або складові здійснюється за такими основними напрямками: утворювальними факторами, якісними ознаками, підрозділами та часом. Для зменшення трудомісткості аналізу застосовують *принцип головної ланки*, який дає змогу із всієї сукупності інформації виділити найбільш важливу, яка і піддається достатньо глибокій деталізації.

3. *Групування* слугує для об'єднання однакових за змістом і структурою частини економічних явищ та процесів у групи, виявляє причинно-наслідкові зв'язки, взаємообумовленість і взаємозалежність, головні причини і чинники, які впливають на об'єкт дослідження.

4. *Спосіб використання абсолютних, відносних і середніх величин.*

Абсолютні показники відображають кількісні розміри економічного явища в одиницях об'єму, ваги, міри, тривалості, площі, вартості та т. ін. *Відносні показники* виражають кількісні відношення між соціально-економічними явищами. Їх отримують шляхом ділення однієї абсолютної величини на іншу і позначають як коефіцієнти або індекси (при базі 1), або як % (при базі 100).

При чому *коефіцієнт* – це відношення різних показників за один період, тоді як *індекс* - це відношення одного і того ж показника за різні періоди.

Види відносних величин, які використовують в аналізі:

- відносна величина просторового порівняння (визначаються діленням показників різних об'єктів за один період або на один момент часу);
- відносна величина планового завдання (відношення плану даного року до факту попереднього року або до середнього його рівня за 3-5 попередніх років);
- відносна величина виконання плану (відношення факту до плану одного

періоду, у %);

- показник структури - це відносна частка (питома вага) частини в цілому, що виражається у відсотках або коефіцієнтах;

- відносні величини координації – це співвідношення частини цілого між собою;

- відносні величини інтенсивності характеризують ступінь поширеності якого-небудь явища у певному середовищі;

- відносні величини ефективності – відношення ефекту до витрат або ресурсів;

- відносні величини динаміки – це відношення величини показника поточного періоду до його значення у попередньому періоді. До них відносять темп росту і темп приросту (базисні і ланцюгові).

Середні величини – це абстрактні величини, за допомогою яких досягається узагальнення відповідних сукупностей типових, однорідних явищ, процесів, показників. Найчастіше в аналізі застосовуються: середня арифметична проста, середня арифметична зважена, середня гармонічна, середня хронологічна, середня геометрична.

5. *Табличний спосіб подання інформації*. Таблиці служать для накопичення, опрацювання і зберігання аналітичної інформації.

У таблицях прийнято розташовувати:

- спочатку абсолютні показники, потім відносні;

- вихідну інформацію раніше, ніж розрахункові показники;

- спочатку факторні показники, потім — результативні;

- далі — послідовні дії факторного аналізу і баланс відхилень, зведені результати аналізу.

6. *Графічний спосіб подання інформації* є засобом ілюстрації процесів (явищ), являє собою узагальнену схему стану і розвитку досліджуваних явищ, дає змогу наочно дослідити тенденції і зв'язки економічних показників. Графік показує тенденцію зміни величин через рівні проміжки.

7. *Балансовий спосіб* – це спеціальний прийом зіставлення взаємозв'язаних

показників основної діяльності у формі балансу. Він являє собою відображення співвідношень і пропорцій двох груп взаємозв'язаних і урівноважених показників, результати яких повинні бути тотожними.

Різновидом балансового способу є *сальдовий прийом*. За ним визначають величину останнього фактора, якщо вже відомо сумарний вплив усіх інших (крім нього) факторів і загальна зміна результативного показника.

8. *Евристичні способи* або методи активізації творчого, нестандартного мислення ґрунтуються на інтуїції і досвіді аналітиків. Їх застосовують тоді, коли звичайні способи аналізу, які ґрунтуються на аналізі минулого досвіду та поточних умов, не дають змоги вирішення проблеми.

4. Основні методик детермінованого факторного аналізу.

Зв'язок називається *детермінованим (повним)*, якщо узагальнюючий показник однозначно визначається значеннями факторних ознак.

Типи детермінованих моделей, які описують взаємозв'язок між результативним показником і впливовими факторами:

- *адитивні* (результативний показник – це алгебраїчна сума факторних значень):

$$Y = A + B + C, \quad (1)$$

де Y — результативний показник;

A, B, C — фактори.

- *мультиплікативні* (результативний показник – це добуток факторних значень):

$$Y = A \times B \times C, \quad (2)$$

- *кратні* (результативний показник – це частка від ділення значень впливових факторів):

$$Y = A / B, \quad (3)$$

- *комбіновані (змішані)* – це поєднання в різних комбінаціях попередніх моделей:

$$Y = (A + B) / C; \quad Y = A / (B + C); \quad Y = A \times B / C; \quad Y = (A + B) \times C. \quad (4)$$

У детермінованому аналізі для виміру впливу факторів на результативний

показник використовують різні способи, у основі яких лежить прийом елімінування, який є спеціалізованим для економічного аналізу.

Елімінування (від латинського “*eliminare*” – виключення) полягає у послідовному виділенні впливу одного фактора і виключенні впливу інших.

При застосуванні прийомів елімінування всі показники - фактори – умовно поділяють на: кількісні, структурні, якісні.

При побудові аналітичної факторної моделі використовують *правило послідовності розташування факторів*: 1) кількісні - 2) структурні – 3) якісні.

Основними методиками детермінованого факторного аналізу на основі елімінування є наступні.

1. *Спосіб ланцюгових підстановок* (найбільш універсальний) полягає в послідовній, почерговій заміні у факторній функціональній моделі, яка описує базисний рівень досліджуваного результативного показника, базисних (планових) параметрів на звітні (фактичні); в обчисленні умовних результативних показників та їх порівнянні для визначення впливу кожного окремого фактора. Спосіб використовується в усіх типах детермінованих моделей.

Послідовність аналітичних дій наступна:

1. Складається формула взаємозв'язків з додержанням правила послідовності розташування факторів.

2. Здійснюються ланцюгові підстановки шляхом заміни базисних значень на фактичні. Кількість підстановок більша від числа факторів на одну.

3. Перша підстановка дорівнює базисному значенню результативного показника, остання – фактичному значенню того ж показника.

4. Здійснюється розрахунок впливу кожного фактора (елімінування) як різниця між наступною і попередньою підстановками. Кількість розрахунків дорівнює числу факторів.

5. Проводиться балансова перевірка правильності розрахунків: сукупний вплив факторів повинен дорівнювати загальній зміні результативного показника (різниці між останньою і першою підстановками).

2. *Спосіб абсолютних різниць* є спрощеним варіантом способу ланцюгових підстановок, який найчастіше використовують через невелику трудомісткість розрахунків. Він застосовується в мультиплікативних моделях і в моделях мультиплікативно-адитивного типу.

Особливості даного способу:

1. Кількість підстановок дорівнює кількості розрахунків впливу факторів.
2. У першій підстановці на перше місце ставиться абсолютне відхилення досліджуваного фактору, значення решти факторів беруться на базисному рівні.
3. В кожній наступній підстановці фактор, вплив якого вже визначено, береться на фактичному рівні, фактор, вплив якого визначається, береться за величиною абсолютного відхилення, усі інші – у базисному значенні.
4. Сума розрахунків має дорівнювати абсолютному відхиленню показника.

Отже, за використання способу абсолютних різниць вплив факторів розраховується множенням абсолютного відхилення досліджуваного фактора на базисне значення факторів, розміщених праворуч від нього у факторній моделі, і на фактичну величину факторів, розміщених ліворуч від нього.

Якщо на результативний показник впливають два фактори, то:

- ✓ вплив кількісного фактора дорівнює добутку абсолютного відхилення кількісного фактора та базисного (планового) значення якісного;
- ✓ вплив якісного фактора дорівнює добутку абсолютного відхилення якісного фактора на фактичне значення кількісного фактора.

3. *Спосіб відносних різниць* відрізняється від попередніх тим, що розрахунки впливу факторів на результативний показник проводяться виходячи з відносних показників їх зміни, що виражені у відсотках або коефіцієнтах. Використовується тільки у мультиплікативних моделях, особливо зручно - при значній кількості впливових факторів (8-10 і більше).

Відносне відхилення факторного показника визначається за величиною темпу його приросту (або % виконання плану):

$$\Delta a\% = \frac{a_1 - a_0}{a_0} \times 100, \quad (5)$$

де 0,1 – індекси, що характеризують відповідно базисне і фактичне значення показника різних періодів.

Алгоритм розрахунків для три факторної моделі наступний:

1. Вплив першого фактора визначається множенням базової величини результативного показника на відносне відхилення першого фактора:

$$\Delta y(a) = \frac{y_0 \times \Delta a\%}{100}. \quad (6)$$

2. Вплив другого фактора визначається додаванням до базової величини результативного показника зміни його за рахунок першого фактора; отриманий результат помножується на відносне відхилення другого фактора:

$$\Delta y(b) = \frac{(y_0 + \Delta y(a)) \times \Delta b\%}{100}. \quad (7)$$

3. Вплив третього фактора визначається додаванням до базової величини результативного показника зміни його за рахунок першого і другого факторів; отриманий результат помножується на відносне відхилення третього фактора:

$$\Delta y(c) = \frac{(y_0 + \Delta y(a) + \Delta y(b)) \times \Delta c\%}{100}. \quad (8)$$

4. *Спосіб пропорційного поділу* використовують у моделях адитивного і кратно-адитивного типу. Алгоритм розрахунку наступний:

$$\Delta Y(A) = \frac{\Delta Y_{зав}}{\Delta A + \Delta B + \Delta C} \Delta A, \quad (9)$$

$$\Delta Y(B) = \frac{\Delta Y_{зав}}{\Delta A + \Delta B + \Delta C} \Delta B, \quad (10)$$

$$\Delta Y(C) = \frac{\Delta Y_{зав}}{\Delta A + \Delta B + \Delta C} \Delta C. \quad (11)$$

5. *Індексний спосіб* застосовують для вивчення економічних явищ, які формуються під впливом кількох факторів, кожен з яких схильний до динамічних змін.

Вплив окремих факторів на результативний показник індексним способом можна визначити за допомогою побудови агрегатних індексів (індексів, в яких з метою елімінування впливу окремих факторів на індекс відбувається фіксування інших факторів на незмінному (базовому або звітному) рівні).

Різниця між чисельником і знаменником агрегатного індексу показує, який вплив на загальний результат справили той чи той конкретний фактор.

У факторному аналізі індекси використовуються в мультиплікативних та кратних моделях при кількості впливових факторів не більше двох.

6. *Спосіб перерахунку показників* використовується для досягнення порівнянності показників за обсягом, структурою, якістю. Він дає змогу під час порівняння фактичних показників зі скоригованими плановими показниками правильно оцінити досягнення підприємства, виключаючи вплив факторів, що не залежить від нього.

7. *Інтегральний спосіб* застосовується для вивчення впливу факторів у мультиплікативних, кратних і змішаних моделях. Він дозволяє розкласти додатковий приріст результативного показника у зв'язку з взаємодією факторів між ними. Практичне використання інтегрального методу базується на спеціально створених робочих алгоритмах для відповідних факторних моделей.

8. *Спосіб логарифмування* вільний від недоліків способу ланцюгових підстановок, пов'язаних з черговістю факторів, має процедуру з мінімальною кількістю обчислень, застосовується в мультиплікативних моделях.

5. Загальна характеристика способів стохастичного факторного аналізу.

Зв'язок називається *стохастичним (імовірнісним, неповним)*, якщо значення результативного показника неповністю визначається значеннями факторних ознак, тобто має місце статистичний розподіл з певною імовірністю появи конкретних значень. При моделюванні таких зв'язків оцінка результативного показника представлена середніми величинами.

Найбільш широко в економічному аналізі застосовуються прийоми *кореляційного аналізу*. Розрізняють такі види кореляції: парна і множинна.

Завдання кореляційного аналізу:

1. Визначення абсолютної зміни результативного показника від впливом факторів (на скільки одиниць зміниться величина результативного показника при зміні факторного на одну одиницю).

2. Встановлення відносного ступеня залежності результативного показника від кожного фактора.

Етапи кореляційного аналізу:

1. Підбір факторів, що суттєво впливають на зміну результативного показника і відносно яких наявна інформаційна база.

2. Збір інформації про результативний і факторні показники з перевіркою її на точність, однорідність і відповідність нормальному закону розподілу. Критерії однорідності інформації – середньоквадратичне відхилення, коефіцієнт варіації для кожного показника.

3. Моделювання зв'язку між факторами і результативним показником шляхом вибору та обґрунтування типу факторної моделі (математичного рівня).

4. Розрахунок основних показників кореляційного зв'язку: рівняння зв'язку, коефіцієнти кореляції, детермінації, еластичності тощо.

5. Статистична оцінка і практичне використання результатів кореляційного аналізу.

При позитивних результатах статистичної оцінки приймається висновок щодо можливості використання рівняння в економічному аналізі, а саме:

- для розрахунку впливу факторів на зміну результативного показника (як добуток коефіцієнта регресії при факторному показникові на абсолютне відхилення відповідного фактору від плану або бази);

- для розрахунку резервів підвищення рівня результативного показника (множенням планового приросту факторного показника на відповідний йому коефіцієнт регресії в рівнянні зв'язку);

- для планування і прогнозування його величини (в рівнянні регресії підставляють планові або прогнозні значення факторних показників).

Дисперсійний аналіз являє собою статистичний метод аналізу результатів, які залежать від якісних ознак. Принципова схема дисперсійного аналізу включає встановлення основних джерел варіювання результативної ознаки і визначення обсягів варіації (сум квадратів відхилень) за джерелами її утворення; визначення числа ступенів свободи, що відповідають компонентам

загальної варіації; обчислення дисперсій як відношення відповідних обсягів варіації до їх числа ступенів свободи; аналіз співвідношень між дисперсіями; оцінка вірогідності різниці між середніми і формулювання висновків.

Контрольні запитання:

1. Що таке метод економічного аналізу?
2. Що являє собою методика економічного аналізу?
3. Дайте визначення методології економічного аналізу.
4. Назвіть основні групи способів і прийомів економічного аналізу.
5. Які завдання виконують логічні способи обробки інформації?
6. Як забезпечується порівняння показників?
7. Назвіть методики факторного аналізу.

Тема 3. Види аналізу та його інформаційне забезпечення

Мета теми: уявити різноманіття мікроекономічного аналізу та вимоги до його інформаційного забезпечення.

Завдання теми: зрозуміти, що являє собою типологія видів економічного аналізу і з'ясувати особливості кожного з них; засвоїти роль інформаційного забезпечення економічного аналізу; вивчити основні вимоги до інформації, яка використовується в економічному аналізі; з'ясувати способи перевірки інформації на достовірність; усвоїти інформаційного фонду підприємства в умовах автоматизації аналізу; вивчити організаційні форми аналітичної роботи на підприємстві; усвоїти риси організації аналізу в умовах мережі АРМ.

Основні терміни і поняття теми: типологія видів економічного аналізу, економічна інформація, інформаційне забезпечення економічного аналізу, інформаційна модель аналізу, інформаційні джерела аналітичної інформації, вимоги до економічної інформації, достовірність інформації, банк даних, бази даних, бази знань, програмне забезпечення, системне програмне забезпечення, організаційні форми аналітичної роботи, мережа АРМ.

1. Типологія видів економічного аналізу.

Економічний аналіз господарської діяльності класифікується за наступними ознаками.

1. *За галузевою ознакою* він ділиться на:

1.1) *галузевий*, методика якого враховує специфіку певної галузі;

1.2) *міжгалузевий*, який є теоретико-методологічною основою економічного аналізу в усіх галузях національної економіки.

2. *За ознакою часу* підрозділяється на:

2.1) *попередній (прогнозний, перспективний) аналіз* проводиться до здійснення господарських операцій;

2.2) *подальший (ретроспективний, історичний) аналіз* проводиться після здійснення господарських операцій.

Ретроспективний аналіз, у свою чергу, ділиться на:

2.2.1) *оперативний (ситуативний) аналіз* проводиться відразу після здійснення господарських операцій або зміни ситуації за короткі відрізки часу;

2.2.2) *підсумковий (завершальний) аналіз* проводиться за звітний період.

3. *За просторовою ознакою* виділяють:

3.1) *внутрішньогосподарський аналіз* вивчає діяльність тільки даного підприємства і його структурних підрозділів;

3.2) *міжгосподарський аналіз*, при якому порівнюються результати діяльності двох або більше підприємств.

4. *За об'єктами управління* виділяють:

4.1) *техніко-економічний аналіз*, змістом якого є вивчення взаємодії технічних і економічних процесів;

4.2) *фінансово-економічний аналіз* основну увагу приділяє фінансовим результатам діяльності підприємства;

4.3) *управлінський аналіз* проводять всі служби підприємства з метою надання керівництву інформації, необхідної для ухвалення оптимальних управлінських рішень;

4.4) *соціально-економічний аналіз* вивчає взаємозв'язок соціальних і

економічних процесів, їх взаємний вплив на економічні результати;

4.5) *економіко-статистичний аналіз* вивчає діяльність не підприємств, а господарських комплексів, регіонів, галузей і національної економіки;

4.6) *економіко-екологічний аналіз* досліджує взаємодію екологічних і економічних процесів;

4.7) *маркетинговий аналіз* застосовується для вивчення зовнішнього середовища функціонування підприємства.

5. *За методикою вивчення об'єктів* економічний аналіз може бути:

5.1) *порівняльний аналіз*, при якому обмежуються порівнянням звітних показників з показниками плану поточного року, минулих років, конкурентів;

5.2) *діагностичний аналіз* передбачає встановлення характеру порушень нормального ходу економічних процесів на основі типових ознак;

5.3) *маржинальний аналіз* – це метод оцінки ефективності управлінських рішень на підставі причинно-наслідкового взаємозв'язку обсягу продаж, собівартості і прибутку і розподілу витрат на постійні і змінні;

5.4) *економіко-математичний аналіз*, при якому вибирається найбільш оптимальний варіант вирішення економічної задачі;

5.5) *факторний аналіз*, у тому числі детермінований і стохастичний;

5.6) *функціонально-вартісний аналіз* зазвичай пов'язаний з випуском та експлуатацією певних видів продукції.

6. *За суб'єктами (користувачами аналізу)* розрізняють:

6.1) *внутрішній аналіз* виконується безпосередньо на підприємстві;

6.2) *зовнішній аналіз* проводиться на підставі фінансової і статистичної звітності, органами державного управління, банками, акціонерами.

7. *За охопленням об'єктів, що вивчаються*, аналіз ділиться на:

7.1) *суцільний аналіз*, при якому вивчаються усі об'єкти;

7.2) *вибірковий аналіз* – вивчається частина об'єктів.

8. *За змістом програми* аналіз може бути:

8.1) *комплексним аналізом*; 8.2) *тематичним аналізом*.

9. *Залежно від використання засобів комп'ютерної техніки*:

9.1) з використанням ПЕОМ; 9.2) без використання ПЕОМ.

2. Поняття та принципи інформаційного забезпечення економічного аналізу.

В економіці інформація відображає процеси та явища господарської діяльності людей, закономірності функціонування ринку і його складових тощо.

Під *інформаційним забезпеченням економічного аналізу* розуміють неперервне постачання процесу оцінки стану об'єкта і вироблення варіантів оптимальних доцільних управлінських рішень інформаційними ресурсами за принципом системного підходу, який передбачає необхідну і достатню забезпеченість вхідними даними вихідної інформації, склад і зміст якої задається вимогами користувача.

Застосування ЕОМ значно підвищує достовірність, оперативність, корисність, кратність та різноспрямованість використання інформації, проте воно змушує дотримуватись певних *принципів створення та функціонування системи інформаційного забезпечення*:

- виявлення найефективнішого способу задоволення інформаційної потреби;
- об'єктивність відображення процесів;
- узгодженість інформації з різних джерел, усунення її дублювання;
- оперативність інформації;
- можливе обмеження обсягу первинної інформації і підвищення коефіцієнта її використання;
- кодування первинних даних;
- розробка і вдосконалення програмного забезпечення аналізу;
- економічність.

3. Класифікація і характеристика найважливіших груп інформації.

Залежно від поставлених цілей і завдань впливу на керований об'єкт економічна інформація може бути класифікована за певними ознаками:

1) за змістом, характером виникнення та функціональним призначенням у інформаційному забезпеченні виділяють:

- *законодавчо-правову (інституційну)*, яка окреслює правове поле створення і функціонування об'єктів аналізу, включає сукупність законів та інших нормативних актів, постанови Уряду, інструктивні матеріали тощо;

- *нормативно-планову*, яка включає поточні і перспективні плани, нормативні матеріали, розцінки, тарифні ставки тощо;

- *обліково-звітну*, яка включає дані обліку і звітності, первинних документів, реєстрів синтетичного і аналітичного обліку;

- *позаоблікову*, яка включає рішення загальних зборів, матеріали вивчення передового досвіду, технічну і технологічну документацію тощо;

2) за широтою необхідних для потреб управління відомостей – на *комплексну і тематичну*, яка стосується певного аспекту діяльності;

3) за змінюваністю – на *постійну* (умовно-постійну) і *змінну*;

4) стосовно керованого об'єкта - на *внутрішню і зовнішню; вхідну і вихідну*;

5) за ступенем обробки – на *первинну, проміжну і результатну*;

6) за насиченістю – на *недостатню, достатню та надлишкову*;

7) за способом зображення – на *текстову, цифрову, алфавітну, алфавітно-цифрову і графічну*;

8) стосовно процесу обробки – на *оброблювану і необроблювану*;

9) за ступенем корисності – на *корисну і некорисну*;

10) за використовуваними носіями – *немашинні та машинні*;

11) за формою подання - на *письмову і усну*.

4. Вимоги економічного аналізу до інформації.

Аналіз висуває до інформації ряд вимог, дотримання яких забезпечує її придатність для прийняття зважених управлінських рішень, а саме: достовірність, доречність (релевантність), доступність, зіставність (порівняність), цінність, повнота даних, оперативність (актуальність), непереривна поновлюваність, придатність до машинної обробки, адитивність, перспективність.

5. Способи перевірки достовірності економічної інформації.

Перевірка достовірності вхідної економічної інформації є одним з найважливіших етапів організації аналітичної роботи.

Зміст формальної (технічної) перевірки полягає у встановленні відповідності звітності затвердженим формам, наявності необхідних форм, аркушів, таблиць, правильності заповнення документів, повноти реквізитів, наявності печаток, штампів і підписів уповноважених посадових осіб і т.п.

При проведенні *логічної перевірки* встановлюють відповідність змісту показників одиницям виміру, допустимим величинам, цифрам, перенесеним з інших документів, справедливості найсуттєвіших ув'язок показників.

Суть *арифметичної перевірки* полягає у з'ясуванні правильності підбиття підсумків, справедливості результатів підрахунків.

Метою перевірки *за суттю* є найглибше встановлення доброякісності даних та їх відповідності об'єктивній дійсності.

6. Інформаційна база аналізу в умовах сучасних інформаційних технологій.

Необхідність автоматизації управління загалом і аналізу, зокрема, пов'язана із зростанням обсягів і темпів надходження інформації, розширенням кола досліджень, ускладненням технології обробки даних. Сучасний рівень розвитку інформаційних технологій дає можливість використовувати для побудови системи інформаційного забезпечення економічного аналізу концепцію банку даних, а найефективнішою організаційною формою застосування персональної обчислювальної техніки є створення автоматизованого робочого місця (АРМ) економіста, бухгалтера, аналітика.

Банк даних є впорядкованою сукупністю взаємопов'язаних інформаційних масивів, засобів підтримання їх у робочому стані та постійній готовності надання інформації для потреб управління. До банку даних відносять комплекс технічних засобів для вводу, збереження, обробки і виведення інформації та інформаційний фонд.

У рамках АРМ аналітика весь інформаційний фонд підприємства

функціонує в формі бази даних, бази знань і програмних засобів. Автоматизований банк даних являє собою сучасну організацію збору інформації з метою її автоматичної обробки.

Бази даних являють собою фактографічні дані про господарську діяльність. Інтелектуальною оболонкою їх прочитання є *бази знань* - методи і методики аналізу. *Програмні засоби* утворюють інструмент автоматизованого виконання аналітичних задач для інформаційного обслуговування управління господарською діяльністю.

Бази знань – це арсенал методів, методик, алгоритмів, формул, які дозволяють економічно трактувати інформацію, зібрану в базах даних, обробляти її шляхом певних групувань, співставлень, імітаційного моделювання та ін., і на основі цього отримувати висновки про хід подій та прогнози на майбутнє.

Узгоджену роботу всіх пристроїв ПЕОМ і їх взаємодію з користувачем забезпечує програмне забезпечення. За його допомогою бази даних набувають придатної для машинного прочитання форми з наступною обробкою цих даних і отриманням вихідних результатів.

Програмне забезпечення – це реалізація комплексу аналітичних задач для конкретної апаратної платформи, котра дозволяє створення, підтримку і обробку баз даних економічної інформації.

Робота над базою знань полягає у формалізації послідовності перетворюючих процедур вхідної інформації у вихідну, опис їх мовою символів та формул у придатному для програмування вигляді. Наступним кроком є програмування – створення машино виконуваних процедур збору, вводу, обробки інформації, виводу результатів та їх налагодження. Створене програмне забезпечення апробується на даних контрольного прикладу, який повинен максимально наближеним до реальних ситуацій, з метою перевірки правильності виконання логічних та розрахункових дій. На стадії дослідної експлуатації перевіряється функціонування системи в цілому, при потребі вносяться необхідні зміни, уточнення. Після отримання позитивних висновків

за результатами дослідної експлуатації система здається в промислову експлуатацію.

7. Організаційні форми та основні виконавці аналітичних робіт.

Чітка організація робіт з економічного аналізу передбачає закріплення основних етапів аналізу за основними виконавцями, ефективне керівництво та координацію робіт. Як правило, очолює роботи з економічного аналізу головний економіст або заступник директора з економічних питань, а там, де така посада не передбачена – начальник планово-економічного відділу.

Організаційні форми аналітичної роботи на підприємстві:

1. Централізована форма передбачає наявність в апараті управління підприємством спеціалізованої ланки (бюро, лабораторії), яка виконує функцію економічного аналізу. Такі підрозділи покликані забезпечити методичне керівництво і організацію аналізу на підприємстві в цілому, координувати аналітичні роботи, що виконуються окремими службами, узагальнювати результати комплексного аналізу господарської діяльності.

2. Децентралізована форма є основною формою організації економічного аналізу. При ній роботи з аналізу розподіляються між всіма економічними службами підприємства із залученням служб і фахівців різних напрямків відповідно до їх функціональних обов'язків, досвіду та схильності до аналітичних досліджень.

Децентралізована форма організації є найбільш розповсюдженою, навіть при наявності спеціальних аналітичних груп. На відміну від вітчизняних підприємств, закордонні фірми широко залучають зовнішніх консультантів.

3. Змішана форма організації передбачає різні співвідношення у поєднанні централізації та децентралізації робіт або залучення зовнішніх консультацій на засадах аутсорсінгу.

8. Особливості та переваги організації аналізу в умовах комп'ютерної обробки інформації.

Застосування ПК підвищує ефективність аналітичної роботи за рахунок:

- скорочення термінів проведення аналізу;

- повнішого охоплення впливу чинників на результати діяльності;
- заміни наближених і спрощених розрахунків точними;
- постановки і вирішення нових задач аналізу, які є практично нездійсненними вручну чи традиційними методами.

Характерними рисами організації аналізу в умовах мережі АРМ є:

1. Збереження системності аналізу при умові децентралізації обробки.
2. Поєднання процесу обробки інформації з процесом прийняття рішень.
3. Багатократно зросла оперативність і дієвість аналізу.

Таким чином ПЕОМ перетворює систему аналітичного забезпечення управління у постійно діючий фактор підвищення ефективності діяльності підприємства за рахунок актуалізації його інформаційного фонду.

Контрольні запитання:

1. Назвіть види економічного аналізу.
2. Що таке економічна інформація?
3. Назвіть принципи інформаційного забезпечення економічного аналізу.
4. У якому вигляді відбувається групування економічної інформації?
5. Назвіть основні вимоги економічного аналізу до інформації.
6. Які існують способи перевірки достовірності економічної інформації?
7. Яку роль відіграє інформаційна база аналізу в умовах сучасних інформаційних технологій?
8. Порівняйте організаційні форми аналітичних робіт.
9. В чому полягають переваги організації аналізу в умовах комп'ютерної обробки інформації?

Тема 4. Загальна характеристика аналізу фінансового стану підприємства

Мета теми: засвоїти загальну спрямованість аналізу фінансового стану підприємства.

Завдання теми: зрозуміти мету і завдання аналізу фінансового стану

підприємства; усвоїти змістовність інформаційної бази аналізу фінансового стану; вивчити призначення окремих видів фінансового аналізу; засвоїти обсяги робіт за окремими етапами аналізу фінансового стану підприємства; з'ясувати можливості окремих прийомів аналізу фінансового стану підприємства.

Основні терміни і поняття теми: фінансовий стан підприємства, фінансовий аналіз, мета і завдання фінансового аналізу, фінансова звітність, внутрішній і зовнішній фінансовий аналіз, експрес-аналіз фінансового стану, деталізований фінансовий аналіз, прийоми аналізу фінансового стану.

1. Значення і завдання аналізу фінансового стану підприємства.

Довготривале функціонування підприємства в ринкових умовах обумовлює необхідність постійного оцінювання його конкурентних позицій. Одним з інструментів діагностики рівня конкурентоспроможності є аналіз фінансового стану підприємства.

Фінансовий стан підприємства — це показник його фінансової конкурентоспроможності, тобто кредитоспроможності, платоспроможності, виконання зобов'язань перед державою та іншими підприємствами.

Фінансовий аналіз (аналіз фінансового стану) — це система спеціальних знань, спрямованих на вивчення причинно-наслідкових зв'язків у фінансових взаємовідносинах, фінансових ресурсах і їх потоках для оцінки стану і перспектив життєдіяльності суб'єкта господарювання.

Мета фінансового аналізу — своєчасне виявлення та усунення недоліків у звичайній діяльності підприємства, розробка управлінських рішень для поліпшення його фінансового стану і платоспроможності.

Основними завданнями фінансового аналізу є:

- вивчення причин, які позначаються на фінансовому стані;
- підготовка проектів управлінських рішень щодо підвищення фінансової стабільності та платоспроможності підприємства;
- розробка заходів для оптимізації структури фінансових ресурсів і їх ефективного використання.

2. Інформаційна база аналізу фінансового стану.

Інформаційною базою аналізу фінансового стану є фінансова звітність, яка являє собою сукупність форм бухгалтерської звітності, що містить інформацію про майновий і фінансовий стан підприємства на конкретну дату, результати діяльності і рух грошових коштів на підприємстві за звітний період.

Напрямки використання форм фінансової звітності для потреб фінансового аналізу підприємства представлені у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Напрямки використання форм фінансової звітності

№ з/п	Форми фінансової звітності	Узагальнений склад інформації	Напрямки використання інформації для потреб аналізу
1	ф.1 «Баланс»	Економічні ресурси підприємства, джерела їх формування	Оцінка структури ресурсів, ліквідності і платоспроможності, фінансової стійкості, прогнозування змін ресурсів та їх джерел
2	ф. 2 «Звіт про фінансові результати»	Доходи, витрати, фінансові результати діяльності	Аналіз структури доходів і витрат, прибутковості, ділової активності та їх прогнозування
3	ф.3 «Звіт про рух грошових коштів»	Грошові кошти (акумулювання і рух)	Аналіз грошових потоків від різних видів діяльності підприємства
4	ф. 4 «Звіт про власний капітал»	Розмір та зміни у складі власного капіталу	Аналіз структури капіталу, оцінка і прогнозування змін
5	ф. 5 «Примітки до річної фінансової звітності».	Облікова політика, інформація для уточнення, деталізація статей звітності	Різні напрямки деталізованого аналізу фінансового стану, виявлення причин змін

3. Види аналізу фінансового стану.

Виділяють два види аналізу фінансового стану:

✓ *внутрішній аналіз* проводиться з метою розробки управлінських рішень для формування адекватної вимогам ринку системи управління фінансами підприємства. Він ґрунтується на усій інформації, що циркулює в системі управління підприємством. *Суб'єктами* внутрішнього фінансового аналізу є: власники підприємства; персонал підприємства і керівництво.

✓ *зовнішній аналіз* здійснюється сторонніми користувачами, які не мають доступу до внутрішньої інформаційної бази (акціонерами, банками і кредиторями, постачальниками і покупцями, інвесторами, державними органами,

податковими тощо). Для його здійснення залучаються офіційні форми фінансової звітності, що публікуються.

4. Основні етапи аналізу фінансового стану підприємства.

Загалом аналітична робота проводиться у *два етапи*:

- 1) попередня оцінка (або експрес-аналіз) фінансового стану;
- 2) деталізований аналіз фінансового стану.

Експрес-аналіз проводиться задля загальної оцінки майнового стану господарюючого суб'єкта, визначення обсягів і структури залучених ними коштів, оцінки ліквідності і платоспроможності, виявлення основних тенденцій зміни. Цей аналіз переважно зорієнтований на зовнішніх користувачів і базується на вибірці аналітичних показників.

Деталізований аналіз фінансового стану проводиться за наступними *основними розділами (напрямами, етапами)*:

- аналіз майна і джерел його формування;
- аналіз ліквідності та платоспроможності;
- аналіз фінансової стійкості;
- аналіз ділової активності
- аналіз фінансових результатів;
- діагностика ймовірності банкрутства;
- загальне оцінювання і прогнозування фінансового стану.

На основі даних експрес-аналізу здійснюється розробка основних показників фінансового та виробничого плану, а вже на підставі деталізованого аналізу розраховуються економічні орієнтири розвитку підприємства в перспективі.

5. Поширені методичні прийоми аналізу фінансового стану.

Основними прийомами аналізу фінансового стану є:

- *горизонтальний аналіз* — у процесі такого аналізу визначають абсолютні і відносні зміни величин різних статей балансу за звітний період;
- *вертикальний аналіз* передбачає розрахунок питомої ваги окремих статей у загальній валюті балансу, тобто вивчення структури статей активу і

пасиву на звітну дату;

- *коефіцієнтний аналіз* — з його допомогою вивчають рівень і динаміку відносних показників фінансового стану, які розраховуються як відношення величин балансових статей чи інших абсолютних показників, що їх можна одержати на основі звітності. Ці коефіцієнти порівнюються з базовими даними;
- *факторний аналіз* — застосовується для виявлення причин зміни абсолютних і відносних фінансових показників, а також для розрахунку впливу причин (факторів) на зміну фінансового показника, що його аналізують.

Контрольні запитання:

1. Що таке фінансовий стан підприємства?
2. Що розуміють під аналізом фінансового стану підприємства?
3. Назвіть основні завдання аналізу фінансового стану підприємства.
4. Поясніть напрямки використання форм фінансової звітності.
5. Чим внутрішній фінансовий аналіз відрізняється від зовнішнього?
6. Наведіть систему показників для експрес-аналізу фінансового стану.
7. За якими етапами відбувається аналіз фінансового стану підприємства?
8. Назвіть основні прийоми аналізу фінансового стану.

Тема 5. Аналіз майна підприємства та джерел його формування

Мета теми: засвоїти алгоритм аналізу майна підприємства в системі оцінки його фінансового стану.

Завдання теми: уявити, що являє собою майно підприємства та різноманіття підходів до його класифікації; вивчити основні напрямки аналізу балансу підприємства та умови забезпечення порівнянності балансів різних періодів; з'ясувати підходи до аналізу динаміки, складу і структури майна; з'ясувати основні підходи до аналізу джерел формування майна; вивчити основні показники аналізу стану майна підприємства, ефективності його фінансування і використання.

Основні терміни і поняття теми: майно, баланс, активи, зобов'язання,

капітал, вартість майна, валюта балансу, горизонтальний і вертикальний аналіз балансу, джерела формування майна, власні оборотні активи, Дюпонівська система інтегрального аналізу.

1. Поняття і склад майна підприємства.

Майно (відповідно до Цивільного кодексу України) – це активи, об'єктами яких вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Майно може розглядатися як поняття, що має матеріальний субстрат, тобто бути фактично тотожним поняттю «речі», але може і не мати такого субстрату (майнові права та обов'язки), тобто відносини, що мають матеріальний зміст.

Майно підприємства класифікується за наступними ознаками:

1. *За формою функціонування*: матеріальні, нематеріальні і фінансові активи.
2. *За характером участі у господарському обороті*: оборотні і необоротні активи.
3. *За характером обслуговування*: операційні та інвестиційні активи.
4. *За рівнем ліквідності*: абсолютно, високо, середньо і низько ліквідні активи.
5. *В залежності від впливу інфляції*: монетарні і немонетарні активи.
6. *За характером джерел формування*: чисті і валові активи.

2. Основні напрямки аналізу балансу. Умови забезпечення порівнянності балансів.

Майно підприємства у повному складі у вартісній оцінці відображається в балансі підприємства.

Баланс — це звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання та власний капітал.

Баланс будується за принципом нетто-балансу і складається з двох частин: активу і пасиву. Елементами балансу, безпосередньо пов'язаними з визначенням фінансового стану підприємства та змін у ньому, є: активи, зобов'язання, капітал.

Підсумок активів балансу повинен дорівнювати сумі зобов'язань та власного капіталу, що є *основним балансовим рівнянням*.

Загальна вартість майна (розмір сукупного капіталу) підприємства, що перебуває у різних фізичних формах, дорівнює валюті балансу.

Мета аналізу майна підприємства — дослідження абсолютних і відносних змін статей активу балансу за певний період, відстеження тенденцій їх змін та визначення джерел їх фінансування.

Завдання аналізу майна підприємства: дослідження динаміки, складу і структури майна підприємства; аналіз стану майна підприємства; оцінка складу і джерел утворення майна підприємства; визначення ефективності фінансування і використання майна підприємства.

Аналіз балансу (ф.1) починається з експрес-аналізу, етапами якого є: підготовчий етап, попередній огляд бухгалтерської звітності, читання балансу.

Для порівняння даних балансу номенклатуру статей балансу за попередній звітний період слід привести в повну відповідність з номенклатурою та групуванням розділів і статей балансу на кінець звітного періоду.

Для порівняння даних різних періодів також необхідно враховувати вплив інфляції. Як правило, індексація проводиться при індексі інфляції понад 1,01 (+1%). Перерахунку підлягають усі види немонетарних активів. У спрощеному вигляді (при обмеженості інформації) для перерахунку використовують індекс цін у галузі (або ж індекс інфляції виробників); для точності розрахунків слід використовувати середні індекси цін для кожного активу, наближені за номенклатурою елементів активів до номенклатури елементів відповідного активу підприємства.

3. Аналіз динаміки, складу і структури майна підприємства.

Баланс містить інформацію про розмір і склад майна підприємства на початок і кінець звітного періоду.

Для визначення *загальної зміни валюти балансу* проводиться її порівняння за звітній і попередній періоди шляхом розрахунку коефіцієнта приросту майна:

$$K_m = \frac{B_1 - B_0}{B_0} 100, \quad (12)$$

де B_1 , B_0 — середня величина майна (валюти балансу) за звітний і попередній періоди.

Для загальної оцінки динаміки фінансового стану необхідно встановити співвідношення динаміки балансу з динамікою обсягу виробництва, реалізації продукції, а також прибутку підприємства.

Коефіцієнт приросту виручки від реалізації продукції (реалізованої продукції) розраховується:

$$K_v = \frac{PP_1 - PP_0}{PP_0} 100, \quad (13)$$

де PP_1 , PP_0 — виручка від реалізації продукції за звітний і попередній періоди.

Аналогічно розраховуються коефіцієнти приросту обсягу виробництва (товарної продукції), операційного та чистого прибутку.

Дані ф. 1 та ф. 2 дають можливість під час читання балансу порівнювати їх із даними попередніх періодів, з аналогічними показниками інших підприємств, а також із стандартними значеннями показників відповідних коефіцієнтів.

У подальшому аналізується характер зміни окремих статей балансу шляхом проведення горизонтального і вертикального аналізу балансу (табл. 5.1).

Горизонтальний (динамічний) аналіз балансу полягає в порівнянні кожної статті балансу і розрахунку змін абсолютних і відносних величин, а також якісній характеристиці виявлених відхилень (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Горизонтальний аналіз балансу

Актив / Пасив	Код рядка	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду	Горизонтальний аналіз	
				абсолютне відхилення (гр. 2 - гр. 1)	відносне відхилення [гр. 2 / гр. 1] 100
А	Б	1	2	3	4

Вертикальний (структурний) аналіз балансу передбачає розрахунок питомої ваги окремих статей у загальній сумі валюти балансу і оцінку її зміни

(табл. 2.3). За допомогою вертикального аналізу можна здійснювати міжгосподарські порівняння. Крім того, відносні показники пом'якшують негативний вплив інфляційних процесів.

Таблиця 2.3

Вертикальний аналіз балансу

Актив / Пасив	Код рядка	На початок звітної періоду	На кінець звітної періоду	Вертикальний аналіз		
				на початок звітної періоду, %	на кінець звітної періоду, %	відхилен- ня, %
А	Б	1	2	3	4	5

Отже, горизонтальний аналіз цих показників дає можливість установити абсолютні відхилення й темпи зростання за кожною статтею балансу, а вертикальний аналіз балансу — зробити висновки про співвідношення власного й позичкового капіталу, що свідчить про рівень автономності підприємства, про його фінансову стабільність.

Основні риси, наявність яких у балансі дає можливість віднести його до «позитивного»:

1) збільшення валюти балансу в кінці звітної періоду проти його початку (свідчить про розширення масштабів основної діяльності);

2) перевищення темпів приросту усіх активів над темпами приросту необоротних активів;

3) перевищення частки оборотних активів над часткою необоротних активів (ознака т. зв. «легкої (мобільної)» структури);

4) перевищення власного капіталу підприємства над позиковим і збільшення темпів його зростання проти темпів зростання залученого капіталу;

5) приблизно однакові темпи приросту дебіторської і кредиторської заборгованості;

6) зростання частки нематеріальних активів, що є свідомством інноваційної діяльності підприємства;

7) скорочення частки довгострокових фінансових вкладень у структурі необоротних активів свідчить про мобілізацію коштів в основну діяльність.

4. Аналіз стану майна підприємства.

Традиційно аналіз майна підприємства проводиться за трьома етапами:

1. Аналіз основних показників майнового стану.
2. Аналіз складу і динаміки необоротних активів.
3. Аналіз складу і динаміки оборотних активів.

На 1-му етапі розраховуються та аналізуються наступні показники: загальна вартість майна, вартість необоротних активів та їх частка у майні, вартість оборотних активів та їх частка у майні (коефіцієнт мобільності майна), розмір матеріальних оборотних активів та їх частка в оборотних активах, розмір грошових оборотних активів і короткострокових цінних паперів та їх частка в оборотних активах, розмір дебіторської заборгованості та її частка в оборотних активах, витрати майбутніх періодів та їх частка у майні або ж в оборотних активах, частка активної частини основних засобів, коефіцієнт зносу основних засобів, коефіцієнти оновлення і вибуття основних засобів.

Реалізація 2-го і 3-го етапів передбачає оцінку структури і динаміки необоротних і оборотних активів за даними балансу.

5. Оцінка складу і джерел утворення майна підприємства

Аналіз джерел майна підприємства здійснюється за даними балансу. В аналітичній табл. 2.4 наведено перелік джерел власних і позичених коштів, вкладених у майно підприємства.

Способи розрахунку наявності власних оборотних активів:

$$\begin{aligned} 1) \text{ власні оборотні активи} &= \text{власний капітал} + \\ &\text{забезпечення майбутніх виплат і платежів} + \text{довгострокові зобов'язання} \\ &+ \text{доходи майбутніх періодів} - \text{необоротні активи}; \end{aligned} \quad (14)$$

$$2) \text{ власні оборотні активи} = \text{оборотні активи} - \text{поточні зобов'язання}. \quad (15)$$

Додатково аналізується *робочий капітал*, який є тією частиною оборотних активів, яка фінансується за рахунок власних коштів та довгострокових зобов'язань.

За даними аналітичної таблиці розраховується коефіцієнт незалежності підприємства:

$$K_n = BK / B, \quad (16)$$

де BK – власний капітал підприємства;

B – майно підприємства (валюта балансу).

Таблиця 2.4

Аналіз джерел коштів, які вкладені в майно підприємства

Показник	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Відхилення
1. Джерела формування майна			
1.1. Власний капітал			
у % до майна			
1.1.1. Наявність власних оборотних активів			
у % до власного капіталу			
1.2. Позичені кошти			
у % до майна			
1.2.1. Довгострокові позики			
у % до позичених коштів			
1.2.2. Короткострокові позики			
у % до позичених коштів			
1.2.3. Кредиторська заборгованість			
у % до позичених коштів			
1.3. Доходи майбутніх періодів			
у % до майна			
<i>або</i>			
1.3. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття			
у % до майна			

У подальшому слід проаналізувати власний і позичений капітал в розрізі окремих статей, установити причини збільшення чи зменшення короткострокових позик, кредиторської заборгованості.

6. Аналіз ефективності фінансування і використання майна підприємства.

Для оцінки ефективності використання майна підприємства використовують наступні аналітичні показники: товарна продукція на 1 грн. майна, реалізована продукція на 1 грн. майна (коефіцієнт оборотності капіталу), операційний прибуток на 1 грн. майна, чистий прибуток на 1 грн. майна (рентабельність капіталу), рентабельність поточних активів, рентабельність інвестицій, рентабельність власного капіталу, рентабельність продажу,

тривалість обороту капіталу, капіталовіддача.

Для факторної оцінки ефективності використання майна підприємства слід дослідити вплив інтенсивних (ресурсовіддача) і екстенсивних (збільшення розміру майна) чинників на збільшення виручки від реалізації продукції.

Аналіз можна провести різними способами елімінування за мультиплікативною моделлю типу:

$$Y = A \times B, \quad (17)$$

де Y – виручка від реалізації продукції за рік;

A – середньорічний розмір майна підприємства;

B – ресурсовіддача (відношення виручки від реалізації до майна).

Поширеним підходом до визначення впливу факторів на зміну ефективності використання майна підприємства є Дюпонівська система інтегрального аналізу, яка розкладає коефіцієнт рентабельності капіталу на ряд показників його формування в наступній моделі:

$$P_a = \text{ЧП}/A = \text{ЧП}/\text{ЧД} : \text{ЧД}/A, \quad (18)$$

де P_a – коефіцієнт рентабельності активів;

ЧП – чистий прибуток;

ЧД – обсяг чистого доходу (чистої виручки від реалізації продукції);

A – середня вартість активів.

Перспективним напрямком при аналізі ефективності фінансування і використання майна підприємства є застосування матричного балансу.

Контрольні запитання:

1. Що являє собою майно підприємства?
2. Назвіть елементи майна підприємства.
3. Назвіть умови забезпечення порівнянності балансів.
4. Як аналізується динаміка майна підприємства?
5. Назвіть показники для аналізу стану майна підприємства.
6. Назвіть джерела утворення майна підприємства
7. Якими показниками оцінюється ефективність використання майна підприємства?

Тема 6. Аналіз ліквідності і платоспроможності підприємства

Мета теми: уявити алгоритм аналізу ліквідності і платоспроможності підприємства в системі оцінки його фінансового стану.

Завдання теми: показати, що являє собою ліквідність і платоспроможність підприємства; вивчити поділ активів підприємства за рівнем ліквідності і пасивів підприємства за зростанням строків погашення зобов'язань; зрозуміти аналіз балансу ліквідності; засвоїти систему показників для оцінки ліквідності і платоспроможності підприємства.

Основні терміни і поняття теми: ліквідність підприємства, платоспроможність підприємства, короткострокові зобов'язання, ліквідність балансу, показники ліквідності і платоспроможності, рівень ліквідності.

1. Поняття ліквідності і платоспроможності підприємства.

У короткостроковій перспективі критерієм оцінки фінансового стану підприємства є його ліквідність і платоспроможність.

Ліквідність підприємства – це його спроможність виконувати свої короткострокові платіжні зобов'язання перед кредиторами за рахунок поточних активів. *Платоспроможність* – здатність підприємства своєчасно розраховуватися за своїми платіжними зобов'язаннями.

Аналіз ліквідності полягає в порівнянні коштів з активу балансу, згрупованих за рівнем їхньої ліквідності, із поточними зобов'язаннями за пасивом балансу, об'єднаними за строками їх погашення і в порядку зростання цих строків.

Як розглядалося у попередній темі, *активи (майно) підприємства за рівнем ліквідності поділяються на 4 групи*. Перші три групи активів протягом поточного господарського періоду постійно змінюються і тому належать до *поточних активів* підприємства.

Групування пасиву балансу відповідно до зростання строків погашення зобов'язань: *негайні пасиви, короткострокові пасиви, довгострокові пасиви,*

постійні пасиви.

Підприємство буде ліквідним, якщо його поточні активи перевищуватимуть короткострокові зобов'язання.

Основні етапи аналізу ліквідності підприємства:

- 1) складання балансу ліквідності;
- 2) розрахунок та аналіз основних показників ліквідності.

2. Складання балансу ліквідності.

Ліквідність балансу — це рівень покриття зобов'язань підприємства його активами, строк перетворення яких на гроші відповідає строкам погашення зобов'язань.

Для визначення ліквідності балансу необхідно порівняти підсумки за кожною групою активу і пасиву балансу (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Аналіз балансу ліквідності, тис. грн.

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Платіжний надлишок або недостача	
								на початок звітного періоду	на кінець звітного періоду
А	Б	1	2	В	Г	3	4	5=1-3	6=2-4
1. Абсолютно ліквідні активи (А ₁)	230, 240 / 1165			1. Негайні пасиви (П ₁)	540—610/ 1620, 1625, 1630, 1690				
2. Високо ліквідні активи (А ₂)	150, 160, 170, 180, 210, 220/ 1125-1160			2. Короткострокові пасиви (П ₂)	500—530/ 1600-1615				

Продовження табл. 2.5

А	Б	1	2	В	Г	3	4	5	6
3. Середньо ліквідні активи (A_3)	100, 120, 130, 140, 250 / 1100, 1190			3. Довгострокові пасиви (P_3)	480/ 1595				
4. Низько ліквідні активи (A_4)	080, 270 / 1095, 1170			4. Постійні пасиви (P_4)	380, 430, 630/ 1495, 1660, 1665				
Баланс	280 / 1300			Баланс	640/ 1900			×	×

Умови, при яких баланс є абсолютно ліквідним:

1. Абсолютні ліквідні активи перевищують негайні пасиви або дорівнюють їм $A_1 \geq P_1$.

2. Високоліквідні активи дорівнюють короткостроковим пасивам або більші за них $A_2 \geq P_2$.

3. Середньоліквідні активи дорівнюють довгостроковим пасивам або більші за них $A_3 \geq P_3$.

4. Низько ліквідні активи менші за постійні пасиви $A_4 \leq P_4$.

Перспективну ліквідність визначають шляхом порівняння активів, що реалізуються повільно, із довгостроковими пасивами, тобто з майбутніми надходженнями та платежами.

3. Розрахунок та аналіз основних показників ліквідності і платоспроможності.

Показники ліквідності і платоспроможності підприємства, які визначені за коефіцієнтним підходом, наведені у табл. 2.6.

Отже, ліквідність — це спроможність будь-якого з активів трансформуватися в гроші (кошти), а *рівень ліквідності* визначається тривалістю періоду, протягом якого цю трансформацію можна здійснити. Що коротший цей період, то вищою є ліквідність.

Підвищення рівня ліквідності і платоспроможності підприємства залежить

від поліпшення результатів його виробничої та комерційної діяльності, а також від раціональної організації використання фінансових ресурсів.

Таблиця 2.6

Показники ліквідності і платоспроможності підприємства

Показник	Формула	Нормальне обмеження (орієнтовний норматив)	Що показує показник
Загальний показник платоспроможності	$K_{пл} = (A_1 + 0,5 A_2 + 0,3A_3) / (\Pi_1 + 0,5\Pi_2 + 0,3\Pi_3) \quad (19)$	$K_{пл} \geq 1$	спроможність підприємства погасити коротко- і довгострокові зобов'язання за рахунок мобілізації оборотних активів з урахуванням можливих термінів реалізації їх окремих елементів
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$K_{а.л.} = A_1 / (\Pi_1 + \Pi_2), \quad (20)$	$K_{а.л.} \geq 0,2-0,25$	яку частину короткострокової заборгованості можна погасити негайно за рахунок грошових коштів
Коефіцієнт швидкої (критичної) ліквідності	$K_{шв.л.} = (A_1 + A_2) / (\Pi_1 + \Pi_2), \quad (21)$	$K_{шв.л.} \geq 0,7-0,8$ (бажано =1)	яку частину короткострокової заборгованості можна погасити нині за рахунок коштів на рахунках, у короткострокових цінних паперах, а також за рахунок надходжень за розрахунками
Загальний коефіцієнт ліквідності (коефіцієнт покриття)	$K_{з.л.} = (A_1 + A_2 + A_3) : (\Pi_1 + \Pi_2), \quad (22)$	$K_{з.л.} \geq 2$ При $K_{з.л.} < 1$ існує високий фінансовий ризик оплати підприємством своїх рахунків.	яку частину поточних зобов'язань можна погасити, якщо мобілізувати усі оборотні активи
Коефіцієнт маневреності функціонуючого капіталу	$K_{ман} = A_3 / [(A_1 + A_2 + A_3) - (\Pi_1 + \Pi_2)], \quad (23)$	Зменшення показника в динаміці – позитивний факт у діяльності підприємства	яка частина функціонуючого капіталу не знаходить руху у виробничих запасах і довгостроковій дебіторській заборгованості
Питома вага оборотних активів в активах	$Поб.а. = (A_1 + A_2 + A_3) / Б, \quad (24)$	$Поб.а. \geq 0,5$	частку мобільних засобів у майні
Коефіцієнт забезпеченості власними коштами	$K_{заб} = (\Pi_4 - A_4) / (A_1 + A_2 + A_3), \quad (25)$	Не менше 0,1	частку фінансування ліквідних активів за рахунок власних коштів

Контрольні запитання:

1. Що таке ліквідність підприємства?
2. Що являє собою платоспроможність підприємства?
3. Як групуються активи балансу за рівнем ліквідності?
4. Як групуються пасиви балансу за зростанням строків погашення зобов'язань?
5. За якими етапами проводиться аналіз ліквідності підприємства?
6. Назвіть умови ліквідності балансу.
7. Назвіть показники оцінки рівня ліквідності і платоспроможності підприємства.

Тема 7. Аналіз фінансової стійкості підприємства

Мета теми: засвоїти алгоритм аналізу фінансової стійкості підприємства в системі оцінки його фінансового стану.

Завдання теми: зрозуміти, що являє собою фінансова стійкість підприємства; уявити сутність методики оцінки фінансової стійкості підприємства на основі аналізу співвідношення власного і позикового капіталу; вивчити зміст оцінювання операційного левериджу і запасу фінансової стійкості підприємства; вивчити зміст аналізу фінансової рівноваги між активами і пасивами; зрозуміти сутність методики оцінювання фінансової стійкості підприємства за функціональною ознакою; вивчити методику оцінювання фінансової стійкості підприємства за співвідношенням фінансових і не фінансових активів.

Основні терміни і поняття теми: фінансова стійкість підприємства, фінансовий леверидж, плече фінансового левериджу, ефект фінансового важеля, операційний леверидж, запас фінансової стійкості.

1. Поняття фінансової стійкості підприємства, значення і завдання її аналізу.

Якщо зовнішнім проявом фінансового стану є платоспроможність

підприємства, то внутрішньою його стороною виступає фінансова стійкість, яка базується на збалансованості активів і пасивів, доходів і витрат, грошових потоків.

Фінансова стійкість підприємства – це його здатність функціонувати і розвиватися, зберігати рівновагу своїх активів і пасивів у мінливому внутрішньому і зовнішньому середовищі, що гарантує його платоспроможність та інвестиційну привабливість у довгостроковій перспективі в межах допустимого рівня ризику.

Основні завдання аналізу фінансової стійкості:

1. Діагностика фінансового стану підприємства, визначення його «больових точок» і визначення причин їх виникнення.
2. Пошук резервів поліпшення фінансового стану підприємства.
3. Розробка рекомендацій щодо ефективного використання фінансових ресурсів і зміцнення фінансового стану підприємства.
4. Прогнозування фінансових результатів і розробка моделей фінансового стану при різних варіантах використання ресурсів.

Фінансова стійкість передусім залежить від оптимальності структури джерел капіталу (співвідношення власних і позикових коштів), від оптимальності структури активів підприємства, зокрема від співвідношення основних та оборотних активів, від зрівноваженості активів і пасивів підприємства за функціональною ознакою. Саме це й визначає напрямки її аналізу.

2. Оцінювання фінансової стійкості підприємства на основі аналізу співвідношення власного і позикового капіталу.

При аналізі структури джерел підприємства й оцінці ступеня фінансового ризику розраховують наступні показники (табл. 2.7).

Порівняння фінансових коефіцієнтів за табл. 2.7 із базисними величинами (нормативами, досягнутими значеннями у попередні періоди, середньогалузевими, показниками фінансово стійкіших підприємств) дає можливість встановити рівень фінансової стійкості аналізованого підприємства.

Основні показники аналізу фінансової стійкості підприємства на основі оцінки фінансової структури капіталу і ступеня фінансового ризику

Показник	Формула	Що показує показник	Норматив (очікувана зміна)
1. Коефіцієнт фінансової незалежності або концентрації власного капіталу (к-т автономії)	$K_{фн} = \frac{ВК}{Б}, (26)$	фінансову незалежність підприємства від зовнішніх джерел	> 0,5 зростання
2. Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	$K_{зк} = \frac{ЗК}{Б} = 1 - K_{фн} (27)$	частку активів, яку сформовано за рахунок позикових коштів	< 0,5 зниження
3. Коефіцієнт фінансової залежності	$K_{фз} = \frac{Б}{ВК} = \frac{1}{K_{фн}} (28)$	суму активів, яка припадає на гривню власних коштів	< 2 зниження
4. Частка чистих активів у майні	$Чча = \frac{ЧА}{Б} (29)$	частку реальної величини власного капіталу	зростання
5. Коефіцієнт поточної заборгованості	$K_{пз} = \frac{ПЗ}{Б} (30)$	частину активів, яку сформовано за рахунок короткострокових позик	зниження
6. Коефіцієнт стійкого фінансування	$K_{сф} = \frac{ВК + ДовгЗ}{Б} (31)$	частину активів, яку сформовано за рахунок стійких джерел	0,8-0,9 зростання
7. Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел	$K_{нкдз} = \frac{ВК}{ВК + ДовгЗ} (32)$	незалежність від зовнішніх кредиторів	зростання
8. Коефіцієнт фінансової залежності капіталізованих джерел (довгострокового залучення капіталу)	$K_{зкдз} = \frac{ДовгЗ}{ВК + ДовгЗ} (33)$	залежність від зовнішніх кредиторів і ступінь фінансової надійності і довіри до підприємства з боку банків	зниження
9. Коефіцієнт покриття боргів власним капіталом (к-т платоспроможності)	$K_{покр} = \frac{ВК}{ЗК} (34)$	здатність погашення зобов'язань за рахунок власних коштів	> 1,5 зростання
10. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними активами	$K_{звоа} = \frac{ОБА - ПЗ}{ОБА} = \frac{ВОА}{ОБА} (35)$	частину оборотних активів, яка фінансується за рахунок власних оборотних активів	> 0,1
11. Коефіцієнт маневреності власного капіталу	$K_{мвк} = \frac{ОБА - ПЗ}{ВК} = \frac{ВОА}{ВК} (36)$	частину власного капіталу, яка використовується для фінансування поточної діяльності	> 0 зростання
12. Коефіцієнт фінансового левєриджу (к-т фінансового ризику; пле-че фінансового важеля)	$K_{фл} = \frac{ЗК}{ВК} (37)$	ризик вкладення капіталу в дане підприємство	< 1

Позначення у табл. 2.7:

Б - загальна валюта нетто-балансу	ВК – власний капітал
ЗК- залучений капітал	ЧА – чисті активи (валюта балансу мінус зобов'язання)
ПЗ – поточні зобов'язання	ДовгЗ – довгострокові зобов'язання
ДМП - доходи майбутніх періодів	ОБА – оборотні активи
НеобА – необоротні активи	ВОА – власні оборотні активи
ЗМВП – забезпечення майбутніх виплат і платежів	

Одним з основних індикаторів фінансової стійкості підприємства є коефіцієнт фінансового левериджу, факторна оцінка якого проводиться за формулою:

$$Кфл = \frac{\bar{Чзк}}{\bar{Чвк}} \quad (38)$$

де Чзк і Чвк – середні величини відповідно залученого і власного капіталу у формуванні активів підприємства.

Коефіцієнт фінансового левериджу, в свою чергу, впливає на зміну прибутку і власного капіталу підприємства. При цьому розраховують ефект фінансового важеля (у %) за формулою:

$$ЕФВ = (ROA - \bar{Цзк}) \frac{ЗК}{ВК} \quad (39)$$

де ROA – економічна рентабельність сукупного капіталу після сплати податків (відношення чистого прибутку і процентів за кредит з урахуванням податкового коректора до середньорічного розміру сукупного капіталу);

Цзк – ціна ЗК (процентна ставка по кредиту)

ЗК і ВК – середня сума залученого (позикового) і власного капіталу;

ЗК/ВК – плече важеля.

Ефект фінансового важеля (ЕФВ) показує, на скільки відсотків збільшується сума власного капіталу за рахунок залучення позикових засобів в оборот підприємства. Позитивний ЕФВ виникає у разі, якщо рентабельність сукупного капіталу вища за середньозваженої ціни позикових ресурсів. За таких умов вигідно збільшувати плече фінансового важеля, тобто частку позикового капіталу. Якщо $ROA < \bar{Цзк}$, то відбуватиметься проїдання власного капіталу (негативний ЕФВ).

Рівень фінансового левериджу вимірюють відношенням темпів приросту чистого прибутку до темпів приросту прибутку до виплати процентів і податків. Він показує, у скільки разів темпи приросту чистого прибутку перевищують темпи приросту прибутку до виплати процентів і податків. Це перевищення забезпечується за рахунок ЕФВ, однією із складових якого є плече (ЗК/ВК). Змінюючи плече важеля можна впливати на прибуток і прибутковість власного капіталу.

3. Оцінювання операційного левериджу і запасу фінансової стійкості підприємства.

Операційний леверидж розраховується відношенням темпів приросту бруто-прибутку $\Delta\P\%$ (до виплати процентів і податків) до темпів приросту фізичного обсягу продажів у натуральному виразі ($\Delta VРП\%$) чи темпів приросту виручки ($\Delta ВР\%$):

$$Кол = \frac{\Delta\P\%}{\Delta VРП\%} \quad (40)$$

або
$$Кол = \frac{\Delta\P\%}{\Delta ВР\%} \quad (41)$$

Він показує ступінь чутливості операційного прибутку до зміни обсягів продажів.

Операційний ризик залежить від наступних факторів: попиту, цін на продукцію, цін на ресурси, їхнього співвідношення.

Розрахунок впливу обсягу продажів на прибуток з використанням операційного важеля:

$$\Delta\P_{врп} = \frac{П_0 \times \Delta VРП\% \times К_{ол}}{100} \quad (42)$$

У подальшому визначають точку безбитковості (безбитковий обсяг виробництва $Q_{безбитк}$) і запас фінансової стійкості (ЗФС).

Для однопродуктового виробництва $Q_{безбитк}$ визначається у натуральному виразі:

$$O_{\text{беззбитк}} = \frac{\text{Постійні витрати періоду}}{\text{Ціна} - \text{Змінні витрати на од. прод.}} \quad (43)$$

Для багатопродуктового виробництва $O_{\text{беззбитк}}$ розраховується у вартісному виразі як критична сума виручки або ж поріг рентабельності:

$$V_{\text{кр}} = \frac{\text{Постійні витрати періоду}}{\text{Частка маржинального прибутку у виручці}} \quad (44)$$

Запас фінансової стійкості:

$$\text{ЗФС} = \frac{\text{Виручка} - \text{Критична сума виручки}}{\text{Виручка}} \quad (45)$$

Необхідно слідкувати за ЗФС, наскільки близький чи далекий поріг рентабельності, нижче якого не може опускатися виручка.

4. Аналіз фінансової рівноваги між активами і пасивами. Оцінювання фінансової стійкості підприємства за функціональною ознакою.

Аналіз фінансової стійкості підприємства найповніше проводиться на основі вивчення рівноваги між статтями активу і пасиву балансу за двома підходами.

1. *Майновий підхід* базується на позиції кредиторів, коли припускається збалансованість активів і пасивів балансу за термінами і ліквідність балансу.

2. *Функціональний підхід* виходить з позиції керівництва підприємства, що базується на функціональній рівновазі між джерелами капіталу і використанні їх в основних циклах господарської діяльності.

Відповідно до майнового підходу оборотні активи фінансуються за рахунок власного капіталу та короткострокових зобов'язань, а необоротні активи – за рахунок власного капіталу і довгострокових зобов'язань. Бажано не менше половини оборотних активів формувати за рахунок власного капіталу.

Аналітичні показники майнового підходу:

1. Розмір власного капіталу, який вкладено в довгострокові активи, визначається різницею між загальною сумою необоротних активів і довгостроковими кредитами банків для інвестицій у нерухомість.

2. Частка власного капіталу у формуванні необоротних активів (Чвк):

$$Ч_{вк} = \frac{Необа - ДовгЗ}{Необа} \quad (46)$$

3. Частка залученого капіталу у формуванні необоротних активів (Чзк):

$$Ч_{зк} = \frac{ДовгЗ}{Необа} \quad (47)$$

4. Розмір власного капіталу, що використовується в обороті визначається на рівні власних оборотних активів.

5. Частка власного капіталу у формуванні оборотних активів (Чвк):

$$Ч_{вк} = \frac{ВОА}{ОБА} \quad (48)$$

6. Частка позикового капіталу у формуванні оборотних активів (Чпк):

$$Ч_{пк} = \frac{ПЗ}{ОБА} \quad (49)$$

Результати оцінювання джерел формування оборотних і необоротних активів узагальнюються у шаховому балансі (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Шаховий баланс джерел формування активів підприємства,

тис. грн. /%

Активи	Джерела формування			Разом активів
	Довгострокові кредити і позики	Власний капітал	Короткострокові зобов'язання	
Необоротні активи	+	+	-	+
Оборотні активи	-	+	+	+
ВМП		+	-	+
Усього джерел	+	+	+	+

Одним із критеріїв оцінювання фінансової стійкості підприємства є надлишок або нестача планових джерел коштів для формування запасів.

Розрізняють чотири *типи фінансової стійкості*:

1. *Абсолютна фінансова стійкість* характеризується тим, що сума власних оборотних активів перевищує або дорівнює вартості запасів.

2. *Нормальна фінансова стійкість*, при якій вартість запасів менша або дорівнює сумі довгострокових джерел формування.

3. *Нестійкий (передкризовий) фінансовий стан* характеризується нестачею власних оборотних активів, довгострокових джерел формування, надлишком або рівністю загальної величини основних джерел формування запасів та вартістю запасів; порушеннями фінансової дисципліни, збоями в надходженні грошових коштів на поточний рахунок, зниженням прибутковості діяльності.

4. *Кризовий фінансовий стан* (підприємство перебуває на межі банкрутства), коли грошові кошти, короткострокові цінні папери та дебіторська заборгованість не в змозі покрити навіть кредиторської заборгованості та прострочених позик.

5. Оцінювання фінансової стійкості підприємства за співвідношенням фінансових і не фінансових активів.

Концепція оцінювання фінансової стійкості на основі співвідношення фінансових і не фінансових активів базується на поділі активів підприємства на:

А) фінансові, у тому числі: мобільні і немобільні;

Б) не фінансові, у тому числі: довгострокові не фінансові і оборотні нефінансові (запаси і витрати);

В) нефінансові активи і немобільні фінансові активи разом становлять немобільні активи;

Г) усі фінансові активи і нефінансові оборотні активи – це ліквідні активи.

Відповідно до цієї концепції фінансова стійкість забезпечується, якщо нефінансові активи покриваються власним капіталом, а фінансові – позиковим. Запас стійкості зростає в міру перевищення власного капіталу над нефінансовими активами або ж в міру перевищення фінансових активів над позиковим капіталом.

При цьому розрізняють наступні варіанти стійкості:

1. Суперстійкість (абсолютна платоспроможність):

Мобільні фінансові активи > Усі зобов'язання

2. Достатня стійкість (гарантована платоспроможність):

Мобільні фінансові активи < Усі зобов'язання

Усі фінансові активи > Усі Зобов'язання

3. Фінансова рівновага (гарантована платоспроможність):

Власний капітал = Нефінансові активи

Фінансові активи = Усі зобов'язання

4. Допустима фінансова напруженість (потенційна платоспроможність):

Власний капітал > Довгострокові фінансові активи

Власний капітал < Усі нефінансові активи

5. Зона ризику (втрата платоспроможності):

Власний капітал < Довгострокові фінансові активи

Контрольні запитання:

1. Що таке фінансова стійкість підприємства?
2. Назвіть основні завдання аналізу фінансової стійкості підприємства.
3. Що являє собою фінансовий леверидж?
4. Як визначається плече фінансового левериджу?
5. Що являє собою операційний леверидж?
6. Як оцінюється запас фінансової стійкості?
7. Які фактори впливають на розмір власного оборотного капіталу?
8. Поясніть методику оцінювання фінансової стійкості, заснованої на співвідношенні фінансових і нефінансових активів.

Тема 8. Аналіз ділової активності підприємства

Мета теми: усвоїти алгоритм аналізу ділової активності підприємства в системі оцінки його фінансового стану.

Завдання теми: зрозуміти, що являє собою ділова активність підприємства; з'ясувати сутність методики оцінки ділової активності підприємства на основі реалізації золотого правила економіки; вивчити зміст оцінювання ділової активності підприємства за коефіцієнтним методом.

Основні терміни і поняття теми: ділова активність підприємства, золоте правило економіки, коефіцієнт стійкості економічного зростання, швидкість

обороту, період обороту, тривалість операційного циклу.

1. Поняття ділової активності підприємства, значення і завдання її аналізу.

Ділова активність підприємства загалом – це його господарська діяльність, сукупність його дій, спрямованих на забезпеченості свого розвитку, досягнення поставлених цілей, ефективне використання виробничого потенціалу, розширення ринків збуту.

Вона означає зусилля, які підприємство докладає для виходу на ринок продукції, праці, капіталу, а при аналізі фінансово-господарської діяльності цей термін застосовується для характеристики поточної виробничої і комерційної діяльності.

Для аналізу ділової активності у широкому розумінні застосовують якісні та кількісні критерії.

До якісних (неформалізованих) критеріїв належать: широта внутрішніх і зовнішніх ринків збуту продукції, конкурентоспроможність підприємства, наявність стабільних зв'язків з постачальниками і покупцями продукції, ділова репутація підприємства тощо.

Кількісна оцінка здійснюється у двох напрямках:

- 1) аналіз динаміки загальних показників господарської діяльності;
- 2) аналіз ефективності використання ресурсів підприємства.

В аспекті аналізу фінансового стану *ділова активність підприємства* розглядається у вузькому розумінні як поточна господарська (виробнича і комерційна) діяльність, спрямована на прискорення швидкості обороту активів.

Основні завдання аналізу ділової активності:

- вивчення і оцінка тенденції зміни показників ділової активності;
- дослідження впливу основних чинників, які змінюють показники ділової активності, і розрахунок величини їх конкретного впливу;
- підрахунок резервів і розробка конкретних управлінських рішень щодо залучення в оборот виявлених резервів.

2. Аналіз динаміки загальних показників господарської діяльності.

Найбільш загальними абсолютними показниками, за якими можна зробити достатньо інформативні висновки щодо тенденцій розвитку підприємства, його ділової активності є:

- обсяг капіталу, інвестованого в діяльність підприємства (обсяг активів);
- обсяг доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- обсяг прибутку.

Оптимальним вважають наступне співвідношення зростання вище зазначених показників («золоте правило економіки підприємства» або економічна нормаль):

$$T_{рп} > T_{рд} > T_{ра} > 100\%, \quad (50)$$

де $T_{рп}$ – темп зростання прибутку;

$T_{рд}$ – темп зростання доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);

$T_{ра}$ – темп зростання вартості активів.

Економічна інтерпретація «золотого правила»:

1. Нерівність $T_{ра} > 100\%$ означає, що економічний потенціал підприємства нарощується при зростанні масштабів його діяльності.

2. Нерівність $T_{рд} > T_{ра}$ свідчить про те, що ресурси підприємства використовуються більш ефективно.

3. Нерівність $T_{рп} > T_{рд}$ вказує на відносне зниження витрат.

Для характеристики ділової активності підприємства, оцінки його можливостей щодо розширення основної діяльності за рахунок внутрішніх джерел фінансування, оцінки ефективності політики формування власних фінансових ресурсів, спрямованої на забезпечення самофінансування підприємства, використовується також *коефіцієнт стійкості економічного зростання*:

$$K_{сез} = \frac{ЧП_p}{ВК} = \frac{ЧП-Д}{ВК} = \frac{(РК_k - РК_p) + (НП_k - НП_p)}{ВК}, \quad (51)$$

де $ЧП_p$ – частина чистого прибутку підприємства, що капіталізується

(реінвестований чистий прибуток; нерозподілений прибуток звітної періоду);

$\overline{ВК}$ – середня за період сума власного капіталу підприємства;

Д - виплата дивідендів власникам підприємства в результаті розподілу прибутку (ф. 4, рядок 140, гр. 8);

РКк, РКп – резервний капітал на кінець і початок звітної періоду;

НПК, НПП – нерозподілений прибуток (збиток) на кінець і початок звітної періоду.

Зростання $K_{сез}$ в динаміці свідчить про збільшення частки власного капіталу, сформованого за рахунок нерозподіленого прибутку звітної періоду, який є найдешевшим джерелом фінансування розвитку підприємства.

Детермінована факторна модель зміни $K_{сез}$:

$$K_{сез} = \frac{ЧП-Д}{ЧП} \times \frac{ЧП}{ЧД} \times \frac{ЧД}{\bar{A}} \times \frac{\bar{A}}{ВК} \quad (52)$$

$$\text{або } K_{сез} = (1 - K_d) \times K_{рч} \times K_{об} \times K_{фз}, \quad (53)$$

де ЧД – чистий дохід від реалізації;

\bar{A} - середньорічна вартість активів підприємства;

K_d – коефіцієнт дивідендних виплат (коефіцієнт виплати дивідендів);

$K_{рч}$ – чиста рентабельність основної діяльності;

$K_{об}$ – коефіцієнт оборотності активів;

$K_{фз}$ – коефіцієнт фінансової залежності.

У цій моделі перший фактор характеризує дивідендну політику підприємства (пропорції споживання чистого прибутку і його реінвестування у виробничий розвиток задля збільшення ринкової вартості підприємства). Другий фактор характеризує ефективність господарської діяльності, третій – ефективність використання усіх наявних ресурсів незалежно від джерел їх залучення, четвертий – співвідношення між залученими і власними джерелами коштів.

Для підвищення ділової активності підприємство може обирати різні стратегії розвитку:

1) орієнтація на теперішні пропорції і динаміку виробничої діяльності при

використанні лише фінансових важелів: зниження коефіцієнта дивідендних виплат, помірне зростання коефіцієнта фінансової залежності;

2) підвищення ефективності виробничої діяльності підприємства (підвищення чистої рентабельності основної діяльності), підвищення ефективності використання усіх наявних ресурсів (підвищення коефіцієнта оборотності активів). Фінансові важелі при цій стратегії є другорядними;

3) змішана стратегія (підвищення ефективності виробничої діяльності та водночас застосування дієвих фінансових важелів).

3. Аналіз ефективності використання ресурсів підприємства.

Іншим напрямком аналізу ділової активності підприємства за кількісними критеріями є оцінка ефективності використання його ресурсів, які перебувають у розпорядженні і призначені для виростання в процесі господарської діяльності.

У загальному вигляді ділова активність підприємства за оборотністю активів (капіталу, інвестованого у майно підприємства) оцінюється на базі двох показників:

1) *швидкість обороту (коефіцієнт оборотності, ресурсовіддача, капіталовіддача, коефіцієнт трансформації капіталу)*, яка характеризує кількість оборотів, які здійснює протягом аналізованого періоду капітал підприємства та його складові або ефективність використання сукупних активів (незалежно від джерел їх залучення);

2) *період (тривалість) обороту* показує середній термін (в днях), за який повертаються на підприємство кошти, вкладені в його господарську діяльність або відбувається погашення заборгованості.

Коефіцієнт оборотності і період обороту розраховуються за формулами:

$$K_{об} = \frac{ЧД}{А} \quad (54)$$

$$\text{та } T_{об} = \frac{Д}{K_{об}} = \frac{А \times Д}{ЧД}, \quad (55)$$

де $K_{об}$ – коефіцієнт оборотності капіталу (активів);

$T_{об}$ – середня тривалість обороту капіталу;

ЧД – чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, робіт, послуг;

\bar{A} – середня сума капіталу за аналізований період (за середньо арифметичною);

Д – кількість календарних днів в аналізованому періоді (рік – 360, квартал – 90, місяць – 30 днів).

Показники швидкості обороту і період обороту знаходяться у зворотній залежності між собою. *Прискорення ділової активності характеризує збільшення швидкості обороту (кількості оборотів) при зменшенні тривалості обороту.*

Система показників оцінки оборотності окремих складових активів підприємства наведена в табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Основні показники аналізу ділової активності на основі оцінки оборотності окремих складових активів підприємства

Показник	Формула
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	$K_{об.об.з} = \frac{ЧД}{ОБА}$ (56)
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	$K_{о.кз} = \frac{ЧД}{КЗ}$ (57)
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (коефіцієнт оборотності коштів у розрахунках)	$K_{о.дз} = \frac{ЧД}{ДЗ}$ (58)
Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	$K_{о.мз} = \frac{\text{Собівартість РП}}{МЗ}$ (59)
Коефіцієнт оборотності виробничих запасів	$K_{о.вз} = \frac{\text{Собівартість РП}}{ВЗ}$ (60)
Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддачі)	$K_{о.оз} = \frac{ЧД}{ОЗвал}$ (61)
Коефіцієнт оборотності (віддачі) власного капіталу	$K_{о.вк} = \frac{ЧД}{ВК}$ (62)
Коефіцієнт оборотності (віддачі) залученого капіталу	$K_{о.зк} = \frac{ЧД}{ЗК}$ (63)
Коефіцієнт оборотності робочого капіталу	$K_{о.рк} = \frac{ЧД}{РК}$ (64)
Показники тривалості обороту для усіх вище перерахованих складових активів (для заборгованості – строк її погашення)	360/Коефіцієнт оборотності відповідного елементу активів (65)
Тривалість операційного циклу (періоду часу з моменту придбання запасів до моменту надходження грошей за реалізовану продукцію)	Тривалість обороту виробничих запасів + Тривалість погашення ДЗ (66)
Тривалість фінансового циклу (цикл грошового обороту)	Тривалість операційного циклу – Тривалість погашення КЗ (67)

Фінансовими наслідками зміни оборотності активів є:

1) при зміні тривалості обороту оборотних активів відбувається їх економія (вивільнення з обороту або виробництво додаткового обсягу продукції за тих самих обсягів оборотних активів) або ж залучення в оборот додаткових коштів.

Розмір додаткового залучення в оборот або вивільнення з обороту оборотних активів визначаються за формулою:

$$\Delta \text{ОбА} = \frac{\text{ЧД2}}{360} \times (\text{То.об. а 2} - \text{То.об. а 1}), \quad (68)$$

де То.об.а2, То.об.а1 — тривалість одного обороту оборотних активів у звітному і минулому періодах;

ЧД2 – виручка від реалізації звітного періоду.

2) при перевищенні оборотності кредиторської заборгованості над оборотністю дебіторської заборгованості відбувається зменшення коштів в обороті, при зворотному співвідношенні – збільшення коштів.

Розмір економії або збільшення коштів в обороті при різних варіантах співвідношення оборотності кредиторської і дебіторської заборгованостей:

$$\Delta \text{ОбА (заборг)} = (\text{То.кз} - \text{То.дз}) \times \text{ЧДодн 2}, \quad (69)$$

де ЧДодн – одноденний дохід (виручка) від реалізації продукції, робіт, послуг у звітному періоді.

Крім перерахованих в табл. 8.1 показників на підприємстві визначається індекс ділової активності, який характеризує ефективність підприємницької діяльності:

$$I_{да} = \text{То.рк} * \text{Ро.д}, \quad (70)$$

де То.рк – коефіцієнт оборотності робочого капіталу,

Ро.д – рентабельність основної діяльності.

Динаміка зміни цього коефіцієнта виявляє зростання чи зниження ділової активності підприємств та впливові фактори.

Крім показників оборотності, для аналізу ефективності використання ресурсів підприємства використовують також показники: рентабельність активів або їх джерел, рентабельність продаж.

Контрольні запитання:

1. Що таке ділова активність підприємства?
2. Назвіть основні завдання аналізу ділової активності підприємства.
3. Сформулюйте золоте правило економіки.
4. Як інтерпретуються співвідношення темпів зростання основних абсолютних показників господарської діяльності підприємства?
5. Що являє собою коефіцієнт стійкості економічного зростання?
6. Як оцінюється ділова активність підприємства за кількісними критеріями на основі аналізу ефективності використання його ресурсів?
7. Поясніть зміст швидкості обороту капіталу.
8. Як розраховується період обороту капіталу?

Тема 9. Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства

Мета теми: уявити алгоритм аналізу фінансових результатів діяльності підприємства в системі оцінки його фінансового стану.

Завдання теми: зрозуміти, що являють собою фінансові результати діяльності підприємства; засвоїти методику оцінки рівня і динаміки фінансових результатів; вивчити основні показники прибутку і підходи до його факторної оцінки; зрозуміти основні показники рентабельності і методику факторної оцінки її зміни.

Основні терміни і поняття теми: фінансові результати діяльності підприємства, валовий прибуток, прибуток до оподаткування, чистий прибуток, рентабельність.

1. Завдання, основні напрямки та інформаційне забезпечення аналізу фінансових результатів діяльності підприємства.

Фінансові результати (економічний підсумок) діяльності підприємства характеризуються прибутками (позитивний фінансовий результат) і збитками (негативний фінансовий результат). Згідно з П(С)БО 3 «Звіт про фінансові результати»: *прибуток* – сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними

витрати. *Збиток* – це перевищення суми витрат над сумою доходів, для отримання яких здійснені ці витрати.

Підсумковим (кінцевим) фінансовим результатом є чистий прибуток, який є основним джерелом приросту власного капіталу та утворюється, в свою чергу, внаслідок звичайної діяльності (операційної, інвестиційної, фінансової) та надзвичайних подій.

Метою аналізу фінансових результатів діяльності підприємства є об'єктивна оцінка та виявлення резервів подальшого підвищення ефективності управління ними.

Основні завдання аналізу фінансових результатів діяльності підприємства:

- оцінка динаміки, обсягів, якості і структури фінансових результатів;
- виявлення факторів і кількісна оцінка їх впливу на фінансові результати;
- контроль за процесом формування прибутку і зміною його динаміки;
- розробка управлінських рішень щодо підвищення розміру прибутку і рівня рентабельності підприємства.

Основними напрямками аналізу фінансових результатів діяльності підприємства є: аналіз рівня і динаміки фінансових результатів, аналіз доходів і витрат, аналіз прибутків (збитків), аналіз рентабельності діяльності підприємства.

Основними джерелами інформації для аналізу фінансових результатів є основні форми фінансової звітності, інформація внутрішньої управлінської звітності, плани підприємства, дані бухгалтерського обліку, податкова звітність, статистична звітність тощо.

2. Аналіз рівня і динаміки фінансових результатів.

Для визначення фінансових результатів підприємства передбачається послідовне зіставлення доходів і витрат, здійснених для одержання цих доходів від усіх видів діяльності.

Згідно П(С)БО 3 «Звіт про фінансові результати» передбачено розрахунок наступних фінансових результатів діяльності підприємства:

- *чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);*
- *валовий прибуток (збиток);*
- *фінансовий результат від операційної діяльності;*
- *фінансовий результат від іншої звичайної діяльності;*
- *фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування;*
- *фінансовий результат від звичайної діяльності;*
- *чистий прибуток (збиток).*

Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства починають з дослідження їх рівня і динаміки. З використанням прийому горизонтального аналізу вивчають зміну кожного з показників фінансових результатів за звітний період порівняно з попереднім (базовим) періодом або за даними фінансового плану підприємства.

В ході динамічного аналізу звертають увагу на знак кожного показника фінансового результату, напрямок зміни, наявність певних тенденцій, співставляють темпи зміни взаємопов'язаних показників, виявляють причини змін за зміною проміжних фінансових результатів.

3. Аналіз доходів і витрат підприємства.

Аналіз доходів і витрат підприємства проводять з використанням прийомів горизонтального і вертикального аналізу.

Доходи згідно з П(С)БО 15 «Дохід» класифікують за такими групами:

- *дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);*
- *інші операційні доходи;*
- *фінансові доходи;*
- *інші доходи;*
- *надзвичайні доходи.*

Основними завданнями аналізу доходів підприємства є дослідження рівня і структури доходів у звітному періоді, порівняння рівня та структури доходів у звітному і попередньому (базовому) періодах, оцінка зміни структури доходів і виявлення її причин.

Для вирішення цих завдань складається аналітична таблиця, в якій

наводяться абсолютні величини доходів підприємства, їх частка в загальній сумі доходів звітнього і базового періодів, зміна абсолютних величин доходів та їх часток у звітному періоді порівняно з базовим.

Основними завданнями аналізу витрат підприємства є вивчення рівня і структури витрат у звітному періоді, порівняння рівня та структури витрат у звітному і попередньому (базовому) періодах, оцінка зміни структури витрат і виявлення її причин.

Відповідно до П(С)БО 16 «Витрати» до складу витрат підприємства належать:

- *собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг);*
- *витрати, пов'язані з операційною діяльністю;*
- *фінансові витрати;*
- *втрати від участі в капіталі;*
- *інші витрати;*
- *податок на прибуток;*
- *надзвичайні витрати.*

Водночас з аналізом цих витрат досліджують й вирахування з доходу: ПДВ, акцизний збір, інші вирахування.

У висновках з аналізу доходів і витрат відзначають напрямки їх загальної зміни і зміни окремих показників, наявність стійких тенденцій, характер змін (позитивний, негативний), пріоритетні види доходів і витрат (з великою питомою вагою), зміни структури у розрізі доходів і витрат, причини цих змін.

4. Аналіз прибутків (збитків) підприємства.

Етапи аналізу прибутку підприємства та їх змістовна характеристика.

Етап 1. Аналіз прибутку (збитку) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тобто прибутку від основної діяльності. Аналіз полягає у вивченні динаміки, виконання плану прибутку від реалізації продукції і факторній оцінці зміни його розміру.

На розмір прибутку від реалізації продукції впливають наступні фактори: обсяг реалізації продукції в натуральних одиницях ($V_{\text{РПзаг}}$), ціна реалізації і-

го виду продукції (C_i), собівартість i -го виду продукції (C_i), структура реалізованої продукції (питома вага i -го виду продукції $ПВ_i$).

Детермінована факторна модель зміни прибутку від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг):

$$\Pi = \sum (V_{PP} \times \text{заг} \times ПВ_i \times (C_i - C_i)) \quad (71)$$

За результатами факторного аналізу оцінюють силу впливу кожного фактору та визначають якість прибутку.

Детермінована факторна модель зміни прибутку від реалізації окремих видів продукції:

$$\Pi_i = VP_i \times (C_i - C_i) \quad (72)$$

Етап 2. Аналіз прибутку від іншої звичайної діяльності полягає в оцінці складу, динаміки, структури, виконання плану і факторів зміни суми прибутків (збитків). При цьому аналізуються: прибуток від акцій, сума отриманих процентів за облігаціями, процентний дохід за депозитами, прибуток від реалізації основних засобів та інших матеріальних активів, збитки від виплати штрафів, збитки від списання незатребуваної дебіторської заборгованості тощо.

Етап 3. Аналіз прибутків (збитків) від надзвичайних подій проводять у розрізі наступних показників:

- ✓ збитки від стихійних дій;
- ✓ збитки від техногенних катастроф (аварій);
- ✓ відшкодування збитків від надзвичайних подій;
- ✓ інші надзвичайні прибутки (збитки).

Етап 4. Аналіз розподілу прибутку передбачає:

- 4.1. Аналіз оподаткованого прибутку.
- 4.2. Аналіз податків з прибутку.
- 4.3. Аналіз формування чистого прибутку.
- 4.4. Аналіз розподілу чистого прибутку.

Етап 5. Підрахунок резервів збільшення прибутку проводять за основними факторами зміни прибутку від реалізації продукції, а саме:

5.1) за рахунок зростання обсягів реалізації:

$$P \uparrow \Pi_{vpp} = \sum (P \uparrow VPP_i \times \Pi_i), \quad (73)$$

де $P \uparrow VPP$ – розмір виявленого резерву зростання обсягу реалізації продукції;

Π_i – фактичний прибуток на одиницю продукції відповідного виду.

5.2) за рахунок зниження собівартості продукції:

$$P \uparrow \Pi_c = \sum (P \downarrow C_i \times (VPP_i + P \uparrow VPP_i)), \quad (74)$$

де $P \downarrow C_i$ – розмір виявленого резерву зниження собівартості продукції певного виду;

$(VPP_i + P \uparrow VPP_i)$ – плановий обсяг реалізації певного виду продукції з урахуванням резерву її зростання.

5. Аналіз рентабельності діяльності підприємства.

Рентабельність – це відносна оцінка ефективності діяльності підприємства, яка оснований на співставленні отриманого ефекту (прибутку) з вкладеним капіталом або спожитими ресурсами.

Показники рентабельності аналізують за їх групами (табл. 2.10):

1. *Показники рентабельності витрат* характеризують доходність понесених витрат (виробничих, комерційних, інвестиційних тощо) у процесі діяльності. Вони розраховуються відношенням прибутку до витрат.

2. *Показники рентабельності активів (капіталу)* характеризують ефективність використання ресурсів або капіталу підприємства. Вони розраховуються відношенням прибутку до активів або ресурсів підприємства.

3. *Доходні показники рентабельності* характеризують доходність продажів. Вони розраховуються відношенням прибутку від реалізації продукції (робіт, послуг) до доходу підприємства. Можуть входити до складу групи 1.

Факторний аналіз рентабельності сукупних активів підприємства проводять за двофакторною моделлю Дюпона (із застосуванням способу ланцюгових підстановок):

$$R_{ca} = \frac{ЧП}{А} = \frac{ЧП}{А} \times \frac{ЧД}{ЧД} = \frac{ЧП}{ЧД} \times \frac{ЧД}{А} = R_{ч. пр. ХКоб}, \quad (75)$$

де $R_{ч. пр.}$ – чиста рентабельність продажів;

$Коб$ – коефіцієнт оборотності активів.

Таблиця 2.10

Основні показники рентабельності діяльності підприємства

№ з/п	Показники	Формула	Порядок розрахунку	Що показує
1	2	3	4	5
Показники рентабельності витрат				
1	Рентабельність продукції (товарів, робіт, послуг)	$\frac{\Phi 2 \text{ Р } 050}{\text{Р } 040} * 100\%$ (76)	відношення валового прибутку до собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	розмір прибутку від виробництва і реалізації продукції на гривню виробничих витрат
2	Рентабельність операційної діяльності	$\frac{\Phi 2 \text{ Р } 100}{\Phi 2 (\text{Р } 040 + \text{Р } 070 + \text{Р } 080 + \text{Р } 090)} * 100\%$ (77)	відношення фінансового результату від операційної діяльності до витрат операційної діяльності	розмір прибутку від основної діяльності на гривню витрат у цій діяльності
3	Рентабельність звичайної діяльності	$\frac{\Phi 2 \text{ Р } 170}{\Phi 2 (\text{Р } 040 + \text{Р } 070 + \text{Р } 080 + \text{Р } 090 + \text{Р } 140 + \text{Р } 150 + \text{Р } 160)} * 100\%$ (78)	відношення фінансового результату від звичайної діяльності до витрат звичайної діяльності	розмір прибутку від звичайної діяльності на гривню витрат у цій діяльності
4	Рентабельність господарської діяльності	$\frac{\Phi 2 (\text{Р } 170 + \text{Р } 200 - \text{Р } 205)}{\Phi 2 (\text{Р } 040 + \text{Р } 070 + \text{Р } 080 + \text{Р } 090 + \text{Р } 140 + \text{Р } 150 + \text{Р } 160 + \text{Р } 205)} * 100\%$ (79)	відношення загального фінансового результату від звичайної діяльності і надзвичайних подій до загальних витрат підприємства	розмір прибутку від господарської діяльності на гривню загальних витрат
Показники рентабельності активів (капіталу)				
5	Рентабельність сукупних активів (підприємства)	$\frac{\Phi 2 \text{ Р } 220}{\Phi 1 \text{ Р } 280 (\text{Гр. } 3 + \text{Гр. } 4) * 0,5} * 100\%$ (80)	відношення чистого прибутку підприємства до середньорічної вартості активів підприємства	ефективність використання сукупного капіталу
6	Рентабельність власного капіталу	$\frac{\Phi 2 \text{ Р } 170}{\Phi 1 \text{ Р } 380 (\text{Гр. } 3 + \text{Гр. } 4) * 0,5} * 100\%$ (81)	відношення прибутку до оподаткування до середньорічної вартості власного капіталу	ефективність використання власного капіталу

1	2	3	4	5
7	Рентабельність залученого капіталу	$\Phi 2 \text{ Р } 170 / \Phi 1 \text{ (Р } 480 \text{ (Гр. 3 + Гр. 4) * 0,5 + 620 (Гр. 3 + Гр. 4) * 0,5) * 100\%$ (82)	відношення прибутку до оподаткування до середньорічної вартості залученого капіталу	ефективність використання розмір залученого капіталу
8	Рентабельність перманентного капіталу	$\Phi 2 \text{ Р } 170 / \Phi 1 \text{ (Р } 380 \text{ (Гр. 3 + Гр. 4) * 0,5 + Р } 480 \text{ (Гр. 3 + Гр. 4) * 0,5) * 100\%$ (83)	відношення прибутку до оподаткування до середньорічної вартості власного капіталу та довгострокових зобов'язань	ефективність інвестування коштів в основну діяльність
9	Рентабельність основних засобів (фондорентабельність)	$\Phi 2 \text{ Р } 170 / \Phi 1 \text{ Р } 030 \text{ (Гр.3+Гр.4) * 0,5) * 100\%$ (84)	прибутку до оподаткування до середньорічної вартості основних засобів	ефективність використання основних засобів
10	Рентабельність оборотних активів	$\Phi 2 \text{ Р } 170 / \Phi 1 \text{ Р } 260 \text{ (Гр.3 + Гр.4) * 0,5) * 100\%$ (85)	відношення прибутку до оподаткування до середньорічної вартості оборотних активів	ефективність використання оборотних активів
Доходні показники рентабельності				
11	Валова рентабельність продажів	$\Phi 2 \text{ Р } 050 / \Phi 2 \text{ Р } 035 * 100\%$ (86)	відношення валового прибутку до чистого доходу	розмір валового прибутку з гривні доходу від продажу продукції
12	Чиста рентабельність продажів (чиста рентабельність основної діяльності)	$\Phi 2 \text{ Р } 220 / \Phi 2 \text{ Р } 035 * 100\%$ (87)	відношення чистого прибутку до чистого доходу	розмір чистого прибутку з гривні чистого доходу від реалізації продукції

Факторний аналіз рентабельності продукції проводять у цілому по підприємстві з визначенням впливу зміни структури реалізованої продукції, її собівартості і середніх цін реалізації. Потім переходять до аналізу рентабельності окремих видів продукції з визначенням впливу зміни ціни і собівартості одиниці продукції. Закінчують аналіз рентабельності підрахунком резервів підвищення її рівня.

Контрольні запитання:

1. Назвіть основні завдання аналізу фінансових результатів діяльності підприємства.

2. Що таке прибуток підприємства?
3. Які показники прибутку існують?
4. Як розраховується чистий прибуток?
5. Які фактори впливають на розмір прибутку від реалізації продукції?
6. Що являє собою рентабельність?
7. Як визначається рентабельність операційної діяльності?
8. Які фактори впливають на рентабельність продажів окремих видів продукції?

Тема 10. Діагностика ймовірності банкрутства підприємства

Мета теми: уянити методи діагностики ймовірності банкрутства підприємства.

Завдання теми: засвоїти, що являє собою банкрутство і з яких причин воно виникає; опанувати основними методами діагностики банкрутства; зрозуміти напрямки фінансового оздоровлення неспроможних підприємств.

Основні терміни і поняття теми: банкрутство, види банкрутства, модель Альтмана, дискримінантна модель Ліса, модель Таффлера.

1. Поняття, види і причини банкрутства підприємства.

Поняття банкрутства характеризує неспроможність підприємства (організації) задовольнити вимоги кредиторів щодо оплати товарів, робіт, послуг, а також забезпечити обов'язкові платежі в бюджет і позабюджетні фонди. Отже, воно свідчить про незадовільний фінансовий стан підприємства-боржника, при якому зобов'язання перевищують майно підприємства або ж має місце незадовільна структура балансу.

Відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» **банкрутство** – це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у визначеному законом порядку грошові вимоги кредиторів не

інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

Характерні явища, які визначають імовірність банкрутства підприємства (ознаки або ж симптоми банкрутства):

- спад виробництва та виробнича нестабільність;
- критичний рівень недопустимої кредиторської заборгованості;
- стійке незадовільне значення коефіцієнтів ліквідності балансу;
- перевищення залучення капіталу відносно допустимих норм;
- хронічне невиконання зобов'язань перед інвесторами, кредиторами та акціонерами;
- погіршення майбутніх вигід партнерських відносин;
- вимушене залучення кредитів на завідомо не вигідних умовах;
- втрата довготермінових контрактів і ринків збуту продукції тощо.

Види банкрутства:

- *технічне банкрутство* – неплатоспроможність підприємства, викликана істотним простроченням його дебіторської заборгованості. Дебіторська заборгованість перевищує розмір кредиторської заборгованості, а сума активів значно перевершує обсяг фінансових зобов'язань;

- *реальне (юридичне) банкрутство* – повна нездатність підприємства відновити у майбутньому періоді свою фінансову стійкість і платоспроможність через реальні втрати капіталу;

- *приховане банкрутство*, при якому відбувається навмисне приховання факту стійкої фінансової неспроможності через подання недостовірних даних, якщо це завдало матеріальних збитків кредиторам (мотиви: надія на поліпшення фінансового стану, спроба отримати банківський кредит, прагнення отримати нові замовлення);

- *фіктивне банкрутство*, що виникає внаслідок зумисного оголошення своєї неплатоспроможності з метою отримання відстрочки погашення своїх зобов'язань або їх списання;

• *навмисне банкрутство або доведення до банкрутства*, яке створює керівник чи власник спеціально в особистих інтересах або в інтересах інших

осіб;

- *примусове банкрутство*, що виникає внаслідок кризи у світі, в країні, політичної нестабільності, війни, стихійного лиха, банкрутства боржників;

- *необережне банкрутство*, яке виникає внаслідок неефективної роботи та ризикових операцій.

Причини банкрутства бувають двох видів:

1) зовнішні, зумовлені нестабільністю зовнішнього економічного середовища. Вони поділяються на міжнародні та національні;

2) внутрішні, зумовлені недосконалістю форм, методів та організації виробничо-фінансового менеджменту. Вони поділяються на: конструкторсько-технологічні, економічні, фінансові та внутрішнього менеджменту.

Банкрутство є результатом одночасної дії зовнішніх і внутрішніх причин. За світовою статистикою 1/3 банкрутств спричиняється зовнішніми, а 2/3 — внутрішніми причинами.

2. Методи діагностики ймовірності банкрутства.

Для діагностики ймовірності банкрутства використовується кілька підходів, заснованих на аналізі:

- а) широкої системи критеріїв і ознак;
- б) обмеженого кола показників;
- в) інтегральних моделей.

Відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» і розроблених на його основі Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства (наказ Міністерства економіки України від 19.01.2006р.) розроблено підходи до аналізу ймовірності банкрутства, виявлення резервів підвищення ефективності виробництва та відновлення платоспроможності підприємств шляхом їх санації.

У зарубіжних країнах для оцінювання ризику банкрутства і кредитоспроможності підприємств широко використовують інтегральні моделі,

розроблені за допомогою багатомірного дискримінантного аналізу. (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Інтегральні моделі оцінювання ймовірності банкрутства підприємства

Назва моделі	Модель	Елементи моделі (фактори впливу)	Критичні значення результативного показника (Z) щодо ймовірності банкрутства
1	2	3	4
Модель Е. Альтмана (для компаній, акції яких не котируються на біржі)	$Z = 1,2X_1 + 1,4X_2 + 3,3X_3 + 0,6X_4 + 1,0X_5$ (88)	X1 – оборотний капітал/ сума активів; X2 – нерозподілений прибуток/сума активів; X3 – прибуток до оподаткування / сума активів; X4 – власний капітал / позиковий капітал; X5 – дохід (виручка) від реалізації / сума активів.	$Z < 1,81$ – висока ймовірність банкрутства; від 1,81 до 2,77 – середня ймовірність; від 2,77 до 2,99 – ймовірність невелика.
Модель Е. Альтмана (для компаній, акції яких котируються на біржі)	$Z = 0,717X_1 + 0,847X_2 + 3,107X_3 + 0,42X_4 + 0,995X_5$ (89)	X1 – власні оборотні активи/сума активів; X2 – нерозподілений прибуток/сума активів; X3 – операційний прибуток/сума активів; X4 – власний капітал / позиковий капітал; X5 – дохід (виручка) від реалізації / сума активів.	$Z < 1,23$ – висока ймовірність банкрутства; від 1,23 до 2,89 – середня ймовірність; понад 2,89 – низька.
Модель Р. Ліса	$Z = 0,063X_1 + 0,092X_2 + 0,057X_3 + 0,001X_4$ (90)	X1 – оборотні активи/сума активів; x2 – операційний прибуток/сума активів; x3 - нерозподілений прибуток/сума активів; x4 - власний капітал /позиковий капітал.	$Z < 0,037$ – банкрутство є більш ніж імовірним.
Модель Дж. Таффлера і Г. Тішоу	$Z = 0,53X_1 + 0,13X_2 + 0,18X_3 + 0,16X_4$ (91)	X1 – операційний прибуток / поточні зобов'язання; X2- оборотні активи/сума зобов'язань; X3 - поточні зобов'язання/сума активів; X4 - дохід (виручка) від реалізації / сума активів.	$Z < 0,2$ – банкрутство більш ніж імовірне.

1	2	3	4
Модель Г. Спрінгейта	$Z = 1,03X_1 + 3,07X_2 + 0,66X_3 + 0,4X_4$ (92)	X1 – оборотні активи (ф. 1 р. 260+р. 270) / сума активів (ф.1 р. 280); X2 – прибуток до оподаткування (ф.2 р. 170)/сума активів; X3 – прибуток до оподаткування / поточні зобов'язання (ф. 1 р. 620+р.630); X4 – дохід (виручка) від реалізації (ф. 2 р. 035)/ сума активів.	$Z < 0,862$ – потенційне банкрутство.
Модель Міністерства фінансів України	$Z = 1,04X_1 + 0,75X_2 + 0,15 X_3 + 0,42 X_4 + 1,8X_5 - 0,06X_6 - 2,16$ (93)	X1 – коефіцієнт покриття; X2 – коефіцієнт автономії; X3 – коефіцієнт оборотності активів; X4 – коефіцієнт рентабельності операційного продажу; X5 – коефіцієнт рентабельності активів; X6 – коефіцієнт оборотності позикового капіталу.	$Z \leq -0,55$ – фінансовий стан підприємства є незадовільним, воно перебуває у фінансовій кризі або вона йому загрожує

3. Шляхи фінансового оздоровлення підприємства.

Відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» до боржника застосовуються такі судові процедури банкрутства:

- розпорядження майном боржника;
- мирова угода (домовленість між боржником і кредиторами стосовно відстрочки та/або розстрочки, а також прощення (списання) кредиторами боргів боржника, яка оформляється шляхом укладення угоди між сторонами);
- санація (відновлення платоспроможності) боржника;
- ліквідація банкрута.

Для уникнення банкрутства та напрацювання системи фінансового оздоровлення суб'єктів господарювання використовують механізм санації.

Санація – це система заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського

становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом реструктуризації підприємства, боргів і активів та/або зміни організаційно-правової та виробничої структури боржника.

Найчастіше санацію підприємств проводять шляхом реструктуризації (реорганізації). Під *реструктуризацією підприємства* розуміється здійснення організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зокрема шляхом його поділу з переходом боргових зобов'язань до юридичної особи, що не підлягає санації, на зміну форми власності, управління, організаційно-правової форми, що сприятиме фінансовому оздоровленню підприємства, підвищенню ефективності виробництва, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції та повному або частковому задоволенню вимог кредиторів.

Контрольні запитання:

1. Що таке банкрутство?
2. Назвіть внутрішні причини банкрутства.
3. Назвіть зовнішні причини банкрутства.
4. Назвіть види банкрутства.
5. Перелічіть основні методи діагностики банкрутства.
6. Які інтегральні модулі використовуються для діагностики банкрутства?
7. Які шляхи фінансового оздоровлення неспроможних підприємств?

Тема 11. Загальне оцінювання і прогнозування фінансового стану підприємства

Мета теми: уявити значення комплексного оцінювання і прогнозування фінансового стану підприємства.

Завдання теми: зрозуміти, що являє собою комплексне оцінювання фінансового стану підприємства і в якій формі воно здійснюється; вивчити основні методи прогнозування фінансового стану підприємства; опанувати методикою аналізу чутливості фінансових показників.

Основні терміни і поняття теми: комплексне оцінювання, база порівняння, прогалини, висновки, пропозиції, методи прогнозування, аналіз чутливості фінансових показників.

1. Методика комплексного оцінювання фінансового стану підприємства.

Комплексне оцінювання фінансового стану підприємства ґрунтується на системі фінансових коефіцієнтів, що характеризують структуру джерел формування майна і його розміщення, рівновагу між активами, власним капіталом і зобов'язаннями підприємства, ефективність використання майна, ліквідність, фінансову стійкість, інвестиційну привабливість і т. ін.

З метою розгорнутого аналізу аналітична таблиця містить показники, згруповані за розділами фінансового аналізу, і представлені за кілька періодів. Також в таблиці наводиться база порівняння, а саме:

- нормативні (оптимальні) значення показників;
- планові значення показників аналізованого підприємства;
- фактичні значення основних конкурентів;
- фактичні середньогалузеві значення тощо.

На її основі у подальшому визначаються *прогалини у фінансовому стані* підприємства (несприятливі зміни, які ведуть до зменшення фінансових ресурсів, погіршення їх структури, зниження ефективності їх використання, погіршення фінансових взаємовідносин) шляхом оцінки:

- динаміки фактичних показників аналізованого підприємства;
- відповідності фактичних значень аналізованого підприємства нормативам (оптимальним значенням). У разі відсутності нормативів слід оцінювати відповідність фактичної тенденції бажаному напрямку зміни;
- відхилень фактичних значень аналізованого підприємства від значень конкурентів;
- відхилень фактичних значень аналізованого підприємства від його планових значень;

- відхилень фактичних значень аналізованого підприємства від середньогалузевих значень.

При формулюванні висновків необхідно:

- 1) узагальнення проводити за групами показників. Окремо звертається увага на наявність прогалин у кожній групі, їх розмір, систематичність існування;
- 2) встановити причини утворення прогалин по кожному показникові;
- 3) визначити наслідки існування прогалин аж до ймовірності настання банкрутства;
- 4) оцінити загальний фінансовий стан та якість управління підприємством;
- 5) розробити варіанти управлінських рішень, які безпосередньо спрямовані на подолання діагностованих резервів у розрізі кожного напрямку деталізованого аналізу фінансового стану підприємства.

2. Прогнозування фінансового стану підприємства.

Прогнозування фінансового стану підприємства має будуватися на основі вивчення реальних фінансових можливостей підприємства, внутрішніх та зовнішніх факторів і охоплювати наступні питання:

- оптимізація необоротних та оборотних активів;
- оптимізація власного і позикового капіталу;
- розподіл прибутку;
- інвестиційна і цінова політика.

На практиці поширені наступні *методи прогнозування фінансового стану підприємства* (розміру ВОА):

1. *Метод екстраполяції*, при якому припускають існування прямого зв'язку між власними оборотними активами (ВОА) та обсягом доходу (виручки) від реалізації. Цей зв'язок оцінюється:

- 1) відношенням ВОА до доходу від реалізації або
- 2) рівнянням регресії типу «пряма»:

$$Y = a + bx, \quad (94)$$

де Y - прогнозована величина ВОА;

b - коефіцієнт регресії, який характеризує рівень впливу фактора (доходу від реалізації) на результативний показник (ВОА) в абсолютному вимірі;

x – прогнозоване значення факторного показника (доходу (виручки) від реалізації).

Знаючи величину цих коефіцієнтів і прогнозований обсяг доходу, можна визначити потребу у ВОА.

2. *Метод тривалості обороту* базується на вивченні тривалості фінансового циклу:

$$\text{ВОА} = \text{Тфц} \times \text{ЧД} / 360 = (\text{Тоб.в.} + \text{Тоб.дз} - \text{Тоб.кз}) \times \text{ЧД} / 360, \quad (95)$$

де ВОА – прогнозована потреба у ВОА;

Тфц – тривалість фінансового циклу у звітному році;

ЧД – прогнозована величина чистого доходу від реалізації за рік;

Тоб.в.з. – тривалість обороту виробничих запасів;

Тоб.дз – тривалість обороту (строк погашення) ДЗ;

Тоб.кз – тривалість обороту (строк погашення) КЗ.

3. *Метод бюджетування* базується на плануванні надходження і витрачання коштів, у тому числі за видами діяльності підприємства. Розрахунок відхилень між надходженням і виплатами показує плановану зміну коштів і створює основу для прийняття відповідних управлінських рішень. Прогнозування грошових потоків дозволяє визначити розміри надлишку чи нестачі готівки в обороті підприємства.

4. *Метод складання прогнозного звіту про прибутки і збитки і прогнозного балансу.* Порівняння прогнозних значень фінансових документів з фактичними дозволить встановити очікувані зміни у фінансовому стані підприємства і скоригувати на їх основі виробничу і фінансову стратегії підприємства.

3. Аналіз чутливості фінансових показників до змін виробничих ситуацій.

Одним з найефективніших способів прогнозування фінансового стану

підприємства є аналіз чутливості. Він дозволяє оцінити чутливість основних фінансових показників до зміни внутрішніх і зовнішніх факторів, а також їхню реакцію на прийняття будь-якого управлінського рішення.

При аналізі чутливості до змін різних виробничих і фінансових ситуацій застосовується типова методика, яка базується на результатах підрахунку резервів збільшення обсягу виробництва і реалізації продукції, зниження її собівартості, зростання прибутку і рентабельності тощо.

Контрольні запитання:

1. Яка методика загального оцінювання фінансового стану підприємства?
2. Що являють собою прогалини у фінансовому стані?
3. Як визначаються прогалини?
4. Як відбувається прогнозування потреби ВОА за допомогою екстраполяції?
5. Як прогнозується величина ВОА на основі вивчення тривалості фінансового циклу?
6. У чому полягає сутність методу бюджетування при прогнозуванні фінансового стану підприємства?
7. Розкрийте сутність прогнозування фінансового стану на основі складання прогнозного балансу.
8. Як прогнозуються зміни фінансового стану підприємства за допомогою аналізу чутливості?

Тема 12. Аналіз виробництва і реалізації продукції

Мета теми: усвоїти основні методичні підходи до аналізу виробництва і реалізації продукції та діагностики резервів збільшення їхнього розміру.

Завдання теми: вивчити завдання аналізу виробництва і реалізації продукції; зрозуміти методики аналізу динаміки і виконання плану виробництва і реалізації продукції, асортименту і структури продукції, якості продукції, ритмічності роботи підприємства; засвоїти діагностику резервів

збільшення випуску і реалізації продукції.

Основні терміни і поняття теми: виробництво продукції, реалізація продукції, асортимент продукції, структура продукції, якість продукції, ритмічність роботи, фактори і резерви збільшення випуску і реалізації продукції.

1. Завдання та інформаційне забезпечення аналізу виробництва і реалізації продукції.

Мета аналізу виробництва і реалізації продукції полягає у визначенні шляхів збільшення обсягів пропозиції продукції на ринок, розширення ринкової частки при максимальному використанні виробничих потужностей і на цій основі – збільшення прибутку підприємства.

Основні завдання аналізу виробництва і реалізації продукції:

- ✓ перевірка напруженості планових завдань;
- ✓ оцінка виконання плану (держзамовлень, договорів, контрактів) за обсягами, асортиментом, структурою, якістю продукції, ритмічністю виробництва;
- ✓ оцінка динаміки виробництва та реалізації продукції;
- ✓ факторна оцінка зміни розміру цих показників;
- ✓ виявлення внутрішньогосподарських резервів збільшення випуску і реалізації продукції;
- ✓ розробка управлінських рішень по використанню виявлених резервів.

Об'єкти аналізу:

- обсяги виробництва і реалізації продукції загалом і за асортиментом;
- структура виробництва і реалізації продукції;
- якість продукції;
- ритмічність виробництва і реалізації продукції.

Джерела інформації для аналізу виробництва і реалізації продукції:

а) поточні плани підприємства з реалізації (збуту) і виробництва продукції, оперативні плани-графіки, договори, контракти, держзамовлення, нормативи,

стандарти;

б) інформація статистичної звітності (ф. 1 (підприємство) «Звіт про основні показники діяльності підприємства», ф. 1-П (річна) «Звіт підприємства про продукцію» т ощо);

в) інформація бухгалтерського обліку щодо виробництва, відвантаження і реалізації продукції (акти, накладні, відомості, рахунок-фактура) тощо.

2. Аналіз динаміки і виконання плану виробництва і реалізації продукції.

Аналіз динаміки обсягу виробництва і реалізації продукції проводиться за наступними показниками:

- базисні темпи зростання і приросту;
- ланцюгові темпи зростання і приросту;
- середньорічні темпи зростання (приросту).

Табл. 2.12 є формою узагальнення результатів динамічного аналізу випуску і реалізації продукції.

Таблиця 2.12

Динаміка виробництва і реалізації продукції підприємства

Період	Обсяг виробництва, тис. грн.	Темпи зростання, %		Обсяг реалізації, тис. грн.	Темпи зростання, %	
		базисні	ланцюгові		базисні	ланцюгові
.....						

Середньорічні темпи зростання (приросту) випуску і реалізації продукції розраховують за середньою геометричною (середньою арифметичною зваженою).

При оцінці виконання плану виробництва і реалізації продукції порівнюються фактичні (звітні) значення показників з плановими значеннями та даними попереднього (базового) періоду. Оцінюються абсолютні зміни (абсолютне відхилення) та відносні зміни (темпи зростання або темпи приросту).

Методика аналізу виконання плану з виробництва продукції та форма

узагальнення його результатів представлена в табл. 2.13.

Таблиця 2.13

Оцінка виконання плану з виробництва продукції

Вид продукції	Базовий період	Звітний період				Темп зростання, % (гр. 3/гр.1x100)
		план	факт	абсол. відхил. (гр. 3-гр. 2)	% виконання плану (гр.3/гр.2x100)	
А	1	2	3	4	5	6
Гайка						
.....						
Разом						

У табл. 2.13 наводиться інформація про обсяги виробництва продукції у натуральних і вартісних показниках, за потреби – у трудових.

Форма табл. 2.13 є універсальною і використовується для аналізу не лише обсягів виробництва і реалізації продукції, але й для аналізу більшості показників діяльності підприємства.

Оцінювання напруженості плану випуску здійснюється шляхом порівняння планового обсягу виробництва продукції з середньою потужністю:

$$K_{\text{напр}} = \frac{O_{\text{пл}}}{\overline{Ппл}} \times 100, \quad (96)$$

де $K_{\text{напр}}$ – коефіцієнт напруженості планового завдання;

$O_{\text{пл}}$ – обсяг виробництва продукції за планом;

$\overline{Ппл}$ – планова середня виробнича потужність підприємства.

Також можна визначати коефіцієнт напруженості як відношення планового обсягу виробництва до факту (від досягнутого) та плану попереднього періодів. Чим більший коефіцієнт напруженості планового завдання, тим краще передбачається використати виробничу потужність підприємства.

Оперативний аналіз виробництва і реалізації продукції проводять за плановою і фактичною інформацією про обсяги, асортимент та якість випущеної і відвантаженої продукції за день (добу) і наростаючим підсумком з початку місяця, визначаючи відхилення від плану.

Аналіз реалізації продукції тісно пов'язаний із *аналізом виконання*

договірних зобов'язань з постачання продукції. При його проведенні визначають виконання плану поставок за місяць з наростаючим підсумком у цілому по підприємству, у розрізі окремих споживачів і видів продукції, з'ясовують причини недовиконання плану і виробляють коригувальні заходи для виконання договірних зобов'язань.

Виконання договірних зобов'язань (у %) розраховують діленням різниці між плановим обсягом відвантаження за договірними зобов'язаннями (ОВпл) і його недовиконанням (ОВн) на плановий обсяг (ОВпл):

$$\% \text{ДогЗ} = \frac{\text{ОВпл} - \text{ОВн}}{\text{ОВпл}} \times 100 \quad (97)$$

Увага: $\% \text{ДогЗ} < 100$

Річний аналіз виконання договірних зобов'язань проводиться за формою табл. 2.14.

Таблиця 2.14

Аналіз виконання договірних зобов'язань за рік, тис. грн.

Місяць	План поставки продукції		Недоставка продукції		Виконання, %	
	за місяць	з початку року	за місяць	з початку року	за місяць	з початку року
Січень						
Лютий						
.....						
Грудень						

Недовиконання плану за договорами означає зменшення виручки, прибутку підприємства, виплату штрафів та можливі втрати ринків збуту у майбутньому.

3. Аналіз асортименту і структури продукції.

Мета аналізу – розробка управлінських рішень щодо зміни складу і структури продукції на майбутній період з урахуванням потреб ринку і можливостей підприємства.

Під складом продукції підприємства розуміють види (групи), із яких вона складається. Склад продукції характеризується її номенклатурою та асортиментом.

Номенклатура продукції – це перелік різних видів або найменувань продукції у натуральному вираженні. *Асортимент продукції* – це склад однойменної продукції за видами, сортами, марками, типорозмірами.

Структура продукції – це питома вага окремих виробів у загальному обсязі їх виробництва (реалізації) (у%).

Для оцінювання виконання плану з асортименту та структури продукції використовується *метод заліку*: у залік зараховується фактичне значення показника, однак не вище планового. Тобто із планового і фактичного значень показника у залік зараховується менша величина.

Форма аналітичної таблиці для оцінки виконання плану з асортименту і структури продукції представлена у табл. 2.15.

Таблиця 2.15

**Аналіз виконання плану випуску з асортименту і структури продукції,
тис. грн.**

Вид продукції	Звітний період				Структура продукції, %		Факт. обсяг за план. структурою ((гр.5 x Σ гр.2)/100)	Зарахов. у вик. плану структури (min {гр.2; гр.7})
	план	факт	% вик. плану (гр.2/гр.1 x100)	зарахов. у вик. плану з асортименту (min {гр.1; гр.2})	план	факт		
А	1	2	3	4	5	6	7	8
К								
Н								
Е								
У								
Разом								

Основні показники, які використовуються в аналізі асортименту і структури продукції:

1. *Виконання плану з асортименту (коефіцієнт асортиментності)* визначається за формулою:

$$\%A_c = \frac{\text{Загальна сума, яка зараховується у виконання плану з асортименту}}{\text{Загальна сума планового завдання}} \times 100. \quad (98)$$

Увага: $\%A_c < 100$

2. *Коефіцієнт додержання планової структури* визначається за

формулою:

$$K_{стр} = \frac{\text{Загальна сума, яка зараховується у виконання плану структури}}{\text{Загальна фактична сума випуску продукції}} \quad (99)$$

Увага: $K_{стр} < 1$

3. Коефіцієнт оновлення асортименту продукції розраховується як відношення обсягу випуску нових виробів до загального випуску продукції і характеризує питому вагу нових видів продукції.

4. Коефіцієнт структурної активності, який характеризує інтенсивність структурних перетворень на підприємстві, розраховується за формулою:

$$K_{стр. акт.} = \sum_{i=1}^n \sqrt{\Delta \text{Ч}_i^2} \quad (100)$$

де $\Delta \text{Ч}_i$ - зміна частки i -го виду (номенклатурної групи) продукції в загальному обсязі випуску (реалізації) в аналізованому періоді;
 n - число номенклатурних груп (видів) продукції.

4. Аналіз якості виробленої продукції.

Якість продукції – це сукупність властивостей продукції, які обумовлюють її придатність задовольняти визначені потреби споживачів відповідно до її призначення.

Аналіз якості продукції проводиться за показниками, які об'єднують у наступні групи:

1) індивідуальні (одиничні) показники якості продукції характеризують одну із її властивостей (довговічність, енергомісткість, вміст корисної речовини тощо);

2) комплексні показники характеризують декілька властивостей одночасно (середній коефіцієнт сортності тощо);

3) узагальнюючі показники характеризують якість усієї виробленої продукції незалежно від її виду і призначення, серед яких:

- частка сертифікованої продукції;
- частка продукції, що відповідає світовим стандартам;
- частка продукції, що експортується;

- частка браку тощо.

Основні етапи аналізу якості продукції:

Етап 1. Оцінка динаміки показників якості продукції.

Етап 2. Оцінка виконання плану з якості продукції.

За продукцією, якість якої характеризують сортом або кондицією, визначають частку продукції кожного сорту (кондиції) в загальному обсязі виробництва, середню сортність, середньозважену ціну, середній коефіцієнт сортності.

Середня сортність розраховується за формулою:

$$\bar{C} = \frac{\sum OVi \times Ci}{\sum OVi}, \quad (101)$$

де OVi – обсяг випуску продукції i -го сорту;

Ci – номер сорту, за яким випускається продукція.

Середня ціна обчислюється за формулою:

$$\bar{C} = \frac{\sum OVi \times Ci}{\sum OVi}, \quad (102)$$

де Ci – ціна продукції i -го сорту.

Середній коефіцієнт сортності визначається як:

$$K_{\text{сорт}} = \frac{\sum(OVi \times Ci)}{O_{\text{взаг}} \times C_{1c}}, \quad (103)$$

де C_{1c} – ціна продукції 1-го сорту.

Етап 3. Визначення впливу якості продукції на вартісні показники роботи підприємства: на випуск товарної продукції (ΔTP), на виручку від реалізації продукції (ΔRP) і на прибуток (ΔP).

$$\Delta TP = (C_1 - C_0) \times O_{V1} \quad (104)$$

$$\Delta RP = (C_1 - C_0) \times O_{P1} \quad (105)$$

$$\Delta\Pi = [(\text{Ц1} - \text{Ц0}) \times \text{OP1}] - [(\text{C1} - \text{C0}) \times \text{OP1}] \quad (106)$$

де Ц0, Ц1 – ціна продукції до і після зміни якості;

OB1 – обсяг випуску продукції підвищеної якості у натуральному виразі;

OP1- обсяг реалізації продукції підвищеної якості у натуральному виразі.

Етап 4. Вивчення причин зниження якості і допущеного браку за місцями виникнення і центрами відповідальності.

Етап 5. Розробка рекомендацій щодо забезпечення високої якості продукції.

5. Аналіз ритмічності роботи підприємства.

Ритмічність – це рівномірний випуск продукції за графіком в обсязі та асортименті, передбачених планом. *Рівномірність* – це однаковий випуск продукції за рівні проміжки часу.

Аналіз ритмічності виробництва продукції проводиться:

1) за прямими показниками:

- питома вага випуску продукції за певний період до усього досліджуваного періоду (декади до місяця, місяця до кварталу, кварталу до року, місяці до року);

- коефіцієнт ритмічності;

- коефіцієнт аритмічності;

- коефіцієнт варіації;

2) за непрямыми показниками:

- доплати за понаднормову роботу;

- оплата простоїв не з вини працівників;

- розмір штрафів за недопоставку і невчасне відвантаження продукції;

- втрати від браку тощо.

Коефіцієнт ритмічності розраховується за методом заліку:

$$Kp = \text{Фактичний випуск в межах плану} / \text{Плановий випуск продукції}. \quad (107)$$

Увага: $K_p < 1$

Він свідчить про ступінь виконання планового завдання з урахуванням дотримання графіка виробництва.

Коефіцієнт аритмічності є доповнюючим до коефіцієнта ритмічності:

$$K_{ар} = 1 - K_p. \quad (108)$$

Він свідчить про ступінь порушення ритму виробництва.

Коефіцієнт варіації розраховується за формулою:

$$K_{вар} = \frac{\sqrt{\sum(x_i - \bar{x})^2/n}}{\bar{x}}, \quad (109)$$

де $(x_i - \bar{x})^2$ - квадратичне відхилення від середнього значення за період;

n - число періодів;

\bar{x} - плановий середній випуск продукції за період.

Він свідчить про частку продукції, випуск якої відхиляється від графіка.

6. Аналіз факторів і резервів збільшення випуску і реалізації продукції.

Факторний аналіз обсягів випуску і реалізації продукції передбачає вивчення впливу:

1) на реалізовану продукцію товарної продукції і залишків готової продукції з використанням моделі товарного балансу:

$$ГПп + ТП = РП + ГПк, \quad (110)$$

де ГПп, ГПк – залишки готової продукції на складах відповідно на початок і кінець періоду;

ТП – товарна продукція (в разі довгого виробничого циклу – валова продукція);

РП – реалізована продукція за звітний період.

З формули (12.19) маємо:

$$РП = ГПп + ТП - ГПк. \quad (111)$$

Факторний аналіз проводиться за моделлю товарного балансу (з розщепленням залишків на складах підприємства-виробника і відвантажених покупцям) шляхом визначення абсолютних відхилень результативного і

факторних показників;

2) на товарну і реалізовану продукцію забезпеченості окремими видами виробничих ресурсів (персоналом, основними засобами, сировиною і матеріалами) з використанням способів детермінованого факторного аналізу.

2.1. Оцінка впливу забезпеченості підприємства персоналом та ефективності його використання:

$$ТП = Чпр \times РВ, \quad (112)$$

$$РП = Чрп \times Чпр \times РВ, \quad (113)$$

де Чпр – середньооблікова чисельність персоналу основної діяльності;

РВ – середньорічний виробіток продукції на одного працівника;

Чрп – частка реалізованої продукції в загальному розмірі ТП звітного періоду.

2.2. Оцінка впливу забезпеченості підприємства основними засобами та ефективності їх використання:

$$ТП = ОВЗ \times ФВ, \quad (114)$$

$$РП = Чрп \times ОВЗ \times ФВ, \quad (115)$$

де ОВЗ - середньорічний розмір основних виробничих засобів;

ФВ – фондвіддача основних засобів.

2.3. Оцінка впливу забезпеченості підприємства сировиною і матеріалами та ефективності їх використання:

$$ТП = МВ \times Мв, \quad (116)$$

$$РП = Чрп \times МВ \times Мв, \quad (117)$$

де МВ - сума матеріальних витрат на виробництво продукції;

Мв – матеріаловіддача.

Контрольні запитання:

1. Які завдання ставляться в процесі аналізу виробництва і реалізації продукції?

2. Які джерела інформації використовують для аналізу виробництва і реалізації продукції?

3. За якими показниками проводять аналіз виробництва і реалізації

продукції?

4. Чим обсяг виробництва відрізняється від обсягу реалізації?

5. Як аналізують динаміку і виконання плану виробництва і реалізації продукції?

6. Як оцінюється виконання плану за асортиментом продукції?

7. Які існують способи розрахунку впливу структури продукції на обсяг її виробництва у вартісному виразі і на суму реалізації продукції?

8. Назвіть аналітичні показники якості продукції.

9. Поясніть методику оцінювання ритмічності роботи підприємства.

10. Назвіть фактори змін обсягу виробництва і реалізації продукції.

Тема 13. Аналіз використання персоналу підприємства

Мета теми: уявити основні методичні підходи до аналізу використання персоналу підприємства та діагностики резервів підвищення його ефективності.

Завдання теми: зрозуміти завдання аналізу використання персоналу підприємства; вивчити основні методичні підходи до аналізу персоналу за його основними етапами.

Основні терміни і поняття теми: персонал підприємства, забезпеченість персоналом, склад персоналу, плинність кадрів, робочий час, втрати робочого часу, продуктивність праці, трудомісткість продукції, прибуток на одного працівника, фонд оплати праці, середня заробітна плата.

1. Аналіз забезпеченості підприємства персоналом.

Основні завдання аналізу забезпеченості підприємства персоналом:

- 1) вивчення та оцінювання забезпеченості підприємства і його структурних підрозділів персоналом загалом, а також за категоріями і професіями;
- 2) вивчення та оцінка якісного складу та змін у структурі персоналу;
- 3) визначення і вивчення показників та причин плинності кадрів.

Основними джерелами інформації для аналізу є план з праці, статистична звітність форма № 1-ПВ "Звіт з праці", форма № 3-ПВ "Звіт про використання

робочого часу", форма № 6-ПВ "Звіт про кількість працівників, їхній якісний склад та професійне навчання", форма № 1-ПВ (умови праці) "Звіт про стан умов праці, пільги та компенсації за роботу із шкідливими умовами праці", форма № 1-ПВ (заборгованість) "Звіт про стан заборгованості з виплати заробітної плати", дані табельного обліку та і відділу кадрів.

Забезпеченість підприємства персоналом визначають порівнюванням фактичної чисельності працівників за категоріями і професіями з плановими потребами. Для цього фактичну чисельність усього персоналу, в тому числі ПВП (за окремими категоріями) та непромислового персоналу порівнюють з розрахунковими (плановими) показниками чи показниками минулого періоду, визначають абсолютне відхилення. Особливу увагу приділяють аналізу забезпеченості підприємства кадрами найважливіших професій.

За категорією робітників, окрім абсолютного відхилення, визначають відносну забезпеченість підприємства робітниками, розрахувавши відносне відхилення по чисельності робітників ($\Delta Чр^{відн}$) за формулою:

$$\Delta Чр^{відн} = Чр^ф - \frac{Чр^{пл} \times I_o}{100}, \quad (118)$$

де $Чр^ф$ – фактична чисельність робітників;

$Чр^{пл}$ - планова чисельність робітників;

I_o – відсоток виконання плану за обсягом продукції.

Для вивчення *змін у структурі персоналу* визначають фактичну питому вагу кожної категорії працівників щодо їх загальної чисельності і порівнюють з плановою (з минулим періодом). Особливу увагу приділяють визначенню зміни питомої ваги основних робітників, співвідношення між робітниками основного та допоміжного виробництва тощо.

Якісний склад персоналу характеризується загальноосвітнім, професійно-кваліфікаційним рівнями, його статево-віковою і внутрішньвиробничою структурою.

Для характеристики *руху робочої сили* розраховують і аналізують динаміку наступних відносних показників:

1) коефіцієнт обороту з прийому персоналу (Коп):

$$K_{op} = \frac{Ч_{пр}}{Ч_{сер}} \quad (119)$$

де Чпр – число прийнятих за звітний період працівників;

Чсер – середньооблікова чисельність працівників.

2) коефіцієнт обороту зі звільнення (Коз):

$$K_{оз} = \frac{Ч_{зв}}{Ч_{сер}} \quad (120)$$

де Чзв – число звільнених за звітний період працівників.

3) коефіцієнт загального обороту (Ко):

$$K_o = \frac{Ч_{пр} + Ч_{зв}}{Ч_{сер}} \quad (121)$$

4) коефіцієнт плинності кадрів (Кпл):

$$K_{пл} = \frac{Ч_{пл}}{Ч_{сер}} \quad (122)$$

де Чпл – число звільнених за власним бажанням, за порушення трудової дисципліни, з причин службової невідповідності;

5) коефіцієнт постійності складу персоналу підприємства (Кпост):

$$K_{пост} = \frac{Ч_{пост}}{Ч_{сер}} \quad (123)$$

Напруженість у забезпеченні підприємства трудовими ресурсами може бути дещо зменшено за рахунок повнішого використання наявної робочої сили, зростання продуктивності праці, інтенсифікації виробництва, комплексної механізації та автоматизації виробничих процесів, удосконалення техніки, технології та організації виробництва.

2. Аналіз використання робочого часу.

Повноту використання персоналу можна оцінити:

- за кількістю днів і годин, які відпрацював один працівник за аналізований період;
- за ступенем використання фонду робочого часу.

Узагальнюючими показниками використання робочого часу є середня

кількість днів, відпрацьованих за звітний період одним середньообліковим робітником, і середня тривалість робочого дня.

З цією ж метою розраховуються також коефіцієнти використання робочого часу (Квч), робочого дня (Квд) та дисциплінованості робітників (Кдисц):

$$K_{вч} = \frac{\text{Число фактично відпрацьованих людино - годин}}{\text{Число максимально можливих людино - годин у призначений час}} \quad (124)$$

$$K_{вд} = \frac{\text{Середня фактична тривалість робочого дня}}{\text{Середня встановлена тривалість робочого дня}} \quad (125)$$

$$K_{дисц} = 1 - \frac{\text{Втрати часу з вини працівника}}{\text{Загальний час роботи}} \quad (126)$$

Також ефективність використання робочого часу характеризується за допомогою наступних коефіцієнтів:

1. Коефіцієнта екстенсивного використання робочого часу Кекст:

$$K_{екст} = 1 - \frac{З + П}{Д}, \quad (127)$$

де З – число запізньєнь і порушень режиму;

П – число прогулів;

Д – число відпрацьованих днів.

2. Коефіцієнта інтенсивного використання робочого часу Кінт:

$$K_{інт} = 1 - \frac{НП}{НГ}, \quad (128)$$

де НП – непродуктивні втрати з вини робітників, годин;

НГ – число годин за нормою.

Добуток екстенсивного і інтенсивного коефіцієнтів дає інтегральний коефіцієнт використання робочого часу.

Фонд робочого часу (ФРЧ) залежить від чисельності робітників (ЧР), кількості днів, які відпрацьовав один робітник у середньому за рік (Д), і середньої тривалості робочого дня (Т):

$$\text{ФРЧ} = \text{ЧР} \times \text{Д} \times \text{Т}. \quad (129)$$

Вплив факторів на його зміну ($\Delta\text{ФРЧ}$) можна визначити за методом

абсолютних різниць.

Для виявлення *причин цілодобових і внутрішньозмінних втрат* робочого часу зіставляють дані фактичного і планового балансу робочого часу.

Вивчивши втрати робочого часу, необхідно визначити *непродуктивні витрати праці*, які складаються із витрат робочого часу внаслідок виготовлення забракованої продукції й усунення браку, а також у зв'язку з відхиленнями від технологічного процесу.

Скорочення втрат робочого часу — один із резервів збільшення випуску продукції. Щоб підрахувати його, необхідно втрати робочого часу (ВРЧ) з вини підприємства помножити на плановий середньогодинний виробіток продукції (ГВ₀):

$$\Delta ВП = ВРЧ \times ГВ_0. \quad (130)$$

3. Аналіз ефективності використання персоналу підприємства.

Аналітична оцінка ефективності використання персоналу підприємства проводиться на основі продуктивності праці, яка вимірюється системою узагальнюючих, часткових та допоміжних показників.

До *узагальнюючих показників* відносяться середньорічний, середньоденний та середньогодинний виробіток продукції одним працівником, та одним робітником, випуск на 1 грн. витрат на робочу силу.

Часткові показники – це витрати часу на виробництво одиниці продукції певного виду (трудомісткість продукції) або випуск продукції певного виду в натуральному виразі за один людино-день або людино-годину, випуск на 1 грн.ФОП.

Допоміжні показники характеризують витрати часу на виконання одиниці певного виду робіт або обсягу виконаних робіт за одиницю часу.

В процесі аналізу продуктивності праці вивчають динаміку усіх показників, виконання плану за ними та проводять факторну оцінку.

Увага: продуктивність праці у вартісному виразі розраховується в порівнянних цінах одного періоду.

Найбільш узагальнюючим показником продуктивності праці є середньорічний виробіток продукції одного працівника. Величина залежить від виробітку робітників, від питомої ваги останніх у загальній чисельності ПВП, від кількості відпрацьованих ними днів та тривалості робочого дня.

Отже, середньорічний виробіток продукції одного працівника являє собою мультиплікативну факторну модель наступного виду:

$$BP = PV \times D \times T \times GB, \quad (131)$$

де BP – річний виробіток продукції одним працівником;

PV – питома вага робітників у загальній кількості ПВП;

D – кількість відпрацьованих днів одним робітником;

T – середня тривалість робочого дня;

GB – середньогодинний виробіток робітника.

Середньорічний виробіток продукції одного робітника являє собою мультиплікативну факторну модель наступного виду:

$$BP' = D \times T \times GB, \quad (132)$$

де BP' – річний виробіток продукції одного робітника.

Розрахунок впливу факторів на зміну рівня середньорічного виробітку 1-го працівника ПВП і 1-го робітника здійснюють способами детермінованого факторного аналізу (зокрема, способом абсолютних різниць).

4. Аналіз оплати праці.

Завдання аналізу фонду оплати праці:

1) визначення розмірів і причин відхилення фактично витрачених фондів оплати праці від планової величини;

2) виявлення динаміки та причин зміни середньої заробітної плати працівників підприємства;

3) встановлення відповідності темпів зростання середньої заробітної плати працівників темпам підвищення їх продуктивності праці;

4) урахування впливу інфляції на динаміку рівня оплати праці персоналу підприємства;

5) розробка заходів щодо поліпшення використання фонду оплати праці

окремих категорій працівників.

Приступаючи до аналізу використання фонду оплати праці, передовсім необхідно розрахувати абсолютне і відносне відхилення фактичної його величини від планової.

Абсолютне відхилення ($\Delta\text{ФОПабс}$) визначають порівнянням фактично використаних коштів на оплату праці у звітному періоді (ФОП_1) з базовою (плановою) величиною фонду оплати праці (ФОП_0):

$$\Delta\text{ФОПабс} = \text{ФОП}_1 - \text{ФОП}_0, \quad (133)$$

Однак, слід мати на увазі, що абсолютне відхилення саме по собі не характеризує використання фонду оплати праці, оскільки цей показник визначають без урахування змін обсягу виробництва продукції.

Відносне відхилення розраховують як різницю між фактично нарахованою сумою зарплати у звітному періоді і базовою величиною ФОПу, скоригованою на індекс обсягу виробництва продукції:

$$\Delta\text{ФОПвідн} = \text{ФОП}_1 - \text{ФОПск} = \text{ФОП}_1 - (\text{ФОП}_0^{\text{зм}} \times I_{\text{ВП}} + \text{ФОП}_0^{\text{пост}}), \quad (134)$$

де $\Delta\text{ФОПвідн}$ — відносне відхилення ФОПу з урахуванням змін обсягу виробництва продукції;

ФОПск — ФОП плановий, скоригований на індекс обсягу випуску продукції або відсоток виконання плану з випуску продукції;

$\text{ФОП}_0^{\text{зм}}$ — змінна частина базового ФОПу;

$\text{ФОП}_0^{\text{пост}}$ — постійна частина базового ФОПу;

$I_{\text{ВП}}$ — індекс обсягу випуску продукції.

Змінна частина ФОПу, яка змінюється пропорційно обсягу виробництва продукції, - це зарплата робітників за відрядними розцінками, премії робітникам і управлінському персоналу за виробничими результатами і сума відпускних, що відповідає частці змінної зарплати.

Постійна частина ФОПу не змінюється при збільшенні чи зменшенні обсягу виробництва (зарплата робітників за тарифними ставками, зарплата управлінського персоналу за окладами, усі види доплат, оплата праці

працівників непромислових виробництв і відповідна їм сума відпускних).

Найважливішим етапом аналізу персоналу є аналіз середньої заробітної плати в динаміці і визначення залежності рівня зарплати від факторів і, насамперед, від збільшення продуктивності праці, а також від кращого використання робочого часу, устаткування тощо.

Середня заробітна плата (місячна) одного працівника ПВП визначається діленням ФОПу на чисельність ПВП та кількість місяців у відповідному періоді.

Для робітників устанавлюється середньогодинна, середньоденна і середньорічна заробітна плата. Середньогодинна заробітна плата визначається діленням ФОПу на кількість людино-годин роботи за певний період, середньоденна — на кількість людино-днів; середньомісячна (квартальна, річна) — діленням місячного (квартального, річного) фонду оплати праці плати на середньооблікову чисельність робітників у відповідному періоді.

Також, аналіз має бути спрямовано на вивчення причин зміни середньої зарплати одного працівника за категоріями і професіями, а також у цілому по підприємству. При цьому необхідно враховувати, що середньорічна зарплата залежить від кількості днів, які відпрацював один робітник за рік, тривалості робочої зміни і середньогодинної зарплати. Вплив цих факторів на зміну рівня середньорічної зарплати за категоріями працівників можна розрахувати способом абсолютних різниць за мультиплікативною моделлю наступного виду:

$$РЗП = Д \times Т \times ГЗП \quad (135)$$

Для встановлення *відповідності між підвищенням середньої заробітної плати і продуктивності праці* визначається коефіцієнт випередження темпів підвищення продуктивності праці ($T_{пп}$) над темпами зростання середньої заробітної плати ($T_{зп}$):

$$Квип = \frac{T_{пп}}{T_{зп}} \quad (136)$$

Для визначення суми економії (-E) чи перевитрати (+E) ФОПу у зв'язку зі

зміною співвідношень між темпами зростання продуктивності праці і її оплатою використовують формулу:

$$E = \Phi ОП_1 \frac{T_{зп} - T_{пп}}{T_{зп}} \quad (137)$$

Для врахування впливу інфляції при аналізі зростання середньої заробітної плати необхідно її індекс ($I_{зп}$) скорегувати на індекс зростання цін на споживчі товари і послуги ($I_{ц}$) за аналізований період, розрахувавши відповідний показник ($I_{зпск}$):

$$I_{зпск} = \frac{I_{зп}}{I_{ц}} \quad (138)$$

Значення скорегованого індексу середньої заробітної плати свідчить про зміну рівня реальної заробітної плати.

Необхідно також визначити рівень заборгованості із заробітної плати ($Kз$):

$$Kз = \frac{ЗПнар - ЗПвипл}{ЗПнар} \times 100 \quad (139)$$

де $ЗПнар$ — сума нарахованої заробітної плати за період;

$ЗПвипл$ — сума виплаченої заробітної плати за період.

За результатами аналізу фонду оплати праці розробляються конкретні заходи щодо усунення певних вад в існуючій організації виробництва і праці, маркетинговій та інших видах діяльності підприємства, які спричинили перевитрати фонду оплати праці тощо.

Контрольні запитання:

1. Які завдання ставляться в процесі аналізу використання персоналу підприємства?
2. Як аналізують забезпеченість підприємства кадрами?
3. Якими показниками оцінюється рух трудових ресурсів на підприємстві?
4. Назвіть основні показники продуктивності праці.
5. Як аналізується використання робочого часу?
6. Від яких факторів залежить рівень середньорічного виробітку?
7. Охарактеризуйте методику аналізу ФОП.
8. Як оцінюється ефективність використання коштів на оплату праці?

Тема 14. Аналіз використання основних засобів підприємства

Мета теми: уявити основні методичні підходи до аналізу використання основних засобів підприємства та діагностики резервів підвищення його ефективності.

Завдання теми: опанувати основними методиками аналізу використання основних засобів, виробничої потужності і технологічного обладнання; зрозуміти методичні підходи до оцінювання впливу їхніх результатів на випуск продукції і діагностики відповідних резервів.

Основні терміни і поняття теми: основні засоби, динаміка і структура основних засобів, фондівдача, рентабельність основних засобів, виробнича потужність, технологічне обладнання, резерви і фактори.

1. Аналіз забезпеченості підприємства основними засобами виробництва.

Основні завдання та етапи аналізу основними засобами (ОЗ):

- о оцінка забезпеченості підприємства ОЗ за кількістю та асортиментом;
- о оцінка рівня використання ОЗ;
- о визначення причин зміни руху, стану, структури та ефективності використання ОЗ;
- о оцінка впливу використання ОЗ на обсяг виробництва продукції та інші показники;
- о визначення рівня використання виробничої потужності підприємства та обладнання;
- о діагностика резервів підвищення ефективності використання ОЗ.

Джерела інформації для аналізу ОЗ:

- *планова інформація* (план збуту і виробництва продукції, план інновацій, проектно-кошторисна і технічна документація);
- *фінансова звітність* (ф. № 1 "Баланс", ф. № 2 "Звіт про фінансові результати", ф. № 5 "Примітки до річної фінансової звітності") (р. 2 "Основні

засоби");

- *статистична звітність* (ф. № 11-ОЗ "Звіт про наявність і рух основних засобів, амортизацію (знос)", ф. № 2-кб (потужності) "Звіт про введення в дію основних фондів, будівель, споруд та потужностей");

- *інформація бухгалтерського обліку* (інвентарні картки обліку ОЗ, дані про переоцінку ОЗ) тощо.

Аналіз ОЗ починається з оцінки їх наявності, динаміки (руху) і структури.

Основні засоби аналізуються за групами відповідно до їхньої класифікації:

1) *в залежності від функціонального призначення на підприємстві*: промислово-виробничі засоби (основні засоби виробництва, які визначають виробничу потужність підприємства, це – ОЗВ) і засоби невиробничого призначення;

2) *в залежності від участі у виробничому процесу* у складі ОЗВ виділяють активну і пасивну частини;

3) *згідно податкового законодавства* (16 груп).

Аналіз руху і технічного стану ОЗ проводиться за наступними показниками: коефіцієнт оновлення, термін оновлення, коефіцієнт вибуття, коефіцієнт приросту, коефіцієнт зносу, коефіцієнт придатності, середній вік обладнання.

Для характеристики вікового складу і морального зносу засоби групують за тривалістю експлуатації: до 5 років; від 5 до 10 років, від 10 до 20 років, понад 20 років. За цим групуванням розраховують середній вік обладнання.

Показниками оцінки рівня забезпеченості підприємства ОЗВ є:

- *коефіцієнти забезпеченості окремими видами машин, механізмів, обладнання, приміщеннями* – це відношення їх фактичної наявності до планової потреби, необхідної для виконання плану випуску продукції;

- *загальна фондоозброєність праці* – це відношення середньорічної вартості ОЗВ до середньооблікової чисельності робітників у найбільшу зміну;

- *технічна озброєність праці* – це відношення вартості виробничого обладнання до середньооблікового числа робітників у найбільшу зміну.

Темпи зростання показників озброєності праці порівнюють з темпами зростання продуктивності праці. Бажано, щоб темпи зростання продуктивності праці випереджали темпи зростання технічної озброєності праці. У протилежному разі ефект приросту ОЗ не буде досягнуто, що призведе до зниження фондівіддачі.

2. Аналіз ефективності використання основних засобів.

Аналіз ефективності використання ОЗ проводиться за системою показників у складі:

1) *індивідуальні показники* застосовують для характеристики використання окремих видів машин, обладнання, виробничої площі, зокрема середній змінний випуск продукції в натуральному вираженні на одиницю обладнання, випуск продукції на 1 м² виробничої площі та ін.

2) *узагальнюючі показники*:

- *рентабельність ОЗ* – це відношення прибутку від основної діяльності (операційного прибутку) до середньорічної вартості ОЗВ;

- *фондовіддача ОЗ (загальна)* – це відношення вартості виробленої продукції у порівнянних цінах до середньорічної вартості ОЗВ;

- *фондовіддача активної частини ОЗ* – це відношення вартості виробленої продукції у порівнянних цінах до середньорічної вартості активної частини ОЗ;

- *фондомісткість* - це зворотній показник до фондівіддачі;

- *відносна економія ОЗ*:

$$E_{Oz} = OZ1 - OZ0 \times I_{обс}, \quad (140)$$

де ОЗ₀, ОЗ₁ - середньорічна вартість ОЗВ (власних та орендованих, але без урахування законсервованих і тих, що передані в оренду) у відповідно базисному і звітному роках;

I_{обс} - індекс обсягу виробництва продукції.

У процесі аналізу вивчають динаміку перелічених показників, виконання плану їхнього рівня, проводять міжгосподарські порівняння.

Факторний аналіз рентабельності ОЗ проводять способом абсолютних

різниць за детермінованою мультиплікативною моделлю типу:

$$Роз = Фв \times Чрп \times Роб, \quad (141)$$

де Фв – фондвіддача ОЗ;

Чрп – частка реалізованої продукції у її випуску;

Роб – рентабельність продажів.

У подальшому способом абсолютних різниць аналізують *фактори зміни фондвіддачі ОЗ* на основі мультиплікативної моделі типу:

$$Фв = Чаكت \times Чмаш \times Фв (маш), \quad (142)$$

де Чаكت – частка активної частини ОЗ у їхній загальній сумі;

Чмаш – частка машин та обладнання в активній частині ОЗ;

Фв (маш) – фондвіддача машин та обладнання.

Оцінка впливу на обсяг виробництва продукції розміру ОЗ та ефективності їх використання проводиться за способом абсолютних різниць як:

- множення зміни середньорічної вартості ОЗ на базовий рівень їхньої фондвіддачі (якісний фактор);

- множення зміни фондвіддачі на фактичну середньорічну величину ОЗ (кількісний фактор).

У подальшому проводять *розширений факторний аналіз впливу на випуск продукції* зміни середньорічної вартості ОЗ, частки активної частини ОЗ в їхній загальній сумі, частки машин та обладнання в активній частині, фондвіддачі машин та обладнання.

3. Аналіз використання виробничої потужності та обладнання.

У спрощеному вигляді *виробнича потужність підприємства* – це максимально можливий випуск продукції при наявному обсязі виробничих ресурсів і досягнутому рівні техніки, технології та організації виробництва.

Основні показники аналізу ступеня використання виробничих потужностей:

а) коефіцієнт використання середньорічної потужності:

$$Квик = \frac{\text{Фактичний..(плановий)..випуск..продукції}}{\text{Середньорічна..виробнича..потужність}} \quad (143)$$

б) коефіцієнт інтенсивного завантаження потужності:

$$K_{int} = \frac{\text{Середньодовий..випуск..продукції}}{\text{Середньодобова..виробнича..потужність}} \quad (144)$$

в) коефіцієнт екстенсивного завантаження потужності:

$$K_{екст} = \frac{\text{Фактичний..(плановий)..ФРЧ}}{\text{Розрахунковий..ФРЧ..для..визначення..виробничої..потужності}} \quad (145)$$

Динамічний і факторний аналіз виробничої потужності проводять за даними звітнього балансу виробничої потужності, який складають за усіма видами продукції підприємства. Різниця між величиною потужності і випуском утворює резерв додаткового випуску.

Аналіз роботи обладнання базується на системі показників, що характеризують використання його кількості, часу роботи і потужності.

Розрізняють обладнання наявне (Кнаяв), встановлене (Квстан) (здане в експлуатацію) і діюче (фактично використовуване у виробництві). Частина встановленого обладнання може перебувати у резерві, на модернізації, у ремонті, на консервації.

Показники оцінки ступеня залучення обладнання у виробництво:

- коефіцієнт використання наявного обладнання = $\frac{\text{Кількість діючого обладнання}}{\text{Кількість наявного обладнання}}$ (146)

- коефіцієнт використання встановленого обладнання = $\frac{\text{Кількість діючого обладнання}}{\text{Кількість встановленого обладнання}}$ (147)

Потенційний резерв зростання виробництва:

$$P \uparrow \text{ВП} = (\text{Кнаяв} - \text{Квстан}) \times P_{\text{Вод}} \quad (148)$$

де $P_{\text{Вод}}$ – середньорічний виробіток одиниці обладнання.

Додатково аналізують використання робочого часу обладнання для визначення розміру, характеру і причин його втрат і непродуктивних витрат.

Показники завантаження обладнання:

- коефіцієнт екстенсивного завантаження обладнання

$$K_{екст} = \frac{\text{Фактичний ФРЧ}}{\text{Плановий ФРЧ}} \quad (149)$$

- коефіцієнт інтенсивного завантаження обладнання

$$K_{\text{інт}} = \frac{\text{Фактичний середньогодинний виробіток}}{\text{Плановий середньогодинний виробіток}} \quad (150)$$

- інтегральний коефіцієнт завантаження обладнання:

$$K_{\text{інтегр}} = K_{\text{екст}} \times K_{\text{інт}} \quad (151)$$

У процесі аналізу вивчають динаміку цих показників, виконання плану і причини зміни їх.

За групами однорідного обладнання розраховують зміну обсягу виробництва продукції за рахунок його кількості, екстенсивності та інтенсивності використання (за способами ланцюгової підстановки, абсолютних і відносних різниць):

$$ВП_i = K_i \times Д_i \times K_{\text{зм } i} \times Т_i \times ГВ_i, \quad (152)$$

де K_i - кількість і-го обладнання;

$Д_i$ - кількість днів, відпрацьованих одиницею обладнання;

$K_{\text{зм } i}$ - коефіцієнт змінності роботи обладнання;

$Т_i$ - середня тривалість зміни;

$ГВ_i$ - виробіток продукції за одну машино-годину на і-му обладнанні.

Результати внутрішнього аналізу обов'язкового пов'язують зі станом ринкової кон'юнктури.

4. Резерви збільшення випуску продукції, фондівіддачі і рентабельності основних засобів.

Завершається аналіз ОЗ підрахунком резервів збільшення випуску продукції, фондівіддачі і рентабельності ОЗ.

Види резервів збільшення випуску продукції і методика їх розрахунку:

1. Резерв введення в дію нового обладнання визначають:

1.1) множенням додаткової кількості нового обладнання на фактичну величину середньорічного виробітку в звітному періоді або

1.2) множенням додаткової кількості нового обладнання на фактичні значення кількості відпрацьованих робочих днів, тривалості зміни, середньогодинного виробітку.

2. Резерв скорочення цілодобових простоїв обладнання визначають:

2.1) множенням можливого збільшення відпрацьованих днів кожної його одиниці за рік на можливу (прогнозовану) кількість одиниць обладнання і фактичний середньоденний виробіток одиниці у звітному періоді.

3. Резерв підвищення коефіцієнта змінності визначають:

3.1) множенням можливого приросту цього коефіцієнта на плановану кількість днів роботи всього парку обладнання і на фактичний змінний виробіток.

4. Резерв скорочення внутрішньозмінних простоїв визначають:

4.1) множенням можливої кількості робочого часу обладнання у машинозмінах, планового приросту тривалості зміни на фактичний середньогодинний виробіток.

5. Резерв підвищення середньогодинного виробітку обладнання визначають:

5.1) множенням можливого ФРЧ на резерв підвищення середньогодинного виробітку.

Контрольні запитання:

1. Які показники характеризують рух і технічний стан основних засобів?
2. Як визначається рівень забезпеченості виробництва основними засобами?
3. Які показники характеризують ефективність використання основних засобів?
4. Запишіть факторну модель фондівіддачі основних засобів та алгоритм розрахунку впливу факторів.
5. Які показники характеризують ефективність використання технологічного обладнання?
6. Від яких факторів залежить фондівіддача технологічного обладнання і яка методика розрахунку їхнього впливу?
7. Які показники характеризують ефективність використання виробничої потужності?

8. Охарактеризуйте методику аналізу використання обладнання.

9. Поясніть методику аналізу визначення резервів збільшення випуску продукції і фондівддачі за рахунок поліпшення використання основних засобів.

Тема 15. Аналіз використання матеріальних ресурсів підприємства

Мета теми: уявити основні методичні підходи до аналізу використання матеріальних ресурсів підприємства та діагностики резервів підвищення його ефективності.

Завдання теми: вивчити завдання аналізу використання матеріальних ресурсів підприємства; засвоїти основні методичні підходи до аналізу забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами та ефективності їх використання.

Основні терміни і поняття теми: матеріальні ресурси, обсяг та асортимент поставки, якість матеріалів, ритмічність поставки, складські запаси, невикористані резерви, матеріаломісткість продукції, прибуток на гривню матеріальних витрат.

1. Завдання та інформаційне забезпечення аналізу використання матеріальних ресурсів.

У відповідності до Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, зобов'язань, власного капіталу та господарських операцій підприємств, організацій, установ *об'єктами аналізу матеріальних ресурсів* є цінності, до яких належать наступні виробничі запаси: сировина й матеріали; покупні напівфабрикати та комплектуючі; паливо та енергія; тара й тарні матеріали; будівельні матеріали; матеріали, передані в переробку; запасні частини; матеріали сільськогосподарського призначення; інші матеріали.

Завдання аналізу матеріальних ресурсів:

а) оцінка реальності планів матеріально-технічного забезпечення і ступеня їх виконання, впливу на обсяг виробництва продукції, її собівартість та інші

показники;

б) оцінка рівня ефективності використання матеріальних ресурсів;

в) виявлення внутрішньовиробничих резервів економії матеріальних ресурсів і розробка заходів щодо їхнього використання.

Джерела інформації для аналізу матеріальних ресурсів:

- план матеріально-технічного забезпечення;

- договори із постачальниками;

- форми статистичної звітності про наявність і використання матеріальних ресурсів та про витрати на виробництво ("Звіт про основні показники діяльності підприємства" (форма № 1 – підприємництво), "Звіт промислового підприємства по продукції (форма № 1-П), № 5-С «Звіт про витрати на виробництво продукції, робіт, послуг за рік», №13-К «Калькуляція собівартості продукції», річний звіт за формою № 27 - енергетика «Енергобаланс, склад електричного устаткування», квартальна звітність за формою № 11 –МТП «Звіт про використання палива, тепло енергії і електроенергії» тощо);

- оперативні дані відділу МТЗ, складських і транспортних служб, дані відділу головного енергетика підприємства, цеху мереж і підстанції, паросилового цеху;

- відомості аналітичного бухгалтерського обліку про надходження, витрачання і залишки матеріальних ресурсів тощо.

2. Аналіз забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами.

Етапи аналізу забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами:

Етап 1. Оцінка виконання плану за обсягом та асортиментом поставок.

Для цього для кожного виду матеріальних ресурсів визначають ступінь фактичної забезпеченості планової потреби джерелами її покриття (внутрішніми, зовнішніми, загалом). На цьому етапі виокремлюється аналіз виконання договорів зовнішніми постачальниками.

Форма аналітичної таблиці оцінки забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами наведена у табл. 2.16.

Забезпеченість потреби в матеріальних ресурсах і фактичне виконання договорів, нат. од.

Вид матеріалу	Планова потреба	Джерела покриття потреби		Укладено договорів	Забезпечення потреби договорами, % (гр. 4/гр. 3 x 100)	Фактично надійшло від постачальників	Виконання договорів, % (гр. 6/гр. гр.4 x 100)	Загальне забезпечення потреби, % ((гр.2+гр.6)/гр. 1x100)
		внутрішні	зовнішні (гр. 1- гр.2)					
А	1	2	3	4	5	6	7	8

Етап 2. Оцінка виконання плану поставок за якістю матеріалів, що надходять на підприємство, полягає в оцінці їх відповідності стандартам, технічним умовам та умовам договорів, у визначенні розміру штрафних санкцій.

Етап 3. Оцінка виконання плану за ритмічністю поставок матеріалів (строками поставки) проводиться за коефіцієнтами ритмічності, варіації.

Етап 4. Аналіз стану складських запасів передбачає поелементне порівняння фактичного розміру запасів найважливіших видів матеріальних ресурсів з їх нормативними розмірами. З цією метою досліджують середньодобове витрачання ресурсів, фактичний і нормативний запас в днях забезпеченості, відхилення.

Окремої уваги заслуговує виділення зайвих і непотрібних запасів, що довгий час пролежують на складах. Їх розмір встановлюють за даними складського обліку шляхом порівняння надходжень і витрачань матеріалів. Якщо немає витрачання певних видів матеріалів протягом року і більше, то їх відносять до групи неходових. Ці запаси аналізують як в днях, так і в натуральному і вартісному виразах.

Етап 5. Визначення невикористаних резервів збільшення (зменшення) обсягу виробництва продукції за рахунок зміни:

- кількості заготовлених матеріальних ресурсів (Кзаг),
- перехідних залишків матеріальних ресурсів (ПЗ),
- утворення понадпланових відходів через низьку якість матеріальних ресурсів, заміну матеріалів (Відх),
- норм витрачання матеріальних ресурсів (Ні).

Вплив цих факторів на випуск продукції і-го виду визначають способами ланцюгових підстановок або абсолютних різниць за наступною детермінованою моделлю змішаного типу:

$$V_{ВПі} = \frac{Кзаг \pm ПЗ - Відх}{Ні} \quad (153)$$

3. Аналіз використання матеріальних ресурсів.

Аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів проводять на основі системи узагальнюючих та індивідуальних (часткових) показників.

Характеристика узагальнюючих показників представлена в табл. 2.17.

Таблиця 2.17

Узагальнюючі показники оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства

Показники	Формула для розрахунку	Що характеризує показник
1	2	3
Матеріаловіддача	$MViд = \frac{ВП}{МВ} \quad (154)$	скільки вироблено продукції з кожної гривні спожитих матеріальних ресурсів
Матеріаломісткість	$ММ = \frac{МВ}{ВП}$ або $ММ = \frac{1}{MViд} \quad (155)$	величину витрат матеріальних ресурсів на виробництво одиниці продукції або робіт.
Коефіцієнт співвідношення темпів зростання обсягу виробництва і матеріальних затрат	$Кобс / мв = \frac{Тобс}{Тмв} \quad (156)$	у відносному вираженні динаміку матеріаловіддачі й одночасно розкриває фактори її росту.
Частка матеріальних затрат у собівартості продукції	$Чмв = \frac{МВ}{С} \quad (157)$	рівень використання матеріальних ресурсів, а також структуру виробництва продукції, тобто чи є воно матеріаломістким, чи ні.

1	2	3
Коефіцієнт використання матеріалів	$K_{вик} = \frac{MB\phi}{MB_{пл} / \phi.о.}$ (158)	наскільки ощадливо використовуються матеріали в процесі виробництва, чи немає їхньої перевитрати в порівнянні з установленими нормами. Якщо коефіцієнт >1, то це свідчить про перевитрату матеріальних ресурсів на виробництво продукції, і навпаки/
Прибуток на гривню матеріальних витрат	$П_{мв} = \frac{Поп}{MB}$ (159)	величину прибутку від основної діяльності на кожну гривню матеріальних витрат.

Позначення до формул: MB – матеріальні витрати на виробництво продукції; ВП – вартість виготовленої продукції (валової, товарної, чистої); Тобс – темпи зростання обсягів виробництва; Тмв – темпи зростання матеріальних витрат; С – повна собівартість виготовленої продукції; MBφ – фактична величина матеріальних витрат; MB_{пл}/φ.о. – планова величина матеріальних витрат, перерахована на фактичний обсяг виготовленої продукції; Поп – операційний прибуток.

Розширення аналітичного дослідження може здійснюватися й шляхом розрахунку наступних часткових показників: показник виходу або вилучення годного продукту із сировини; коефіцієнт використання матеріалів; показники, які характеризують використання матеріалів на проміжних стадіях виробничого циклу виготовлення складових частин готової продукції: коефіцієнт розкрою матеріалів, коефіцієнт виготовлення заготовки та ряду інших.

У подальшому аналіз може бути розширений на оцінку норм витрачання окремих видів матеріальних ресурсів тощо.

Для оцінки матеріальних запасів, що знаходяться у виробництві використовують такі показники, як *коефіцієнт оборотності запасів* (відношення обсягу витрачання матеріальних ресурсів до величини їх запасів на виробництві) та *запасоємність виробництва* (відношення величини запасів до обсягу виробництва продукції).

У процесі аналізу фактичний рівень показників ефективності використання матеріалів порівнюють з плановим, вивчають їхню динаміку і причини зміни.

Подальший аналіз передбачає вивчення та оцінку наступних *факторів зміни матеріаломісткості*:

- обсягу виготовленої продукції (VВП),

- її структури (ПВі),
- витрати матеріалів на одиницю продукції (Мод. і),
- цін на матеріальні ресурси (Цмі),
- цін на продукцію (Цпі).

Факторна модель аналізу матеріаломісткості:

$$MM = \frac{MB}{BP} = \frac{\sum(VBP_{zag} \times PVi \times Mod_i \times Cmi)}{\sum(VBP_{zag} \times PVi \times Cpi)} \quad (160)$$

Дослідження цих факторів зазвичай проводять за способом ланцюгових підстановок.

На наступному етапі *проводять факторний аналіз показників часткової матеріаломісткості* (сировиномісткості, паливомісткості тощо).

У подальшому аналізують *матеріаломісткість окремих видів продукції* і причини зміни її рівня: питомої витрати матеріалів (Мод.і), їхньої ціни (Цмі) і цін на продукцію (Цпі). Для цього використовують детерміновану модель наступного типу:

$$MMi = \frac{\sum(Mod_i \times Cmi)}{Cpi} \quad (161)$$

На заключному етапі проводять факторний аналіз прибутку на гривню матеріальних витрат, для чого використовують детерміновану модель наступного типу:

$$P_{MB} = \frac{Pop}{MB} = \frac{Pop}{ЧД} \times \frac{ЧД}{BP} \times \frac{BP}{MB} = Rob \times Чрп \times MB_{Від}, \quad (162)$$

де *ЧД* - чистий дохід від реалізації продукції;

Rob - рентабельність обороту;

Чрп - частка реалізованої продукції в загальному обсязі випуску товарної продукції.

Контрольні запитання:

1. Які завдання ставляться в процесі аналізу використання матеріальних ресурсів підприємства?
2. Як аналізують забезпеченість підприємства матеріальними ресурсами?
3. Як аналізується стан складських запасів?

4. Якими показниками оцінюється ефективність використання матеріальних ресурсів?
5. Від яких факторів залежить загальна матеріаломісткість продукції?
6. Назвіть фактори зміни прибутку на гривню матеріальних витрат?
7. Поясніть методику розрахунку факторів на зміну прибутку на гривню матеріальних витрат.

Тема 16. Аналіз собівартості продукції

Мета теми: уявити основні методичні підходи до аналізу собівартості продукції та діагностики резервів її зниження.

Завдання теми: вивчити завдання аналізу собівартості продукції; засвоїти основні методичні підходи до аналізу загальної суми витрат, витратомісткості і собівартості окремих видів продукції; зрозуміти зміст аналізу окремих груп витрат у складі собівартості продукції; уявити методику діагностики резервів зниження собівартості продукції.

Основні терміни і поняття теми: собівартість продукції, загальні витрати, витратомісткість продукції, собівартість окремих видів продукції, прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, непрямі витрати, резерви зниження собівартості продукції.

1. Значення, завдання й об'єкти аналізу собівартості продукції.

Основні завдання аналізу собівартості продукції:

- оцінка виконання плану по собівартості продукції;
- вивчення тенденцій зміни її рівня;
- оцінка відхилень фактичних витрат від нормативних (планових);
- з'ясування причин цих відхилень;
- визначення резервів зниження собівартості продукції;
- розробка заходів по використанню виявлених резервів.

Основні об'єкти аналізу собівартості продукції:

- о абсолютна сума операційних витрат у цілому і за елементами;

- о витрати на гривню товарної продукції;
- о собівартість окремих виробів;
- о окремі калькуляційні статті витрат.

Джерела інформації для аналізу:

- статистична і фінансова звітність (ф. № 5-С «Звіт про витрати на виробництво продукції (робіт, послуг)», ф. № 1-ПВ «Звіт про працю», ф. 2 «Звіт про фінансові результати»);
- поточні плани підприємства, передусім план по собівартості продукції;
- дані оперативного обліку (первинні документи, зведення, реєстри відпуску матеріалів на виробництво, таблиці про нарахування заробітної плати, норми витрат матеріалів, відхилення від норм; матеріали обстежень, перевірок, спостережень, нарад, технологічної документації, паспортні дані) тощо.

2. Аналіз загальної суми витрат на виробництво продукції.

Аналіз загальної суми витрат підприємства розпочинають із вивчення динаміки наступних *абсолютних показників*:

- собівартість валової продукції (витрати на виробництво);
- собівартість товарної продукції;
- собівартість реалізованої продукції;
- витрати операційної (основної) діяльності або операційні витрати;
- витрати звичайної діяльності;
- загальні витрати підприємства.

У подальшому вивчають динаміку і структуру загальної суми операційних витрат за економічними елементами (табл. 2.18).

Аналогічним чином проводять аналіз планових і фактичних витрат.

Фактори зміни загального розміру витрат:

- обсяг випуску продукції в цілому по підприємству (VВПзаг);
- її структура (питома вага певного виду продукції - ПВі);
- рівень змінних витрат на одиницю продукції (аі);
- сума постійних витрат на весь випуск продукції (А).

Оцінка динаміки і структури витрат за економічними елементами

Елементи витрат	Базовий період		Звітний період		Відхилення		
	сума, тис. грн.	структура, %	сума, тис. грн.	структура, %	абсолютне	%	у структурі, %
Матеріальні витрати							
Витрати на оплату праці							
Відрахування на соціальні заходи							
Амортизація							
Інші операційні витрати							
Разом							

Факторна детермінована модель оцінки зміни загального розміру витрат:

$$\text{Взаг} = \sum(VBП\text{заг} \times ПVi \times ai) + A. \quad (163)$$

Основний спосіб факторної оцінки – спосіб ланцюгових підстановок.

Крім того, факторний аналіз собівартості може бути проведений у розрізі оцінки впливу рівня ресурсомісткості виробництва (трудомісткості, матеріаломісткості, фондомісткості, енергомісткості) і зміни цін на спожиті ресурси (Ці). Для цього використовується наступна факторна детермінована модель:

$$\text{Взаг} = \sum(Ці \times Pi), \quad (164)$$

де P – кількість спожитих ресурсів і-го виду.

В якості цінового фактору для окремих видів матеріальних витрат приймають ціни і тарифи на відповідні види матеріальних ресурсів, для витрат на оплату праці – тарифні ставки і посадові оклади (або середня заробітна плата), для відрахувань на соціальні заходи – ставка єдиного соціального внеску, для амортизації – норми амортизації, для інших операційних витрат - відсотки за кредитами тощо.

3. Аналіз витратомісткості продукції.

Відносна оцінка витрат виконується за наступними показниками:

1) *Коефіцієнт (або рівень) витратомісткості операційної діяльності, який відображає економічність цього виду діяльності.*

$$KB_{од} = B_{он} / PP \times 100, \text{ коп./грн.} \quad (165)$$

де $KB_{од}$ – загальний коефіцієнт витратомісткості операційної діяльності, %;

$B_{он}$ – загальна сума операційних витрат за період;

PP – обсяг реалізації продукції за той же період;

2) *Коефіцієнт (рівень) витратомісткості виробничої діяльності або ж витрати на гривню продукції, частіш за все – це витрати на гривню товарної продукції:*

$$K_{вд} = B_{вир} / OB \times 100, \text{ коп. /грн.} \quad (166)$$

$$\text{або } \mathbf{Вгрн} = \frac{B_{оп}}{ТП} \times 100, \text{ коп. /грн.} \quad (167)$$

де $KB_{вд}$ – коефіцієнт витратомісткості виробництва продукції, %;

$B_{вир}$ – сума витрат, пов'язаних з виробництвом продукції (виробнича собівартість) за період;

OB – обсяг виробництва продукції за той же період (товарна або валова продукція);

ТП- товарна продукція у діючих цінах;

3) *Коефіцієнт (рівень) витратомісткості збутової діяльності:*

$$KB_{зб} = B_{зб} / PP, \quad (168)$$

де $KB_{зб}$ – коефіцієнт витратомісткості збуту продукції;

$B_{зб}$ – сума витрат на збут продукції в періоді.

4) *Коефіцієнт (або рівень) витратовіддачі є зворотним по відношенню до коефіцієнта витратомісткості операційної діяльності. Він характеризує результативність операційних витрат підприємства.*

$$KBB_{загальний} = PP / B_{он}, \quad (169)$$

5) *Коефіцієнт (або рівень) рентабельності операційних витрат:*

$$P_{он}^{вал} = \Pi_{вал} / B_{он} \times 100, \quad (170)$$

$$\text{або } P_{он}^{чиста} = \Pi_{ч} / B_{он} \times 100, \quad (171)$$

де $P_{вал}$ – валовий операційний прибуток;

$P_ч$ – чистий операційний прибуток.

У процесі аналізу вивчають динаміку, виконання плану і проводять міжгосподарські порівняння за вище наведеними показниками.

Факторний аналіз витратомісткості традиційно проводять за витратами на гривню товарної продукції.

Зміна рівня даного показника у загальному вигляді залежить від зміни загальної суми витрат на виробництво і реалізацію продукції, тобто операційних витрат ($Воп$) і від зміни вартості виготовленої продукції, тобто товарної продукції ($ТП$).

У свою чергу, на загальну суму витрат ($Воп$) впливають фактори: обсяг виробництва продукції ($ВВПзаг$), її структура ($ПВі$), зміна суми витрат: змінних (ai) і постійних (A).

Вартість виготовленої продукції ($ТП$) залежить від наступних факторів: обсягу випуску ($ВВПзаг$), його структури ($ПВі$) і цін на продукцію ($Ці$).

Факторна детермінована модель витратомісткості за витратами на гривню товарної продукції:

$$В_{грн.} = \frac{Воп}{ТП} = \frac{\sum(ВВПзаг \times ПВі \times ai) + A}{\sum(ВВПзаг \times ПВі \times Ці)}. \quad (172)$$

Вплив факторів на зміну витрат на гривню товарної продукції оцінюють за способом ланцюгових підстановок.

У подальшому оцінюють вплив досліджуваних факторів на зміну прибутку. Для цього необхідно абсолютні прирости витрат на гривню товарної продукції за рахунок кожного фактора помножити на виручку за фактичний обсяг реалізації продукції звітного періоду за цінами базового періоду:

$$\Delta П_{xi} = \Delta В_{грн. xi} \times \sum(ВВПі1 \times Ці0). \quad (173)$$

4. Аналіз собівартості окремих видів продукції.

Аналіз собівартості окремих видів продукції проводять на основі планових і звітних калькуляцій. При цьому порівнюють фактичний рівень витрат на

одиницю продукції з плановим і даними минулих періодів, інших підприємств у цілому і за калькуляційними статтями витрат. Визначають абсолютне та відносне відхилення щодо кожної калькуляційної статті (табл. 2.19) і дають їм оцінку.

Таблиця 2.19

Оцінка динаміки і структури собівартості окремого виду продукції за калькуляційними статтями витрат, грн./од.

№ з/п	Статті витрат	Базовий період		Звітний період		Відхилення		
		сума	структура, %	сума	структура, %	абсол.	%	у структурі, %
1.	Сировина та матеріали							
2.	Покупні напівфабрикати і комплектуючі вироби, роботи та послуги виробничого характеру сторонніх підприємств							
3.	Паливо й енергія на технологічні цілі							
4.	Зворотні відходи							
5.	Разом прямі матеріальні витрати (р.1+р.2+р.3-р.4)							
6.	Основна заробітна плата							
7.	Додаткова заробітна плата							
8.	Разом прямі витрати на оплату праці (р.6+р.7)							
9.	Відрахування на соціальне страхування							
10.	Витрати на утримання та експлуатацію обладнання							
11.	Загальновиробничі витрати							
12.	Інші виробничі витрати							
13.	Виробнича собівартість (р.5+р.8+ р.9+ р.10+р.11+р.12)							
14.	Адміністративні витрати							
15.	Витрати на збут							
16.	Повна собівартість (р.13+р.14+р.15),							
17.	у тому числі:							
	- постійні витрати							
	- змінні витрати							

На основі аналізу собівартості продукції за калькуляційними статтями оцінюють *оптимальний рівень витрат*. Для цього проводять постатейне

порівняння фактичних і планових витрат підприємств-конкурентів і визначають мінімальні витрати за кожною статтею. *Сума мінімальних витрат по всіх статтях і є оптимальною сумою витрат.*

Оцінка рівня оптимальних витрат проводиться також за спеціальним показником – *коефіцієнтом оптимальності фактичних витрат*:

$$K_{opt} = B_{min} / B_{факт} , \quad (174)$$

де B_{min} – мінімально можлива величина витрат на порівнюваних підприємствах;

$B_{факт}$ – фактична величина поточних витрат на конкретному підприємстві.

Найвище значення $K_{opt}=1$, що свідчить про те, що фактичні витрати підприємства є мінімально можливими, тобто оптимальними.

Результати визначення оптимальних витрат за методом порівняння поточних витрат і розрахунку коефіцієнта оптимальності подають в табличній формі, в якій по кожній статті витрат зазначають мінімальне вибране значення, а також коефіцієнти оптимальності на порівнюваних підприємствах. Таблиця дає можливість в наочному вигляді побачити резерви відносно скорочення окремих видів витрат на підприємстві.

5. Аналіз прямих матеріальних витрат.

Прямі матеріальні витрати аналізують за наступними факторами зміни їх розміру:

- обсяг виробництва продукції ($VВП$);
- її структура ($ПВі$);
- розмір питомих матеріальних витрат на окремі вироби ($ПМВі$), які, в свою чергу, залежать від питомої витрати матеріалів на одиницю продукції ($Пмі$) і від їхньої вартості (ціни придбання або собівартості виготовлення) ($Ці$).

Факторна детермінована модель аналізу прямих матеріальних витрат:

$$ПМВ_{заг} = \sum (V ВП_{заг} \times ПВі \times Пмі \times Ці). \quad (175)$$

Основний спосіб факторної оцінки – спосіб ланцюгових підстановок.

6. Аналіз прямих витрат на оплату праці.

Загальна сума прямих витрат на оплату праці (ПВОП) залежить від наступних факторів:

- обсяг виробництва продукції ($VBP_{заг}$);
- її структура ($ПВі$);
- рівень зарплати на окремі вироби ($ПЗПі$), який, в свою чергу, залежить від трудомісткості ($Тмі$) і рівня оплати праці за 1 людино-годину ($ОПі$).

Факторна детермінована модель аналізу прямих витрат на оплату праці:

$$ПВОП = \sum(заг \times ПВі \times Тмі \times ОПі). \quad (176)$$

Основний спосіб факторної оцінки – спосіб ланцюгових підстановок.

У подальшому аналізують зміни у собівартості кожного виду продукції за рахунок його трудомісткості і рівня середньогодинної оплати праці. Для цього зміну трудомісткості множать на базовий рівень оплати праці за 1 людино-годину, а зміну рівня оплати праці - на фактичний рівень трудомісткості продукції.

Трудомісткість продукції і рівень оплати праці залежать від упровадження нової прогресивної техніки і технології, механізації й автоматизації виробництва, організації праці, кваліфікації працівників та інших інноваційних заходів. Вплив цих факторів на зміну суми заробітної плати визначають у такий спосіб:

$$\Delta ПВОП_{xi} = \Delta Тмі \times ОП_0 \times VBP_1, \quad (177)$$

$$\Delta ПВОП_{xi} = Тмі \times \Delta ОП_{xi} \times VBP_1. \quad (178)$$

7. Аналіз непрямих витрат.

Непрямі витрати в собівартості продукції відображено такими статтями: витрати на утримання і експлуатацію обладнання, загальновиробничі витрати, адміністративні витрати, витрати на збут.

Загальна сума непрямих витрат аналізується в динаміці за кілька періодів і за відсотком виконання плану.

Аналіз загальної суми непрямих витрат (НПВ) за кожною статтею

потребує перерахунку їх планового розміру на фактичний випуск продукції:

$$\text{НПВпл (перерах)} = \text{НПВ пост} + \text{НПВ зм} \times \text{І вик пл}, \quad (179)$$

де НПВпост – плановий розмір непрямих витрат в частині постійних витрат;

НПВ зм – плановий розмір непрямих витрат в частині змінних витрат;

І вик пл. – індекс, що характеризує фактичне виконання плану у звітному періоді.

На наступному етапі здійснюється порівняння фактичної величини *непрямих витрат на гривню товарної продукції* в динаміці за кілька періодів, а також із плановим рівнем звітного періоду. В результаті такого порівняння визначається, як змінилася їхня частка у вартості товарного випуску в динаміці та у порівнянні з планом і яка тенденція спостерігається – негативна (зростання) чи позитивна (зниження).

Оскільки непрямі витрати являють собою комплексні статті витрат, то їх аналіз проводять за елементами кожної такої статті. Для цього проводять *динамічний та структурний аналіз* непрямих витрат кожного виду за відповідним цільовим кошторисом. Аналіз структури кожної статті непрямих витрат дає змогу з'ясувати їх динамічні зміни у розрізі складових елементів та визначити рівень їх оптимальності.

У подальшому з'ясовують причини, що викликали абсолютну і відносну зміну непрямих витрат. Оцінка відхилень фактичного розміру непрямих витрат від планового їх розміру або ж від рівня минулого року залежить від того, які причини викликали економію чи перевитрачання за кожною статтею витрат.

Особливо слід звернути увагу на те, що у ряді випадків економія непрямих витрат пов'язана із невиконанням намічених заходів, наприклад по покращенню умов праці, техніки безпеки, раціоналізації, підготовці та перепідготовці кадрів тощо. Невиконання зазначених заходів наносить підприємству іноді більшої шкоди, ніж сума отриманої економії.

В процесі аналізу повинні бути виявлені непродуктивні витрати, втрати від безгосподарності та надлишків, які можна розглядати як невикористані резерви

зниження собівартості.

Факторний аналіз непрямих витрат проводиться за основними статтями з виокремленням кількісних та якісних факторів, оцінка яких, як правило, здійснюється за способом абсолютних різниць.

На завершення аналізу непрямих витрат підраховують резерви можливого скорочення їх і розробляють конкретні рекомендації з їхнього освоєння.

8. Визначення резервів зниження собівартості продукції.

Основними джерелами резервів зниження собівартості продукції ($P \downarrow C$) є:

1) збільшення обсягу її виробництва за рахунок повнішого використання виробничих потужностей підприємства ($P \uparrow VВП$);

2) скорочення витрат на її виробництво ($P \downarrow B$) за рахунок підвищення рівня продуктивності праці, ощадливого використання сировини, матеріалів, електроенергії, палива, обладнання, запобігання невиробничим витратам, виробничому браку і т. д.

Величину резервів визначають за формулою:

$$P \downarrow C = C_m - C_1 = \frac{B_1 - P \downarrow B + B_d}{VВП_1 + P \uparrow VВП} - \frac{B_1}{VВП_1'} \quad (180)$$

де C_m , C_1 - відповідно можливий (прогнозований) і фактичний рівень собівартості виробу;

B_1 – фактичний розмір собівартості товарної продукції;

B_d - додаткові витрати, необхідні для освоєння резервів збільшення випуску продукції;

$VВП_1$ – фактичний обсяг виробництва продукції у натуральному виразі.

Резерви збільшення виробництва продукції виявляють у процесі аналізу виконання виробничої програми. При збільшенні обсягу виробництва продукції на наявних виробничих потужностях зростають тільки змінні витрати (ПМВ, ПВОП і т. ін.), сума ж постійних витрат, як правило, не змінюється, унаслідок

чого знижується собівартість виробів.

Резерви скорочення витрат визначають за кожною статтею витрат за рахунок конкретних інноваційних заходів (впровадження нової, прогресивнішої техніки і технології виробництва, поліпшення організації праці тощо), що будуть сприяти економії заробітної плати, сировини, матеріалів, енергії і т. д.

Економію витрат з оплати праці розраховують множенням різниці між трудомісткістю виробів до і після впровадження відповідних оргтехзаходів на планований рівень середньогодинної оплати праці і на кількість планованих до випуску виробів. Сума економії збільшиться на відсоток відрахувань на соціальне страхування.

Резерв зниження матеріальних витрат за рахунок впровадження оргтехзаходів визначають множенням зміни питомої витрати матеріалів на плановий обсяг виробництва продукції і на планову ціну матеріалів.

Резерви економії непрямих витрат виявляють на основі факторного аналізу їх за кожною статтею витрат за рахунок виправданого скорочення апарату управління, ощадливого використання коштів на відрядження, на поштово-телеграфні і канцелярські витрати, на зменшення втрат від псування матеріалів і готової продукції, оплати простоїв тощо.

Контрольні запитання:

1. Які завдання ставляться в процесі аналізу собівартості продукції?
2. За якими етапами проводиться аналіз собівартості продукції?
3. Поясніть методику аналізу загальної суми витрат на виробництво продукції.
4. Як визначається зміна собівартості продукції за рахунок матеріаломісткості і цін на матеріальні ресурси?
5. Поясніть методику аналізу собівартості окремих видів продукції.
6. Назвіть основні джерела і порядок визначення резервів зниження собівартості продукції

РОЗДІЛ 3

ПЛАНІ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ПОРЯДОК ЇХ ПРОВЕДЕННЯ

Мета проведення практичних занять полягає у навчанні студентів основним методичним прийомам економічного аналізу та закріпленні ними теоретичних знань з головних аспектів фінансового та управлінського аналізу.

Семінарсько-практичне заняття 1. Предмет, об'єкт і завдання економічного аналізу

Питання для обговорення на семінарсько-практичному занятті:

1. Поняття економічного аналізу та його основні функції.
2. Предмет, об'єкт і принципи економічного аналізу.
3. Базові категорії економічного аналізу.
4. Місце економічного аналізу в системі управління підприємством.
5. Мета і завдання економічного аналізу.
6. Зв'язок економічного аналізу з іншими науками.

Практичне заняття 2. Метод і методичні прийоми економічного аналізу

Питання для обговорення на семінарсько-практичному занятті:

1. Поняття методу і методики економічного аналізу.
2. Інструментарій економічного аналізу підприємства та його склад.
3. Характеристика основних логічних способів обробки інформації.

Завдання 1. Визначити, які види порівнянь можливі, якщо є такі дані:

На підприємстві А трудомісткість виробництва продукції (в норма-годинах) становила: за планом – 30; за фактом – 35; за минулий звітний період – 37. На аналогічному підприємстві Б трудомісткість дорівнювала 29.

Яке призначення можливих порівнянь?

Завдання 2. Які показники можна порівняти для оцінки виконання плану, дотримуючись умов порівняння показників?

Обсяг товарної продукції: а) за планом – 640 тис. грн.; б) фактично у

діючих цінах – 660 тис. грн.; в) фактично в цінах плану – 650 тис. грн.

Завдання 3. Проаналізувати виконання плану основних показників діяльності підприємства за інформацією табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Оцінка виконання плану основних показників діяльності підприємства у 2013р.

Показник	Ба зовий рік	Звітний рік				Темп росту, %
		план	факт	абсолютне відхилення	відносне відхилення, %	
1. Обсяг виробництва, тис. т	90	89	88			
2. Собівартість 1 т, грн.	48	47	46			
3. Чистий прибуток, млн. грн.	29	28	27			

Окремо розрахувати відносну величини планового завдання та ефективності. Зробити висновки і надати відповідні пропозиції.

Завдання 4. Привести у порівняний вигляд показники товарної продукції (в цінах початку і кінця аналізованого періоду) за інформацією табл. 3.2. Обчислити базисний темп приросту товарної продукції при різних варіантах приведення. Порівняти результати.

Таблиця 3.2

Динаміка товарної продукції і цін на неї

Рік	Товарна продукція у діючих цінах, млн. грн.	Індекс цін
2010	195	-
2011	200	1,03
2012	205	1,05
2013	207	1,08

Завдання 5. За інформацією табл. 3.3 проаналізувати абсолютні і відносні величини динаміки середньої заробітної плати на підприємстві.

Таблиця 3.3

Динаміка основних показників середньої заробітної плати на підприємстві

Рік	Середня зарплата, грн.	Абсолютний приріст, грн.		Темп росту, %		Темп приросту, %	
		базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий
2011	3300						
2012	3850						
2013	4920						

Завдання 6. За інформацією табл. 3.4 обчислити середньоквартальні залишки продукції на складі підприємства.

Таблиця 3.4

Результати інвентаризації залишків продукції на складі підприємства станом на початок кожного кварталу 2013р., тис. т

на 01.01	на 01.04	на 01.07	на 01.10
230	235	245	220

Завдання 7. Розрахувати середній рівень продуктивності праці 1-го робітника на підприємстві за інформацією табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Розподіл робітників підприємства за рівнем продуктивності праці, тис. грн. /люд.

Група робітників	Продуктивність праці	Чисельність робітників, осіб
1	427	120
2	476	200
3	510	250

Завдання 8. Обчислити середній рівень продуктивності праці на підприємстві за інформацією табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Групування робітників підприємства за рівнем продуктивності праці

Група робітників за рівнем продуктивності праці, тис. грн./місяць	Чисельність робітників, осіб
До 200	20
200-300	110
300-400	240
400-500	140
500-600	80
600 і більше	50

Завдання 9. Розрахувати рівень середньомісячної заробітної плати робітників цеху підприємства за інформацією табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Фонд оплати праці і середня заробітна плата робітників цеху підприємства

Бригада	Середня зарплата за місяць, грн.	Фонд оплати праці, тис. грн.
Перша	4250	63,75
Друга	4076	277,17
Разом	x	340,92

Завдання 10. За інформацією табл. 3.8 побудувати різноманітні типи графіків.

Таблиця 3.8

Динаміка операційних витрат підприємства, тис. грн.

Стаття витрат	Роки				
	2009	2010	2011	2012	2013
Матеріальні витрати	1621225	1436804	1698182	1170130	1825481
Витрати на оплату праці	188749	220187	258451	247657	327045
Відрахування на соціальні заходи	69874	82040	96332	92376	146402
Амортизація	96324	99590	91428	102623	95347
Інші операційні витрати	101845	217402	221031	446439	750642
Разом	2078017	2056023	2365424	2059225	3144917

Завдання 11. За інформацією табл. 3.9 визначити абсолютні і відносні показники динаміки доходу підприємства від реалізації продукції (темпи росту і приросту (базисні і ланцюгові), абсолютне значення одного відсотка приросту, а також темпи середньорічного зростання доходу та середній рівень ряду).

Зробити відповідні пояснення отриманих результатів і висновки.

Таблиця 3.9

Динаміка основних показників доходу підприємства від реалізації продукції

Показник	Формула для розрахунку	Роки				
		2009	2010	2011	2012	2013
1. Дохід від реалізації продукції, млн. грн.		935	980	1030	1080	1150
2. Абсолютний приріст, млн. грн.						
а) ланцюговий						
б) базисний						
3. Темп росту, %						
а) ланцюговий						
б) базисний						
4. Абсолютне значення одного відсотка приросту, млн. грн.						
5. Темп приросту, %						
а) ланцюговий						
б) базисний						
6. Середньорічний темп зростання, %						
7. Середній рівень ряду, млн. грн.						

Практичне заняття 3. Метод і методичні прийоми економічного аналізу

Питання для обговорення на практичному занятті:

1. Основні методики детермінованого факторного аналізу.
2. Загальна характеристика способів стохастичного факторного аналізу.

Завдання 1. Побудувати детерміновані моделі для дослідження наступних залежностей і визначити їх типи:

1) обсяг продажу (Y) залежить від кількості проданої продукції (A) і ціни на неї (B);

2) собівартість виробництва (Y) залежить від розміру прямих матеріальних витрат (A), прямих витрат на оплату праці (B), інших прямих витрат (C), виробничих накладних витрат (D);

3) обсяг продукції (Y) залежить від чисельності робітників (A), числа відпрацьованих робочих днів (B), тривалості зміни (C), годинного виробітку 1-го робітника (D);

4) рентабельність продукції (Y) залежить від прибутку (A) і собівартості продукції (B);

5) рентабельність виробництва (Y) залежить від прибутку (A), розміру основних засобів (B) і оборотних активів (C);

6) обсяг продукції (Y) залежить від розміру основних засобів (A), частки активної частини основних засобів у їх загальній сумі (B), фондвіддачі машин та обладнання (C), частки машин та обладнання в активній частині ОЗ (D).

Завдання 2. Провести поділ факторів (показників), наведених у завданні 1, на їх види, які застосовуються при елімінуванні. Перевірити дотримання правила послідовності розташування факторів у побудованих детермінованих моделях

Завдання 3. За інформацією табл. 3.10 розрахувати результативний показник і вплив на нього факторів із використанням способу ланцюгових підстановок. Зробити відповідні висновки і надати адекватні пропозиції.

Таблиця 3.10

Показник	За планом	За звітом	Абсолютне відхилення
Чисельність робітників, осіб	90	100	
Середня кількість днів, відпрацьованих робітником	220	218	
Середня тривалість робочого дня, год.	8,0	7,9	
Середньогодинна зарплата, грн.	25,4	26,1	

Завдання 4. За інформацією табл. 3.11 із використанням способу абсолютних різниць визначити вплив факторів на кількість відпрацьованих людино-годин.

Таблиця 3.11

Показник	План	Факт	Абсолютне відхилення
Загальна кількість людино-годин відпрацьованих всіма робітниками, тис. люд.-год.			
Середньооблікова чисельність робітників, осіб	1513	1545	
Тривалість робочого року, днів	236,2	235,6	
Тривалість робочого дня одного робітника, год.	7,97	7,94	

Завдання 5. За інформацією табл. 3.12 із використанням способу абсолютних різниць визначити вплив на обсяг виробництва продуктивності праці і чисельності працівників.

Таблиця 3.12

Показник	За планом	За звітом	Абсолютне відхилення
Обсяг продукції, тис. грн.	4484	4318	
Продуктивність праці, тис. грн. / люд.	236	254	
Чисельність працівників, осіб	19	17	

Завдання 6. За інформацією табл. 3.10 із використанням способу відносних різниць визначити вплив факторів на результативний показник. Порівняти результати розрахунків за різними способами.

Завдання 7. Індексним методом оцінити вплив на обсяг продажу зміни цін на продукції та її кількості. Вихідна інформація представлена в табл. 3.13.

Таблиця 3.13

Показник	Базовий рік	Звітний рік	Абсолютне відхилення
Обсяг продажу, тис. грн.			
Обсяг продажу продукції А, тис. шт.	200	180	
Ціна продукції А, грн.	75	81	
Обсяг продажу продукції Б, тис. шт.	320	330	
Ціна продукції Б, грн.	85	94	

Семінарсько-практичне заняття 4. Види аналізу та його інформаційне забезпечення

Питання для обговорення на практичному занятті:

1. Типологія видів економічного аналізу.
2. Поняття та принципи інформаційного забезпечення економічного аналізу.
3. Класифікація і характеристика найважливіших груп інформації.
4. Вимоги економічного аналізу інформації.
5. Способи перевірки достовірності економічної інформації.
6. Інформаційна база аналізу в умовах сучасних інформаційних технологій.
7. Організаційні форми та основні виконавці аналітичних робіт.
8. Особливості та переваги організації аналізу в умовах комп'ютерної обробки інформації.

Завдання 1. Перевірити наявність і повноту заповнення форм річного звіту підприємства. Чи узгоджуються між собою головні звітні показники різних форм річного звіту підприємства (табл. 3.14)? Зробити висновок про якість річного звіту і дотримання терміну подання.

Таблиця 3.14

Показник	Перша форма звіту			Інші форми звіту		
	Номер форми звіту	Номер рядка і графи	Сума, тис. грн.	Номер форми звіту	Номер рядка і графи	Сума, тис. грн.
1	2	3	4	5	6	7
1. Основні засоби на кінець року	1	030/4	55550	11-ОФ	100/7	55550
2. Статутний капітал на кінець року						

1	2	3	4	5	6	7
3. Обсяг продукції, робіт, послуг у діючих цінах						
4. Виручка (валовий дохід) від реалізації продукції						
5. Середньообліковий склад працівників основної діяльності						
6. Податок на додану вартість						
7. Валовий прибуток						
8. Витрати на оплату праці						
9. Чистий прибуток						

Семінарсько-практичне заняття 5. Загальна характеристика аналізу фінансового стану підприємства

Питання для обговорення на семінарсько-практичному занятті:

1. Значення і завдання фінансового аналізу підприємства.
2. Інформаційна база аналізу фінансового стану.
3. Види аналізу фінансового стану.
4. Основні етапи аналізу фінансового стану підприємства.
5. Поширені методичні прийоми аналізу фінансового стану.

Практичне заняття 6. Аналіз майна підприємства та джерел його формування

Питання для обговорення на практичному занятті:

1. Поняття і склад майна підприємства.
2. Основні напрямки аналізу балансу. Умови забезпечення порівнянності балансів.
3. Аналіз динаміки, складу і структури майна підприємства.
4. Аналіз стану майна підприємства.
5. Оцінка складу і джерел утворення майна підприємства
6. Аналіз ефективності фінансування і використання майна підприємства.

Завдання 1. Перевірити готовність балансу підприємства до читання за формальними ознаками і по суті (повноти заповнення граф, правильності обчислень показників, правильності підбиття підсумків за розділами і по

балансу загалом).

Завдання 2. За даними балансу проаналізувати стан майна підприємства, склавши аналітичну табл. 3.15.

Таблиця 3.15

Показник	На початок року	На кінець року	Відхилення	
			абсолютне	%
Загальна вартість майна підприємства, тис. грн., у тому числі:				
1. Необоротні активи, тис. грн. Частка у майні, %, із них:				
1.1. Нематеріальні активи, тис. грн. Частка в необоротних активах, %				
2. Оборотні активи, тис. грн. Частка у майні, %, із них:				
2.1. Матеріальні оборотні активи, тис. грн. Частка в оборотних активах, %				
2.2. Грошові оборотні активи і короткострокові цінні папери, тис. грн. Частка в оборотних активах, %				
2.3. Дебіторська заборгованість, тис. грн. Частка в оборотних активах, %				
3. Витрати майбутніх періодів, тис. грн. Частка у майні, %				

Обчислити коефіцієнт мобільності оборотних активів. Проаналізувати структуру майна підприємства, оцінивши характер балансу (позитивний або негативний).

Завдання 3. Проаналізувати розмір, динаміку і питому вагу операційних активів (виробничого потенціалу) в загальній вартості майна у формі табл. 3.16. Оцінити стан основних засобів і нематеріальних активів підприємства.

Таблиця 3.16

Показник	На початок року	На кінець року	Відхилення	
			абсол.	%
1	2	3	4	5
1. Операційні активи, тис. грн. Частка до всього майна, %				
2. Основні засоби, тис. грн. у % до майна				
3. Нематеріальні активи, тис. грн. у % до майна				

Продовження табл. 3.16

1	2	3	4	5
4. Запаси, тис. грн. у % до майна				
5. Коефіцієнт зносу основних засобів				
6. Коефіцієнт зносу нематеріальних активів				

Завдання 4. За інформацією балансу підприємства проаналізувати джерела коштів, що вкладені в майно підприємства. Результати обчислень оформити у формі табл. 3.17.

Таблиця 3.17

Показник	На початок року	На кінець року	Відхилення
Усього майна, тис. грн.			
1. Власний капітал підприємства, тис. грн. у % до майна із них:			
1.1. Наявність власних оборотних активів, тис. грн. у % до власного капіталу			
2. Позикові кошти, тис. грн. у % до майна із них:			
2.1. Довгострокові позики, тис. грн. у % до позичених коштів			
2.2. Короткострокові позики, тис. грн. у % до позичених коштів			
2.3. Кредиторська заборгованість, тис. грн. у % до позичених коштів			
3. Доходи майбутніх періодів, млн. грн. Частка до всього майна, %			

Завдання 5. За інформацією табл. 3.18 розрахувати та проаналізувати основні показники ефективності використання майна підприємства.

Таблиця 3.18

Показник	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення
1	2	3	4
1. Середня величина активів, тис. грн.	304	351	
2. Середня величина власного капіталу, тис. грн.	176	165	
3. Середня величина поточних активів, тис. грн.	103	119	
4. Середня величина короткострокових зобов'язань, тис. грн.	47	51	
5. Виручка від реалізації, тис. грн.	87	90	
6. Товарна продукція, тис. грн.	94	96	

1	2	3	4
7. Операційний прибуток, тис. грн.	44	46	
8. Чистий прибуток, тис. грн.	37	38	
9. Товарна продукція на 1 грн. майна (активів), грн.			
10. Реалізована продукція на 1 грн. майна (активів), грн.			
11. Операційний прибуток на 1 грн. майна (активів), грн.			
12. Рентабельність капіталу, %			
13. Рентабельність поточних активів, %			
14. Рентабельність інвестицій, %			
15. Рентабельність власного капіталу, %			
16. Рентабельність продажу, %			
17. Тривалість обороту капіталу, дні			
18. Капіталовіддача, грн./грн.			

Практичне заняття 7. Аналіз ліквідності і платоспроможності підприємства

Питання для обговорення на практичному занятті:

1. Поняття ліквідності і платоспроможності підприємства.
2. Складання балансу ліквідності.
3. Розрахунок та аналіз основних показників ліквідності і платоспроможності.

Завдання 1. За даними балансу підприємства повести групування активів за рівнем ліквідності і пасивів відповідно до зростання строків погашення зобов'язань. Результати групування узагальнити у формі балансу ліквідності (табл. 3.19).

Оцінити платіжний надлишок (недостачу).

Завдання 2. За інформацією табл. 3.19 перевірити дотримання умов, при яких баланс є абсолютно ліквідним. Зробити відповідні висновки щодо проблем забезпечення належного фінансового стану та шляхів їх подолання.

Завдання 3. За даними балансу підприємства розрахувати і проаналізувати показники ліквідності і платоспроможності. Результати обчислень узагальнити у формі табл. 3.20.

Зробити відповідні висновки і надати адекватні пропозиції.

Таблиця 3.19

Аналіз балансу ліквідності, тис. грн.

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Платіжний надлишок або недостача	
								на початок звітного періоду	на кінець звітного періоду
А	Б	1	2	В	Г	3	4	5=1-3	6=2-4
1. Абсолютно ліквідні активи (А ₁)	230, 240 / 1165			1. Негайні пасиви (П ₁)	540— 610/ 1620, 1625, 1630, 1690				
2. Високо ліквідні активи (А ₂)	150, 160, 170, 180, 210, 220/ 1125-1160			2. Коротко-строкові пасиви (П ₂)	500— 530/ 1600- 1615				
3. Середньо ліквідні активи (А ₃)	100, 120, 130, 140, 250 / 1100, 1190			3. Довго-строкові пасиви (П ₃)	480/ 1595				
4. Низько ліквідні активи (А ₄)	080, 270 / 1095, 1170			4. Постійні пасиви (П ₄)	380, 430, 630/ 1495, 1660, 1665				
Баланс	280 / 1300			Баланс	640/ 1900			×	×

Таблиця 3.20

Показники ліквідності і платоспроможності підприємства

Показник	Н орма- тив	На початок року	На кінець року	Відхилення за рік, %	Відповідність нормативу
1	2	3	4	5	6
Загальний показник платоспроможності					
Коефіцієнт абсолютної ліквідності					
Коефіцієнт швидкої (критичної) ліквідності					

1	2	3	4	5	6
Загальний коефіцієнт ліквідності (коефіцієнт покриття)					
Коефіцієнт маневреності функціонуючого капіталу					
Питома вага оборотних активів в активах					
Коефіцієнт забезпеченості власними коштами					

Практичне заняття 8. Аналіз фінансової стійкості підприємства

Питання для обговорення на практичному занятті:

1. Поняття фінансової стійкості підприємства, значення і завдання її аналізу.

2. Оцінювання фінансової стійкості підприємства на основі аналізу співвідношення власного і позикового капіталу.

3. Оцінювання операційного левериджу і запасу фінансової стійкості підприємства.

4. Аналіз фінансової рівноваги між активами і пасивами. Оцінювання фінансової стійкості підприємства за функціональною ознакою.

5. Оцінювання фінансової стійкості підприємства за співвідношенням фінансових і не фінансових активів.

Завдання 1. За даними балансу підприємства визначити та проаналізувати основні показники його фінансової стійкості. Результати обчислень узагальнити в табл. 3.21.

Таблиця 3.21

Показник	Норматив або очікувана зміна	На початок року	На кінець року	Відхилення, %	Відповідність нормативу
1	2	3	4	5	6
1. Коефіцієнт фінансової незалежності (к-т автономії)	> 0,5 зростання				
2. Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	< 0,5 зниження				

Продовження табл. 3.21

1	2	3	4	5	6
3. Коефіцієнт фінансової залежності	<2 зниження				
4. Частка чистих активів у загальній валюті балансу	зростання				
5. Коефіцієнт поточної заборгованості	зниження				
6. Коефіцієнт стійкого фінансування	зростання				
7. Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел	зростання				
8. Коефіцієнт фінансової залежності капіталізованих джерел (довгострокового залучення капіталу)	зниження				
9. Коефіцієнт покриття боргів власним капіталом (к-т платоспроможності)	>1,5 зростання				
10. Коефіцієнт фінансування	<1 зниження				
11. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними активами	>0,1				
12. Коефіцієнт маневреності власного капіталу	>0 зростання				
13. Коефіцієнт фінансового левериджу (к-т фінансового ризику або плече фінансового важеля)	<1				

Зробити відповідні висновки і надати адекватні пропозиції.

Завдання 2. За інформацією табл. 3.22 розрахувати ефект фінансового важеля підприємства та доцільність використання залученого капіталу.

Таблиця 3.22

Показник	Попередній рік	Звітний рік	Абсолютне відхилення
Економічна рентабельність сукупного капіталу, %	18	19	
Процентна ставка по кредиту, %	15	21	
Середня сума залученого капіталу, тис. грн.	890	1350	
Середня сума власного капіталу, тис. грн.	1200	1000	

За яких умов підприємству вигідно збільшувати плече фінансового важеля?

Завдання 3. За інформацією табл. 3.23 оцінити рівень фінансового левериджу та визначити можливість збільшення плеча фінансового важеля.

Таблиця 3.23

Показник	Попередній рік	Звітний рік	Темп приросту, %
Прибуток до виплати процентів і податків, тис. грн.	730	782	
Чистий прибуток, тис. грн.	146	159	

Завдання 4. За інформацією табл. 3.24 розрахувати рівень операційного левериджу та оцінити фінансову стійкість підприємства.

Таблиця 3.24

Показник	Попередній рік	Звітний рік	Темп приросту, %
Прибуток до виплати процентів і податків, тис. грн.	438	449	
Обсяг продажів, тис. шт.	230	225	
Обсяг продажів, тис. грн.	34500	34770	

Завдання 5. За інформацією табл. 3.25 розрахувати запас фінансової стійкості для підприємства А, яке спеціалізується на виготовленні і реалізації одного виду продукції і для підприємства Б, яке виготовляє і продає декілька видів продукції.

Таблиця 3.25

Показник	Підприємство А	Підприємство Б
Постійні витрати періоду, тис. грн.	1792	2184
Ціна продукції, грн. /шт.	380	x
Змінні витрати на одиницю продукції, грн.	156	x
Частка маржинального прибутку у виручці	x	0,45
Виручка від реалізації продукції у звітному періоді, тис. грн.	3110	6552

Завдання 6. За даними балансу підприємства розрахувати станом на кінець року основні показники майнового підходу: розмір власного капіталу, який вкладено в довгострокові активи, частка власного капіталу у формуванні необоротних активів, розмір власного капіталу, що використовується в обороті, частка власного капіталу у формуванні оборотних активів, частка позикового капіталу у формуванні оборотних активів. За результатами розрахунків скласти

шаховий баланс джерел формування активів підприємства (табл. 3.26).

Таблиця 3.26

Шаховий баланс джерел формування активів підприємства станом на кінець року, тис. грн. /%

Актив	Джерело формування			Разом активів
	Довгострокові кредити і позики	Власний капітал	Короткострокові зобов'язання	
Необоротні активи	_____ тис. грн. / _____ %	_____ тис. грн. / _____ %	-	_____ тис. грн. / 100%
Оборотні активи	-	_____ тис. грн. / _____ %	_____ тис. грн. / _____ %	_____ тис. грн. / 100%
ВМП		_____ тис. грн. / 100%	-	_____ тис. грн. / 100 %
Усього джерел	_____ тис. грн.	_____ тис. грн.	_____ тис. грн.	_____ тис. грн.

Завдання 7. За даними балансу проаналізувати фінансову стійкість підприємства за достатністю джерел для формування запасів. Результати розрахунків узагальнити у табл. 3.27.

Таблиця 3.27

Показник	На початок року	На кінець року	Відхилення
1. Наявність власних оборотних активів			
2. Наявність довгострокових джерел формування запасів			
3. Наявність загальної величини джерел формування запасів			
4. Надлишок або нестача власних оборотних активів			
5. Наявність або нестача довгострокових джерел формування запасів			
6. Наявність або нестача загальної величини довгострокових джерел формування запасів			

Визначити тип фінансової стійкості підприємства.

Практичне заняття 9. Аналіз ділової активності підприємства

Питання для обговорення на практичному занятті:

1. Поняття ділової активності підприємства, значення і завдання її аналізу.
2. Аналіз динаміки загальних показників господарської діяльності.
3. Аналіз ефективності використання ресурсів підприємства.

Завдання 1. За інформацією табл. 3.28 оцінити співвідношення темпів зростання чистого прибутку, доходу від реалізації продукції та активів підприємства. Визначити до тримання на підприємстві «золотого правила економіки підприємства». Які загрози має підприємство?

Таблиця 3.28

Динаміка загальних показників діяльності підприємства, тис. грн.

Показник	Попередній рік	Звітний рік	Темп зростання, %
Середньорічна вартість активів	8398	8616	
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	4027	3524	
Чистий прибуток	488	542	

Завдання 2. За даними табл. 3.29 розрахувати коефіцієнт стійкості економічного зростання і провести факторний аналіз його зміни за способом ланцюгових підстановок.

Таблиця 3.29

Показник	Попередній рік	Звітний рік	Абсолютне відхилення
Чистий прибуток, тис. грн.			
Виплата дивідендів власникам, тис. грн.			
Середньорічна вартість власного капіталу, тис. грн.			
Чистий дохід від реалізації, тис. грн.			
Середньорічна вартість активів, тис. грн.			
Коефіцієнт стійкості економічного зростання			
Коефіцієнт дивідендних виплат			
Чиста рентабельність основної діяльності			
Коефіцієнт оборотності активів			
Коефіцієнт фінансової залежності			

Зробити відповідні висновки і надати адекватні пропозиції.

Завдання 3. За даними балансу підприємства розрахувати і проаналізувати показники оборотності капіталу. Результати обчислень узагальнити у формі табл. 3.30.

Зробити відповідні висновки і надати адекватні пропозиції.

Завдання 4. За інформацією табл. 3.31 оцінити фінансові наслідки від зміни оборотності активів та визначити їх характер для підприємства.

Показники оборотності капіталу підприємства

Показник	Розрахунок	Значення
Коефіцієнт оборотності сукупних активів		
Тривалість обороту сукупних активів		
Коефіцієнт оборотності оборотних активів		
Тривалість обороту оборотних активів		
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості		
Строк погашення кредиторської заборгованості		
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості		
Строк погашення дебіторської заборгованості		
Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів		
Тривалість обороту матеріальних запасів		
Коефіцієнт оборотності виробничих запасів		
Тривалість обороту виробничих запасів		
Коефіцієнт оборотності основних засобів		
Тривалість обороту основних засобів		
Коефіцієнт оборотності власного капіталу		
Тривалість обороту власного капіталу		
Коефіцієнт оборотності залученого капіталу		
Тривалість обороту залученого капіталу		
Коефіцієнт оборотності робочого капіталу		
Тривалість обороту робочого капіталу		
Тривалість операційного циклу		
Тривалість фінансового циклу		

Таблиця 3.31

Показник	Попередній рік	Звітний рік
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	9285	9481
Тривалість обороту оборотних активів, дні	95	89
Тривалість обороту (строк погашення) дебіторської заборгованості, дні	36	40
Тривалість обороту (строк погашення) кредиторської заборгованості, дні	47	38

Практичне заняття 10. Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства

Питання для обговорення на практичному занятті:

1. Завдання, основні напрямки та інформаційне забезпечення аналізу фінансових результатів діяльності підприємства.
2. Аналіз рівня і динаміки фінансових результатів.

3. Аналіз доходів і витрат підприємства.
4. Аналіз прибутків (збитків) підприємства.
5. Аналіз рентабельності діяльності підприємства.

Завдання 1. За даними форми 2 «Звіт про фінансові результати» проаналізувати показники прибутку підприємства. Результати аналізу представити у формі табл. 3.32.

Таблиця 3.32

Динаміка показників прибутку підприємства, тис. грн.

Показник	Попередній рік	Звітний рік	Абсол. відхилення	Відносне відхилення, %
Валовий прибуток (збиток)				
Фінансовий результат від операційної діяльності				
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування				
Фінансовий результат від звичайної діяльності				
Чистий прибуток (збиток)				

Які фактори вплинули на чистий прибуток і чи є резерви його зростання?

Завдання 2. За інформацією табл. 3.33 розрахувати вплив факторів на зміну прибутку від реалізації (на підприємстві один вид продукції).

Таблиця 3.33

Показник	План	Звіт	Абсолютне відхилення
1. Реалізовано продукції, шт.	10000	8300	
2. Собівартість продукції, грн. /шт.	250	286	
3. Ціна, грн. /шт.	400	470	
4. Прибуток, грн./ шт.			
5. Прибуток від реалізації товарної продукції, грн.			

Завдання 3. За даними балансу підприємства розрахувати і проаналізувати показники рентабельності. Результати обчислень узагальнити у формі табл. 3.34.

Зробити відповідні висновки і надати адекватні пропозиції.

Показники рентабельності підприємства

Показник	Розрахунок	Значення
Рентабельність продукції (товарів, робіт, послуг)		
Рентабельність операційної діяльності		
Рентабельність звичайної діяльності		
Рентабельність господарської діяльності		
Рентабельність сукупних активів		
Рентабельність власного капіталу		
Рентабельність залученого капіталу		
Рентабельність перманентного капіталу		
Рентабельність основних засобів		
Рентабельність оборотних активів		
Валова рентабельність продажів		
Чиста рентабельність продажів (чиста рентабельність основної діяльності)		

Завдання 4. За інформацією табл. 3.30 і табл. 3.34 провести факторний аналіз рентабельності сукупних активів підприємства за двофакторною моделлю Дюпона. Визначення впливу факторів провести із застосуванням способу ланцюгових підстановок.

Практичне заняття 11. Діагностика ймовірності банкрутства підприємства

Питання для обговорення на практичному занятті:

1. Поняття, види і причини банкрутства підприємства.
2. Методи діагностики ймовірності банкрутства.
3. Шляхи фінансового оздоровлення підприємства.

Завдання 1. За даними фінансової звітності підприємства оцінити якість управління ним. Результати представити у табл. 3.35.

Оцінка якості управління підприємством

Показник	Попередній рік	Звітний рік	Рух коштів (абсолютне відхилення)
Фінансовий результат від операційної діяльності, тис. грн.			
Фінансовий результат від інвестиційної діяльності, тис. грн.			
Фінансовий результат від фінансової діяльності, тис. грн.			
Оцінка якості управління підприємством (добре / норма / криза)	x	x	

Завдання 2. За даними фінансової звітності підприємства проаналізувати показники: коефіцієнт покриття, рентабельність продукції, забезпечення зобов'язань боржника всіма його активами. За результатами порівняння показників визначити наявність ознак можливого фіктивного банкрутства (табл. 3.36).

Таблиця 3.36

Визначення ознак можливого фіктивного банкрутства підприємства

Показник	Норматив	Попередній рік	Звітний рік
Коефіцієнт покриття	≥ 2		
Рентабельність продукції, %	> 0		
Коефіцієнт забезпечення зобов'язань боржника всіма його активами	> 1		
Наявність ознак фіктивного банкрутства (так \ ні)	x		

Завдання 3. За даними фінансової звітності підприємства визначити ознаки можливого прихованого банкрутства (табл. 3.37).

Таблиця 3.37

Визначення ознак можливого прихованого банкрутства підприємства

Показник	Норматив	Попередній рік	Звітний рік
Чистий прибуток, тис. грн.	> 0		
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$\geq 0,2-0,25$		
Коефіцієнт швидкої ліквідності	$\geq 0,7-0,8$		
Коефіцієнт покриття	≥ 2		
Наявність ознак прихованого банкрутства (так \ ні)	x		

Завдання 4. За даними фінансової звітності підприємства оцінити ймовірність його банкрутства за моделлю Е. Альтмана. Акції підприємства не котируються на біржі. В разі необхідності надати пропозиції з фінансового оздоровлення підприємства.

Завдання 5. За даними фінансової звітності підприємства оцінити ймовірність його банкрутства за моделлю Р. Ліса. В разі необхідності надати пропозиції з фінансового оздоровлення підприємства.

Завдання 6. За даними фінансової звітності підприємства оцінити ймовірність його банкрутства за моделлю Дж. Таффлера і Г. Тішоу. В разі

необхідності надати пропозиції з фінансового оздоровлення підприємства.

Завдання 7. За даними фінансової звітності підприємства оцінити ймовірність його банкрутства за моделлю Г. Спрінгейта. В разі необхідності надати пропозиції з фінансового оздоровлення підприємства.

Завдання 8. За даними фінансової звітності підприємства оцінити ймовірність його банкрутства за моделлю Міністерства фінансів України. В разі необхідності надати пропозиції з фінансового оздоровлення підприємства.

Практичне заняття 12. Загальне оцінювання і прогнозування фінансового стану підприємства

Питання для обговорення на практичному занятті:

1. Методика комплексного оцінювання фінансового стану підприємства.
2. Прогнозування фінансового стану підприємства.
3. Аналіз чутливості фінансових показників до змін виробничих ситуацій.

Завдання 1. Провести групування індивідуальних показників, наведених у табл. 3.38, з метою складання аналітичної таблиці «Узагальнення результатів аналізу фінансового стану підприємства».

Таблиця 3.38

Групи показників в аналітичній таблиці	Індивідуальні показники
1	2
1. Структура джерел формування майна	1. Запас фінансової стійкості
2. Структура майна	2. Коефіцієнт абсолютної активності
3. Стан майна та ефективності його використання	3. Коефіцієнт автономії
4. Прибуток і рентабельність	4. Коефіцієнт забезпеченості ВОА
5. Співвідношення між активами і джерелами їх формування	5. Коефіцієнт зносу основних засобів
6. Показники ліквідності	6. Коефіцієнт концентрації залученого капіталу
7. Показники ризиків	7. Коефіцієнт покриття
8. Показники інвестиційної привабливості підприємства	8. Коефіцієнт приросту майна
	9. Коефіцієнт фінансового левериджу
	10. Наявність ВОА
	11. Рентабельність власного капіталу
	12. Рентабельність операційної діяльності

1	2
	13. Рівень дивідендів 14. Темпи зростання чистого прибутку 15. Тривалість обороту сукупних активів 16. Частка дебіторської заборгованості 17. Частка довгострокових зобов'язань 18. Частка необоротних активів 19. Частка оборотних активів

Завдання 2. За методом екстраполяції спрогнозувати потребу у власних оборотних активах та оцінити очікувану їхню динаміку, якщо:

- фактичний розмір доходу (виручки) від реалізації продукції – 1116 тис. грн.;
- фактична величина ВОА – 730 тис. грн.;
- прогнозований розмір доходу (виручки) від реалізації продукції – 1250 тис. грн.

Завдання 3. За методом екстраполяції спрогнозувати потребу у власних оборотних активах, якщо:

- фактична величина ВОА – 1065 тис. грн.;
- фактичний розмір доходу (виручки) від реалізації продукції – 3520 тис. грн.;
- прогнозований розмір доходу (виручки) від реалізації продукції – 3821 тис. грн.;
- рівняння регресії, що описує зв'язок між розміром ВОА (Y) і доходом (виручкою) від реалізації продукції (X) має наступний вигляд:

$$Y = 12 + 0,2801 X.$$

Додатково проаналізувати зміну тривалості обороту оборотних активів та очікувані фінансові наслідки.

Завдання 4. За даними фінансової звітності підприємства і з урахуванням результатів завдання 3 заняття 9 (див. табл. 3.30) з використанням методу тривалості обороту спрогнозувати потребу у власних оборотних активах, якщо прогнозований розмір доходу (виручки) від реалізації продукції вище

фактичного на 8%.

Як зміниться прогнозована потреба у ВОА, якщо дебіторську заборгованість підприємства скоротити на 10%?

Завдання 5. На основі інформації табл. 3.39 провести комплексне оцінювання чутливості фінансових показників до зміни виробничої ситуації, яка полягає в удосконаленні конструкції продукції, що обумовило скорочення витрат на матеріал. Результати обчислень включити до табл. 3.39.

Таблиця 3.39

Результати аналізу чутливості фінансових показників до зміни виробничої ситуації на підприємстві

Показник	Значення показника		Прогнозований приріст, %
	фактичне	прогнозоване (планове)	
1. Річний обсяг витрачання матеріалу, т	175	175	-
2. Питома витрата матеріалу на виробництво продукції, кг /шт.	70	62,5	
3. Випуск продукції, шт.	2500		
4. Обсяг продажів, шт.	2450		
5. Ціна продукції, тис. грн. /шт.	3	3	-
6. Дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн.	7350		
7. Собівартість продукції, тис. грн. / шт.	2,6		
8. Прибуток від реалізації продукції, тис. грн.			
9. Рентабельність продукції, %			
10. Рентабельність продажів, %			
11. Беззбитковий обсяг продажів, шт.			
12. Запас фінансової стійкості (зона беззбитковості), %			
13. Фондовіддача, грн. /грн.			
14. Фондорентабельність, %			
15. Матеріаломісткість продукції, коп. /грн.			
16. Витратомісткість продукції, коп. /грн.			
17. Чистий прибуток, тис. грн.			
18. Нерозподілений прибуток, тис. грн.			
19. Рівень забезпеченості ВОА, %			
20. Коефіцієнт швидкої ліквідності			
21. Рівень фінансової незалежності, %			
22. Коефіцієнт фінансового левериджу			

Додаткова інформація:

- витрати на забезпечення додаткового випуску – 290 тис. грн.
- фактичний розмір постійних витрат – 2925 тис. грн.

- приріст постійних витрат – 214 тис. грн.
- фактичний розмір змінних витрат на одиницю продукції – 1,43 тис. грн.
- розмір скорочення змінних витрат на одиницю продукції – 0, 15 тис. грн.
- фактичний розмір основних засобів – 1177 тис. грн.
- фактичний розмір матеріальних витрат – 2502,5 тис. грн.
- можливі питомі матеріальні витрати – 0,69 тис. грн. /шт.
- річна сума сплати банківських процентів – 25 тис. грн.
- ставка податку на прибуток – 18%
- частка чистого прибутку, що спрямовується на споживання – 25%
- фактичний розмір оборотних активів – 666 тис. грн.
- фактичний розмір ВОА – 187 тис. грн.
- фактичний розмір сукупних активів – 1460 тис. грн.
- фактичний розмір власного капіталу – 670 тис. грн.

Практичне заняття 13. Аналіз виробництва і реалізації продукції.

Питання для обговорення на практичному занятті:

1. Аналіз динаміки і виконання плану виробництва і реалізації продукції.
2. Аналіз асортименту і структури продукції.
3. Аналіз якості виробленої продукції.
4. Аналіз ритмічності роботи підприємства.
5. Аналіз факторів і резервів збільшення випуску і реалізації продукції.

Завдання 1. Проаналізувати динаміку виробництва і реалізації продукції на підприємстві за інформацією табл. 3.40.

Таблиця 3.40

Динаміка виробництва і реалізації продукції підприємства

Період	Обсяг виробництва, тис. грн.	Темпи зростання, %		Обсяг реалізації, тис. грн.	Темпи зростання, %	
		базисні	ланцюгові		базисні	ланцюгові
2012 рік	1829			1780		
2013 рік	1805			1850		
2014 рік	1796			1803		

Визначити середньорічні темпи зростання випуску і реалізації продукції.

Завдання 2. За інформацією табл. 3.41 проаналізувати виконання на

підприємстві плану з виробництва продукції.

Таблиця 3.41

Оцінка виконання плану з виробництва продукції, тис. т

Вид продукції	Базовий період	Звітний період				Темп зростання, %
		план	факт	абсолютне відхилення	% виконання плану	
А	290	295	298			
Б	355	350	352			
В	810	798	785			
Разом						

Завдання 3. За інформацією табл. 3.42 з використанням способу абсолютних різниць оцінити вплив факторів на зміну вартості окремих видів продукції.

Таблиця 3.42

Оцінка впливу змін фізичного обсягу і середніх цін на зміну вартості окремих груп однорідної продукції

Вид продукції	Базовий період		Звітний період		Середня ціна		Абсолютне відхилення вартості продукції, тис. грн.		
	кількість, шт.	вартість у діючих цінах, тис. грн.	кількість, шт.	вартість у діючих цінах, тис. грн.	базовий період	звітний період	разом	у т.ч. за рахунок зміни:	
								кількості	середньої ціни
А	200	3000	210	2940					
Б	195	3900	192	4224					
Разом	х	6900	х	7164	х	х			

Завдання 4. Оцінити напруженість плану випуску за інформацією табл. 3.43 і прийняти рішення щодо обґрунтованого розміру планового завдання.

Таблиця 3.43

Оцінка напруженості планового завдання по випуску продукції

Вид продукції	Плановий випуск	Планова середньорічна виробнича потужність	Плановий випуск попереднього року	Фактичний випуск попереднього року	Коефіцієнт напруженості плану, %		
А	1000	900	1100	950			
Б	2500	2500	2400	2560			

Завдання 5. За інформацією табл. 3.44 оцінити виконання підприємством

договірних зобов'язань за звітний місяць.

Таблиця 3.44

Аналіз виконання залізорудним комбінатом договірних зобов'язань з відвантаження руди за жовтень місяць, тис. т

Покупець	План поставки за договором	Фактично відвантажено	Недоставка продукції	Заліковий обсяг у межах плану	% виконання договірних зобов'язань
АМКР	1800	1850			
Азовсталь	920	900			
ММК ім. Ілліча	1030	1015			
Разом					

Завдання 6. За інформацією табл. 3.45 оцінити виконання підприємством плану випуску з асортименту і структури продукції.

Таблиця 3.45

Аналіз виконання плану випуску з асортименту і структури продукції, тис. грн.

Вид продукції	Звітний період				Структура продукції, %		Фактичний обсяг за плановою структурою	Зараховується у виконання плану структури
	план	факт	% виконання плану	зараховується у виконання плану з асортименту	план	факт		
А	1300	1350						
Б	1590	1520						
Разом	2890	2870						

Розрахувати коефіцієнт асортиментності, коефіцієнт додержання планової структури і коефіцієнт структурної активності.

Завдання 7. За інформацією табл. 3.46 оцінити зміну сортності продукції (за показником середньої сортності) і вплив якості продукції на товарну і реалізовану продукцію підприємства.

Таблиця 3.46

Сорт продукції	Обсяг випуску продукції, шт.		Ціна продукції, грн.		Обсяг реалізації продукції, шт.	
	план	факт	план	факт	план	факт
1	3000	3100	800	840	2900	2800
2	2000	1950	700	780	2000	2050

Завдання 8. За інформацією табл. 3.47 виконати оцінку ритмічності

роботи підприємства.

Таблиця 3.47

Квартал	Випуск продукції, тис. грн.	
	план	факт
1	5000	4800
2	5000	5100
3	5000	5050
4	5000	4870
Разом за рік	20000	19820

Практичне заняття 14. Аналіз використання персоналу підприємства

Питання для обговорення на практичному занятті:

1. Аналіз забезпеченості підприємства персоналом.
2. Аналіз використання робочого часу.
3. Аналіз ефективності використання персоналу підприємства.
4. Аналіз оплати праці.

Завдання 1. Проаналізувати забезпеченість підприємства персоналом, якщо планова чисельність працівників на підприємстві дорівнює 2150 осіб, з них 1833 особи – основні робітники. Фактична середньооблікова чисельність персоналу становить 2122 особи, з них основних робітників – 1827 осіб. План по випуску продукції перевиконано на 3,1%.

Завдання 2. За інформацією табл. 3.48 проаналізувати рух робочої сили на підприємстві.

Таблиця 3.48

Показник	Базовий рік	Звітний рік
Середньооблікова чисельність персоналу, осіб	830	817
Прийнято на роботу, осіб	62	49
Звільнено, усього осіб		
у т. ч.: - за власним бажанням	12	15
- через порушення дисципліни	7	10
- через скорочення штатів	13	9
- з інших причин	6	2
Чисельність працівників, що пропрацювали цілий рік	815	808

Завдання 3. За інформацією табл. 3.49 проаналізувати використання робітниками підприємства робочого часу.

Таблиця 3.49

Показник	Минулий рік	Звітний рік	
		план	факт
Середньорічна чисельність робітників, осіб	384	386	377
Фонд робочого часу всього персоналу, люд.-год.,	639613	673184	624124
у т.ч. надурочно відпрацьований час	1485	-	1390
Відпрацьовано за рік одним робітником:			
днів	213	218	215
годин			
Середня тривалість робочого дня, год.			

З використання способу абсолютних різниць оцінити вплив факторів на зміну розміру річного фонду робочого часу.

Завдання 4. За інформацією табл. 3.50 проаналізувати вплив факторів на зміну рівня річного виробітку одного працівника підприємства.

Таблиця 3.50

Показник	За планом	За звітом	Абсолютне відхилення
Питома вага робітників у чисельності ПВП, частка	0,73	0,76	
Кількість відпрацьованих днів одним робітником, дні	224	222	
Середня тривалість робочого дня, год.	8,0	7,75	
Середньогодинний виробіток робітника, грн./люд.	85,4	88,1	
Середньорічний виробіток робітника, грн./люд.			

Завдання 5. За інформацією табл. 3.51 визначити абсолютне та відносне відхилення фонду оплати праці і проаналізувати співвідношення темпів зростання продуктивності праці та середньої заробітної плати на підприємстві.

Таблиця 3.51

Показник	Базовий рік	Звітний рік
Товарна продукція, тис. грн.	784385	849731
Середньооблікова чисельність персоналу, осіб	1563	1590
Фонд оплати праці, тис. грн.,	78775	82426
у т.ч. змінна частина	56760	67766

Завдання 6. За інформацією табл. 3.52 проаналізувати вплив факторів на зміну рівня середньорічної заробітної плати працівника підприємства.

Таблиця 3.52

Показник	За планом	За звітом	Абсолютне відхилення
Кількість відпрацьованих днів одним працівником, дні	220	218	
Середня тривалість робочого дня, год.	8,0	7,8	
Середньогодинна заробітна плата, грн.	24,5	26,3	
Середньорічна заробітна плата, грн.			

Практичне заняття 15. Аналіз використання основних засобів підприємства

Питання для обговорення на практичному занятті:

1. Аналіз забезпеченості підприємства основними засобами виробництва.
2. Аналіз ефективності використання основних засобів.
3. Аналіз використання виробничої потужності та обладнання.
4. Резерви збільшення випуску продукції, фондівіддачі і рентабельності основних засобів.

Завдання 1. За інформацією табл. 3.53 проаналізувати наявність, рух та структуру ОЗ.

Таблиця 3.53

Наявність, рух і структура основних засобів підприємства

Група основних засобів	Наявність на початок періоду		Надійшло за звітний період		Вибуло за звітний період		Наявність на кінець періоду	
	тис. грн.	структура, %	тис. грн.	структура, %	тис. грн.	структура, %	тис. грн.	структура, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9
I. Основні засоби разом, у тому числі за групами:								
Група 3. Будівлі, споруди, передавальні пристрої	20300		538		275			
Група 4. Машини та обладнання	15299		1020		875			
Група 5. Транспортні засоби	9200		300		150			

Продовження табл. 3.53

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Група 6. Інструменти, прилади, інвентар (меблі)	842		100		28			
Група 9. Інші основні засоби	388		80		15			
II. ОЗ виробництва (ОЗВ) разом	39685		1580		1040			
У складі ОЗВ:								
- активна частина	25730		900		668			
- пасивна частина								
III. ОЗ невиробничого призначення разом								

Завдання 2. За інформацією табл. 3.53 проаналізувати показники руху і технічного стану основних засобів. Результати розрахунків узагальнити в табл. 3.54.

Таблиця 3.54

Показники руху і технічного стану основних засобів підприємства

Показник	ОЗ разом	ОЗВ
Коефіцієнт оновлення		
Термін оновлення, років		
Коефіцієнт вибуття		
Коефіцієнт приросту		
Коефіцієнт зносу, %		
Коефіцієнт придатності, %		
<i>Додаткова інформація:</i>		
Первісна вартість, тис. грн.	80920	65826
Нарахований знос, тис. грн.	37641	26399

Завдання 3. За інформацією табл. 3.55 проаналізувати забезпеченість підприємства основними засобами виробництва.

Таблиця 3.55

Оцінка забезпеченості підприємства ОЗВ

№ з/п	Показник	Минулий рік	Звітний рік		Відхилення			
			Потреба	Факт	від минулого року	від потреби		
						сума	%	
1	2	3	4	5	6	7	8	
1	Середньорічна вартість ОЗВ усього, тис. грн.,	24000	24900	24530				

Продовження табл. 3.55

1	2	3	4	5	6	7	8
	у т.ч. виробниче обладнання	13928	14722	14488			
2	Кількість робітників в найбільшу зміну, осіб	450	430	420	х	х	х
3	Озброєність праці, тис. грн./люд.:						
	а) загальна						
	б) технічна						
4	Верстати усього, одиниць,	56	58	56			
	у т.ч. з терміном служби до 10 років	8	12	8			

Додаткова інформація: темп зростання продуктивності праці у звітному році становив 102%, а по відношенню до минулого року – 101,3%.

Завдання 4. За інформацією табл. 3.56 проаналізувати узагальнюючі показники ефективності використання основних засобів підприємства.

Таблиця 3.56

Узагальнюючі показники ефективності використання ОЗВ

Показник	Минулий рік	Звітний рік		Відхилення		
		План	Факт	від минулого року	від плану	
					сума	%
1. Товарна продукція у порівнянних цінах, тис. грн.	6280	6695	6415			
2. Середньорічна вартість ОЗВ усього, тис. грн.,	2056	2100	2210			
у т.ч. активна частина	1186	1192	1314			
3. Операційний прибуток, тис. грн.	563	577	592			
4. Рентабельність основних засобів, %						
5. Фондовіддача загальна, грн./грн.						
6. Фондовіддача активної частини основних засобів, грн./грн.						
7. Фондомісткість, грн./грн.						
8. Відносна економія ОЗ, тис грн.	х	х	х			х

Завдання 5. За інформацією табл. 3.56 з використання способу абсолютних різниць оцінити вплив на зміну рентабельності ОЗ звітного року наступних факторів: загальної фондівдачі, частки реалізованої продукції у її випуску і рентабельності продаж. Відомо що обсяг реалізованої продукції у звітному році становив: за планом – 6065 тис. грн., фактично – 6129 тис. грн.

Завдання 6. За інформацією табл. 3.56 з використання способу абсолютних різниць оцінити вплив на зміну фондівдачі звітного року наступних факторів: частки активної частини ОЗ у їхній загальній сумі, частки машин та обладнання в активній частині ОЗ, фондівдачі машин та обладнання. Відомо що середньорічна вартість машин та обладнання у звітному році становила: за планом – 910 тис. грн., фактично – 945 тис. грн.

Завдання 7. За інформацією табл. 3.56 оцінити вплив на обсяг виробництва продукції розміру ОЗ та ефективності їх використання (фондівдачі) за способом абсолютних різниць.

Завдання 8. За інформацією табл. 3.57 проаналізувати використання виробничих потужностей підприємства.

Таблиця 3.57

Показники використання виробничих потужностей підприємства

Показник	Минулий рік	Звітний рік		Відхилення		
		План	Факт	від минулого року	від плану	
					сума	%
1. Випуск продукції, тис т	8410	8827	8754			
2. Середньорічна виробнича потужність, тис. т	9560	9595	9620			
3. Фонд робочого часу, год.	3560	3624	3402			
4. Коефіцієнт використання середньорічної потужності						x
5. Коефіцієнт екстенсивного використання потужності						x
6. Коефіцієнт інтенсивного використання потужності						x

Завдання 9. За інформацією табл. 3.58 проаналізувати залучення обладнання підприємства у виробництво та ступінь його завантаження.

Показники використання обладнання підприємства

Показник	Минулий рік	Звітний рік		Відхилення		
		План	Факт	від минулого року	від плану	
					сума	%
1.Кількість наявного обладнання, од.	200	210	205			
2.Кількість встановленого обладнання, од.	190	206	204			
3.Кількість діючого обладнання, од.	180	197	201			
4.Випуск продукції, тис т	9210	9400	9478			
5.Середньорічний виробіток одиниці обладнання, тис. т						
6.Коефіцієнт використання наявного обладнання						
7.Коефіцієнт використання встановленого обладнання						
8.Потенційний резерв зростання виробництва, тис. т						
9.Фонд робочого часу одиниці обладнання, год.	3200	3235	3226			
10.Коефіцієнт екстенсивного завантаження обладнання	x	x				
11.Коефіцієнт інтенсивного завантаження обладнання	x	x				
12.Коефіцієнт інтегрального завантаження обладнання	x	x				

Практичне заняття 16. Аналіз використання матеріальних ресурсів підприємства

Питання для обговорення на практичному занятті:

1. Завдання та інформаційне забезпечення аналізу використання матеріальних ресурсів.
2. Аналіз забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами.
3. Аналіз використання матеріальних ресурсів.

Завдання 1. За інформацією табл. 3.59 проаналізувати забезпеченість потреби підприємства в матеріальних ресурсах і стан виконання договорів постачальниками.

Таблиця 3.59

Забезпеченість потреби в матеріальних ресурсах і фактичне виконання договорів, тис. т

Вид матеріалу	Планова потреба	Джерела покриття потреби		Укладено договорів	Забезпечення потреби договорами, %	Фактично надійшло від постачальників	Виконання договорів, %	Загальне забезпечення потреби, %
		внутрішні	зовнішні					
А	1000	200		800		775		
Б	1200	370		790		790		
В	2350	350		1880		1795		

Завдання 2. За інформацією табл. 3.60 проаналізувати виконання на підприємстві плану поставок матеріалів за якістю.

Таблиця 3.60

Оцінка виконання плану поставок матеріалів за їх якістю

Вид матеріалу	Документ, що регламентує якість матеріалу	Розмір планової потреби, тис. т	Поставлено з відповідністю за якістю, тис. т	% виконання плану за якістю	Розмір штрафних санкцій за порушення якості, грн. / т	Загальний розмір штрафних санкцій за невиконання зобов'язань по якості, тис. грн.
А	ДСТУ	1000	800		500	
Б	ТУ	1200	1200		820	
В	Договір	2350	2130		740	
Разом	х				х	

Завдання 3. За інформацією табл. 3.61 проаналізувати виконання на підприємстві плану за ритмічністю поставок матеріалу А, розрахувавши коефіцієнти ритмічності і варіації.

Таблиця 3.61

Квартал	Обсяг поставки матеріалу А, тис. т	
	план	факт
1	8000	7600
2	8200	7850
3	8250	8810
4	8160	8360
Разом за рік	32610	32610

Завдання 4. За інформацією табл. 3.62 оцінити стан складських запасів матеріальних ресурсів.

Таблиця 3.62

Оцінка стану складських запасів матеріальних ресурсів

Матеріал	Середньодобове витрачання, т	Фактичний запас		Норма запасу, дні	Відхилення від норми запасу	
		т	дні		дні	т
А	10,5	52,5		6		
Б	12,7	139,7		10		

Завдання 5. За інформацією табл. 3.63 проаналізувати ефективність використання матеріальних ресурсів на підприємстві.

Таблиця 3.63

Оцінка ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства

Показник	Базовий рік	Звітний рік				Темп зростання, %
		план	факт	абсолютне відхилення	% виконання плану	
<i>Вихідна інформація</i>						
Товарна продукція, тис. грн.	12340	12410	12570	х		
Матеріальні витрати, тис. грн.	6240	6686	6974	х		
Повна собівартість товарної продукції, тис. грн.	11839	11730	11820	х		
Операційний прибуток, тис. грн.	982	1006	1037	х		
<i>Узагальнюючі показники ефективності використання матеріальних ресурсів</i>						
Матеріаловіддача, грн./грн.						
Матеріаломісткість, грн./грн.						
Коефіцієнт співвідношення темпів зростання обсягу виробництва і матеріальних витрат	х	х		х	х	х
Частка матеріальних затрат у собівартості продукції, %					х	
Коефіцієнт використання матеріалів	х	х		х	х	х
Прибуток на гривню матеріальних витрат, грн./грн.						

Завдання 6. За інформацією табл. 3.64 проаналізувати дотримання на підприємстві норм витрат матеріальних ресурсів.

Таблиця 3.64

Оцінка ступеня виконання норм витрат матеріальних ресурсів

Види матеріальних ресурсів	Базовий рік			Звітний рік		
	норма	факт	% виконання	норма	факт	% виконання
Матеріал А, тис. т	260,3	256,1		257,2	254,2	
Матеріал Б, тис. т	195,0	195,82		196,3	193,93	
Матеріал В, тис. т	4,200	4,202		4,200	4,058	
Газ, т у. п.	7,55	7,64		7,64	7,91	
Тверде паливо, тис. т у.п.	60,15	62,73		62,90	63,40	
Електроенергія на технологічні цілі, тис. кВт-год.	79,50	81,30		79,5	79,83	

Завдання 7. За інформацією табл. 3.65 провести факторний аналіз матеріаломісткості за способом ланцюгових підстановок.

Таблиця 3.65

Показник	План	Факт	Абсолютне відхилення
Питомі витрати матеріалу, кг/ шт.	6,7	6,5	
Ціна матеріалу, грн. /кг	15	20	
Ціна продукції, грн. /шт.	200	205	
Матеріаломісткість, грн. /грн.			

Завдання 8. За інформацією табл. 3.66 провести факторний аналіз прибутку на гривню матеріальних витрат за способом абсолютних різниць.

Таблиця 3.66

Показник	План	Факт	Абсолютне відхилення
Рентабельність обороту, к-т	0,241	0,225	
Частка реалізованої продукції в товарній продукції, к-т	0,89	0,91	
Матеріаловіддача, грн./грн.	1,54	1,48	
Прибуток на гривню матеріальних витрат, грн./грн.			

Практичне заняття 17. Аналіз собівартості продукції

Питання для обговорення на практичному занятті:

1. Аналіз загальної суми витрат на виробництво продукції.
2. Аналіз витратомісткості продукції.
3. Аналіз собівартості окремих видів продукції.
4. Аналіз прямих матеріальних витрат.
5. Аналіз прямих витрат на оплату праці.
6. Аналіз непрямих витрат.
7. Визначення резервів зниження собівартості продукції.

Завдання 1. За інформацією табл. 3.67 оцінити виконання плану і динаміку витрат у розрізі основних абсолютних показників витрат підприємства.

Таблиця 3.67

Оцінка виконання плану і динаміки витрат підприємства, тис. грн.

Показник	Базовий період	Звітний період				Темп зростання, %
		план	факт	абсолютне відхилення	% виконання плану	
Собівартість валової продукції	29030	31245	33090			
Собівартість товарної продукції	28005	29120	29040			
Собівартість реалізованої продукції	27930	28110	28005			
Витрати операційної діяльності	29284	31200	30027			
Витрати звичайної діяльності	32100	33200	34100			
Загальні витрати	32100	33200	34100			

Завдання 2. За інформацією табл. 3.68 оцінити динаміку і структуру операційних витрат за економічними елементами. Визначити пріоритетні види витрат і визначити умови їх зниження.

Завдання 3. За інформацією табл. 3.69 провести факторний аналіз загального розміру витрат підприємства за способом ланцюгових підстановок.

Таблиця 3.68

Оцінка динаміки і структури операційних витрат за економічними елементами

Показник	Базовий період		Звітний період		Відхилення		
	сума, тис. грн.	структура, %	сума, тис. грн.	структура, %	абсолютне	%	у структурі, %
Матеріальні витрати	2010		2330				
Витрати на оплату праці	298		274				
Відрахування на соціальні заходи	119		110				
Амортизація	74		62				
Інші операційні витрати	965		999				
Разом							

Таблиця 3.69

Показник	План	Факт	Абсолютне відхилення
Загальний обсяг випуску продукції підприємства, тис. шт.	250	270	
Питома вага продукції А, коефіцієнт	0,45	0,57	
Питома вага продукції Б, коефіцієнт			
Рівень змінних витрат на одиницю продукції А, грн.	890	880	
Рівень змінних витрат на одиницю продукції Б, грн.	1100	1350	
Сума постійних витрат на весь випуск продукції, тис. грн.	360	343	
Загальна сума витрат підприємства, тис. грн.			

Завдання 4. За інформацією табл. 3.70 провести аналіз відносних показників витратності підприємства.

Таблиця 3.70

Оцінка виконання плану за відносними показниками витрат, тис. грн.

Показник	План	Факт	Абсолютне відхилення	% виконання плану
1	2	3	4	5
<i>Вихідна інформація</i>				
1. Реалізована продукція, тис. грн.	9230	9510		
2. Товарна продукція, тис. грн.	9300	9380		
3. Операційні витрати, тис. грн.	9005	9620		

1	2	3	4	5
4. Виробнича собівартість товарної продукції, тис грн.	9201	9285		
5. Витрати на збут, тис. грн.	680	720		
Відносні показники витратності діяльності підприємства				
6. Коефіцієнт витратності операційної діяльності, коп./грн.				
7. Коефіцієнт витратності виробничої діяльності, коп./грн.				
8. Витрати на гривню товарної продукції, коп./грн.				
9. Коефіцієнт витратності збутової діяльності, грн./грн.				
10. Коефіцієнт витрато віддачі, грн./грн.				
11. Коефіцієнт рентабельності операційних витрат, %				

Завдання 5. За інформацією табл. 3.71 оцінити виконання плану собівартості одиниці найважливіших видів продукції.

Таблиця 3.71

Оцінка виконання плану за собівартістю одиниці окремих видів продукції

Вироби	Собівартість, тис. грн.			Відхилення			
	Базовий рік	Звітний рік		від базового року, %		від плану	
		план	факт	план	факт	сума	%
А	7,9	7,9	8,0				
Б	2,6	2,5	2,7				
В	1,7	1,6	1,5				
Г	0,1	0,1	0,08				
Д	2,4	2,2	2,2				

Завдання 6. Витрати підприємства А та її основного конкурента підприємства Б з виробництва одиниці аналогічної продукції характеризуються даними табл. 3.72.

Визначити оптимальний рівень витрат у постатейному розрізі і провести порівняння ступеня оптимальності планових фактичних витрат підприємства А.

Розробити управлінські рішення по досягненню оптимального рівня витрат для підприємства А.

**Оцінка оптимальності собівартості продукції підприємства А,
грн. / од.**

Стаття витрат	Підприємство А		Підприємство Б		Оптимальний рівень витрат		Коефіцієнт оптимальності витрат підприємства А	
	план	факт	план	факт	план	факт	план	факт
1. Сировина та матеріали	348	352	342	356				
2. Паливо й енергія на технологічні цілі	127	129	114	116				
3. Основна заробітна плата	84	81	89	90				
4. Додаткова заробітна плата	15	14	18	21				
5. Відрахування на соц. страхування	40	38	42	36				
6. Витрати на утримання та експлуатацію обладнання	122	129	137	128				
7. Загальновиробничі витрати	88	90	92	89				
8. Адміністративні витрати	116	119	120	111				
9. Витрати на збут	82	80	86	81				
Повна собівартість продукції								

Практичне заняття 18. Контрольна модульна робота №3

Формами проведення КМР №3 є:

1) тестування за темами 12-16 в комп'ютерних лабораторіях або в письмовій формі (теоретична частина);

2) розв'язання практичних задач, які охоплюють зміст тем 12-16.

РОЗДІЛ 4

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ І ЗМІСТ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

Загальна мета проведення лабораторних занять полягає у поглибленому опануванні студентами основних методичних прийомів економічного аналізу та закріпленні ними теоретичних знань з одного з головних видів аналізу – фінансового аналізу, який проводиться по відкритій інформації підприємства.

Переважно лабораторні заняття проводяться у комп'ютерних лабораторіях.

Усі лабораторні роботи (8 робіт) виконуються як єдине наскрізне аналітичне завдання по одному і тому ж базовому підприємству, яке студент обирає самостійно при узгодженні вибору з викладачем. За кожною лабораторною роботою складається окремий звіт, який захищається перед викладачем дисципліни. Звіт оформлюється у вигляді окремої брошури із додержанням послідовності виконання окремих етапів кожної лабораторної роботи. Результати розрахунків мають бути зведені у рекомендовані таблиці, до яких додається відповідний коментар (методики і розрахунки). Усі лабораторні роботи об'єднуються до єдиного звіту, до складу якого, крім результатів окремих лабораторних робіт, додаються підсумкові висновки і список використаної літератури.

Період аналітичного дослідження щорічно узгоджується із викладачем дисципліни; його тривалість, як правило, становить 3 роки.

Лабораторна робота №1

«Формування профілю та інформаційного забезпечення економічного аналізу підприємства» (6 годин)

Мета лабораторної роботи: ознайомитися із профілем діяльності базового підприємства, його зовнішнім середовищем, накопичити інформацію для проведення комплексного економічного аналізу, оцінити стан сучасного економічного розвитку підприємства та його відповідність тенденціям галузевого розвитку.

Джерела інформації: сайт базового підприємства, сайти систематизованої інформації про діяльність вітчизняних підприємств (зокрема, smida.gov.ua), сайт Державного комітету статистики (www.ukrstat.gov.ua), галузеві сайти, сайти підприємств-конкурентів, друковані засоби масової інформації тощо.

Етапи виконання лабораторної роботи:

1. Складання інформаційної довідки про підприємство станом на кінець 2013р. Довідка складається за наступним зразком (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Загальна інформаційна довідка про підприємство (назва підприємства)

Характер відомостей	Відомості на аналізоване підприємство
1	2
1. Загальні відомості про підприємство: - повна назва підприємства, - скорочена назва підприємства, - адреса підприємства (зазначається у балансі), - країна реєстрації, - код ЄДРПОУ, - номер телекса/ телефаксу, - ПІБ керівника.	
2. Показники, які характеризують економічне і фінансове становище підприємства (станом на кінець 2013р.)*: - величина акціонерного капіталу, - величина активів, - розмір річного продажу (за рік), - число зайнятих, - місце у списку провідних компаній своєї країни, - місце серед величезних компаній світу (Європи).	
3. Вид господарської діяльності підприємства: промислове, торговельне, транспортне або інше.	
4. Галузь господарювання (зазначається у балансі)	
5. Вид економічної діяльності (зазначається у балансі).	
6. Характер власності підприємства.	
7. Правове положення підприємств: товариство (якого типу), акціонерна компанія, приватнопідприємницька фірма.	
8. Приналежність підприємства за капіталом і контролем: національне, іноземне, змішане.	
9. Історія створення і особливості розвитку підприємства: рік створення, основні злиття, поглинання, зміна назви.	
10. Тип об'єднання, до якого входить підприємство, і його положення в ньому: материнська компанія, філія, дочірня або асоційована компанія.	

1	2
11.Номенклатура продукції, що виробляється і реалізується: основні товари або групи товарів; напрямок спеціалізації; номенклатура експорту та імпорту.	
12.Місце підприємства на світовому ринку по важливішим товарам: - питома вага підприємства в національному (світовому) виробництві (торгівлі) основними товарами; - частка в експорті країни; - частка в імпорті країни.	
13.Значення і характер зовнішньоекономічної діяльності підприємства: число закордонних дочірніх компаній, у т. ч. виробничих, їх місцеположення, види діяльності; частка експорту з країни виробництва в діяльності підприємства; частка імпортних операцій в діяльності підприємства, їх географічна спрямованість.	
14.Виробнича і матеріально-технічна база підприємства: число і місцеположення виробничих підрозділів та їх потужність; число збутових підрозділів, складів і станцій технічного обслуговування, їх місцеположення.	
15.Важливіші підприємства-контрагенти (зазначається назва ресурсу та назви підприємств-постачальників).	
16.Важливіші підприємства-конкуренти за основними видами продукції, що виробляється та реалізується.	
17.Виробничо-технічні та інші господарські зв'язки з іншими підприємствами (зазначається назва підприємства, форми зв'язків).	
18.Структура апарату управління підприємства: численний склад Ради директорів і Правління.	
19.Акціонерний капітал: розподіл між власниками акцій; контрольний пакет акцій, його належність і власники.	
20.Зв'язки фірми з банками і характер цих зв'язків.	
21. Адреса сайту в мережі Інтернет	

*Примітка: 2013 рік представлено в якості прикладу.

2. Формування інформаційної бази про економічні результати діяльності базового підприємства за 2011-2013рр. Накопичення форм звітності (ф. 1 «Баланс», ф. 2 «Звіт про фінансові результати», ф. 5 «Примітки до річної фінансової звітності» тощо).

3. Динамічний аналіз основних показників діяльності базового підприємства за той же період. Складання аналітичної табл. 4.2 (можливо

додатково й графіків за основними показниками) та коментарю до неї (стан справ, причини змін, основні тенденції, наявні резерви).

Таблиця 4.2

Аналітична оцінка загального економічного розвитку базового підприємства (назва підприємства) за 2011-2013 рр.*

з/п	Показник	Один. вим.	Роки			Темпи приросту, %		
			2011	2012	2013	2012р./2011р.	2013р./2012р.	2013р./2011р.
1	Обсяги виробництва у натуральному виразі (за видами продукції)							
2	Товарна продукція у діючих цінах							
3	Товарна продукція у порівняльних цінах року							
4	Реалізована продукція							
5	Чисельність персоналу, у т.ч. основної діяльності							
6	Продуктивність праці							
7	Середньомісячна заробітна плата							
8	Основні засоби							
9	Фондовіддача							
10	Оборотні активи							
11	Коефіцієнт оборотності оборотних активів							
12	Чистий прибуток							
13	Рентабельність виробництва							

*Примітка: 2011-2013рр. представлено в якості прикладу.

4. Аналітична оцінка економічного розвитку галузі, до складу якого входить базове підприємство, за аналогічний період. Складання аналітичної табл. 4.3 (графіків) та коментарю до неї (стан справ, причини змін, основні тенденції, наявні і перспективні резерви).

5. Аналітична оцінка економічного розвитку 2-х основних конкурентів базового підприємства. Складання аналітичної табл. 4.4 (графіків) та коментарю до неї (стан справ, причини змін, основні тенденції, наявні і перспективні резерви).

Таблиця 4.3

**Аналітична оцінка загального економічного розвитку галузі
господарювання базового підприємства (зазначається вид економічної діяльності)
за 2011-2013 рр.**

№ з/п	Показник	Один. вим.	Роки			Темпи приросту, %		
			2011	2012	2013	2012р./2011р.	2013р./2012р.	2013р./2011р.
1	Виробництво основних видів продукції в натуральному виразі							
2	Індекс продукції							
3	Індекс цін виробників							
4	Обсяги реалізації продукції							
5	Основні засоби							
6	Капітальні інвестиції							
7	Середньомісячна заробітна плата							
8	Чистий прибуток							
9	Рентабельність операційної діяльності							

Таблиця 4.4

Аналітична оцінка загального економічного розвитку основних конкурентів базового підприємства за 2011-2013 рр.

з/п	Показник	Один. вим.	Роки			Темпи приросту, %		
			2011	2012	2013	2012р./2011р.	2013р./2012р.	2013р./2011р.
Конкурент 1 (назва)								
1	Обсяги виробництва у натуральному виразі (за видами продукції)							
2	Товарна продукція у діючих цінах							
3	Реалізована продукція							
4	Основні засоби							
5	Оборотні активи							
6	Чистий прибуток							
7	Рентабельність виробництва							
Конкурент 2 (назва)								
1	Обсяги виробництва у натуральному виразі (за видами продукції)							
							
7	Рентабельність виробництва							

6. Загальні висновки щодо економічного розвитку базового підприємства в

контексті розвитку галузі та основних конкурентів. Виявлення спільних тенденцій і закономірностей розвитку. Визначення перспективних резервів та шляхів їх використання.

Лабораторна робота №2

«Аналіз майна підприємства та джерел його формування» (4 години)

Мета лабораторної роботи: ознайомитися із балансом базового підприємства, оцінити динамічні зміни його майна, пріоритетні джерела формування останнього та ефективність використання.

Джерела інформації: ф.1 «Баланс» і ф. 2 «Звіт про фінансові результати» базового підприємства та його основних конкурентів.

Етапи виконання лабораторної роботи:

1. Проведення простої рахункової перевірки балансів базового підприємства за формальними ознаками і по суті (перевірка правильності заповнення граф, валюти балансу і всіх проміжних підсумків, приведення у порівняльний вигляд балансів різних років за номенклатурою та групуванням розділів і статей (тобто баланси більш ранніх періодів переводяться у вигляд балансу останнього звітного періоду).

2. Проведення горизонтального аналізу балансу (заповнення табл. 4.5 і табл. 4.6) за кожен звітний рік (звітну дату) і загалом за увесь звітний період, для чого:

2.1) порівнюється валюта балансу (підсумок активів /пасивів), що дає можливість визначити загальне спрямування зміни балансу (збільшення, зменшення), наявність єдиної тенденції і її характер. Водночас встановлюється доцільність коригування звітності на фактор інфляції у кожному році;

2.2) встановлюється співвідношення динаміки валюти балансу з динамікою обсягу виробництва, реалізації продукції, операційного і чистого прибутку підприємства, результати аналізу якого спрямовані на визначення характеру використання майна підприємства (заповнення табл. 4.7). Для

Таблиця 4.5

Горизонтальний аналіз балансу _____ за 2011-2013рр. (активи)

(назва підприємства)

Актив	Код рядка	Абсолютне значення (тис. грн.) станом на:				Абсолютне відхилення (тис. грн.)				Відносне відхилення (темپ приросту), %			
		початок 2011р.	початок 2012р.	початок 2013р.	кінець 2013р.	початок 2012р.- початок 2011р.	початок 2013р.- початок 2012р.	кінець 2013р.- початок 2013р.	кінець 2013р.- початок 2011р.	початок 2012р.- початок 2011р.	початок 2013р.- початок 2012р.	кінець 2013р.- початок 2013р.	кінець 2013р.- початок 2011р.
А	Б	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
.....													
Баланс													

Таблиця 4.6

Горизонтальний аналіз балансу _____ за 2011-2013рр. (пасиви)

(назва підприємства)

Пасив	Код рядка	Абсолютне значення (тис. грн.) станом на:				Абсолютне відхилення (тис. грн.)				Відносне відхилення (темп приросту), %			
		початок 2011р.	початок 2012р.	початок 2013р.	кінець 2013р.	початок 2012р.- початок 2011р.	початок 2013р.- початок 2012р.	кінець 2013р.- початок 2013р.	кінець 2013р.- початок 2011р.	початок 2012р.- початок 2011р.	початок 2013р.- початок 2012р.	кінець 2013р.- початок 2013р.	кінець 2013р.- початок 2011р.
А	Б	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
.....													
Баланс													

Таблиця 4.7

Оцінка ефективності використання майна _____ за 2011-2013рр.

(назва підприємства)

Показник	Роки			Коефіцієнти приросту, %		
	2011	2012	2013	2012р./ 2011р.	2013р./ 2012р.	2013р./ 2011р.
Середньорічна вартість майна, тис. грн.						
Товарна продукція на 1 грн. майна, грн.						
Реалізована продукція на 1 грн. майна, грн.						
Операційний прибуток на 1 грн. майна, грн.						
Чистий прибуток на 1 грн. майна, грн.						

цього доцільно розрахувати і порівняти коефіцієнти (темпи приросту): валюти балансу, обсягу виробництва, виручки від реалізації продукції, операційного прибутку, чистого прибутку;

2.3) порівнюються статті і підсумки за розділами активу, визначається їх динаміка, характер змін;

2.4) порівнюються статті і підсумки за розділами пасиву, визначається їх динаміка, характер змін;

2.5) описуються результати аналізу, встановлюється доцільність розміщення майна підприємства і характер балансу («позитивний» або «негативний»).

3. Проведення вертикального аналізу балансу (заповнення табл. 4.8 і табл. 4.9) за кожен звітний рік (звітну дату) і загалом за увесь звітний період, для чого:

3.1) визначається питома вага кожної статті і підсумку за розділами активу у підсумку, визначаються пріоритетні елементи майна;

3.2) визначається питома вага кожної статті і підсумку за розділами пасиву у підсумку, визначаються пріоритетні джерела формування майна;

3.3) визначаються відхилення у питомих вагах за статтями і розділами активу, встановлюється характер змін;

3.4) визначаються відхилення у питомих вагах за статтями і розділами, встановлюється характер змін;

3.5) описуються результати аналізу і встановлюється залежність від зовнішніх джерел фінансування майна і загальна платоспроможність підприємства.

4. Проведення конкурентного аналізу ефективності використання майна підприємства (заповнення табл. 4.10), для чого:

4.1) для базового підприємства та 2-х його основних конкурентів розраховуються показники випущеної і реалізованої продукції, а також операційного і чистого прибутку в розрахунку на 1 грн. середньорічної вартості майна;

Таблиця 4.8

Вертикальний аналіз балансу _____ за 2011-2013рр. (активи)
(назва підприємства)

Актив	Код рядка	Абсолютне значення (тис. грн.) станом на:				Питома вага (у %) станом на:				Відхилення у питомій вазі, %			
		початок 2011р.	початок 2012р.	початок 2013р.	кінець 2013р.	початок 2011р.	початок 2012р.	початок 2013р.	кінець 2013р.	початок 2012р.- початок 2011р.	початок 2013р.- початок 2012р.	кінець 2013р.- початок 2013р.	кінець 2013р.- початок 2011р.
А	Б	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
.....													
Баланс													

Таблиця 4.9

Вертикальний аналіз балансу _____ за 2011-2013рр. (пасиви)
(назва підприємства)

Пасив	Код рядка	Абсолютне значення (тис. грн.) станом на:				Питома вага (у %) станом на:				Відхилення у питомій вазі, %			
		початок 2011р.	початок 2012р.	початок 2013р.	кінець 2013р.	початок 2011р.	початок 2012р.	початок 2013р.	кінець 2013р.	початок 2012р.- початок 2011р.	початок 2013р.- початок 2012р.	кінець 2013р.- початок 2013р.	кінець 2013р.- початок 2011р.
А	Б	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
.....													
Баланс													

Таблиця 4.10

Конкурентний аналіз майна _____ за 2011-2013рр., грн.
(назва підприємства)

Показник	Базове підприємство			Конкурент 1			Конкурент 2		
	2011р.	2012р.	2013р.	2011р.	2012р.	2013р.	2011р.	2012р.	2013р.
А	1	2	4	5	6	7	8	9	10
Товарна продукція на 1 грн. майна									
Реалізована продукція на 1 грн. майна									
Операційний прибуток на 1 грн. майна									
Чистий прибуток на 1 грн. майна									

4.2) результати порівняння представити графіками (для кожного аналітичного показника). На графіках для кожного періоду додатково визначити і відобразити середнє значення;

4.3) оцінити рівень використання майна базового підприємства за кожним показником методом порівняння з конкурентами і визначити відставання (перевищення) для кожного періоду від кращого значення конкурента і від середнього значення;

4.4) визначити причини відставань (перевищень).

5. Загальні висновки щодо результатів аналізу розміщення, формування і використання майна базового підприємства. Встановлення основних тенденцій, розмежування їх на позитивні і негативні. Узагальнення наявних резервів. Розробка пропозицій по їх використанню.

Лабораторна робота №3

«Аналіз ліквідності і платоспроможності підприємства» (4 години)

Мета лабораторної роботи: оцінити рівень ліквідності і платоспроможності підприємства в динаміці і визначити проблеми її забезпечення і напрямки подолання останніх.

Джерела інформації: ф.1 «Баланс» базового підприємства та його основних конкурентів.

Етапи виконання лабораторної роботи:

1. Проведення групування активів балансу базового підприємства за рівнем ліквідності.

2. Проведення групування пасивів базового підприємства за зростанням строків погашення зобов'язань.

3. За результатами етапів 1 і 2 провести складання балансу ліквідності базового підприємства у формі табл. 4.11.

4. Аналіз табл. 4.11 щодо дотримання умов, при яких баланс є ліквідним.

5. Оцінка рівня ліквідності базового підприємства за коефіцієнтним методом (заповнення табл. 4.12), для чого:

Баланс ліквідності _____ за 2011-2013рр., тис. грн.
(назва підприємства)

Актив	Код рядка	На початок 2011р.	На початок 2012р.	На початок 2013р.	На кінець 2013р.	Пасив	Код рядка	На початок 2011р.	На початок 2012р.	На початок 2013р.	На кінець 2013р.	Платіжний надлишок або недостача			
												На початок 2011р.	На початок 2012р.	На початок 2013р.	На кінець 2013р.
А	Б	1	2	3	4	В	Г	5	6	7	8	9=1-5	10=2-6	11=3-7	12=4-8
1. Абсолютно ліквідні активи (A ₁)	230, 240 / 1165					1. Негайні пасиви (П ₁)	540—610/ 1620, 1625, 1630, 1690								
2. Високо ліквідні активи (A ₂)	150, 160, 170, 180, 210, 220/ 1125-1160					2. Коротко-строкові пасиви (П ₂)	500—530/ 1600-1615								
3. Середньо ліквідні активи (A ₃)	100, 120, 130, 140, 250 / 1100, 1190					3. Довго-строкові пасиви (П ₃)	480/ 1595								
4. Низько ліквідні активи (A ₄)	080, 270 / 1095, 1170					4. Постійні пасиви (П ₄)	380, 430, 630/ 1495, 1660, 1665								
Баланс	280 / 1300					Баланс	640/ 1900					×	×		

Оцінка ліквідності і платоспроможності _____ за 2011-2013рр.

(назва підприємства)

Показник	Норматив	Абсолютне значення станом на:				Відносне відхилення (темп приросту), %				Дотримання нормативу (зазначаються періоди, в яких норматив не дотримувався)	Наявність тенденції у зміні показника
		початок 2011р.	початок 2012р.	початок 2013р.	кінець 2013р.	початок 2012р.- початок 2011р.	початок 2013р.- початок 2012р.	кінець 2013р.- початок 2013р.	кінець 2013р.- початок 2011р.		
Загальний показник платоспроможності	К пл. ≥ 1										
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	К а.л. $\geq 0,2-0,25$										
Коефіцієнт швидкої ліквідності	К шв.л. $\geq 0,7-0,8$										
Загальний коефіцієнт ліквідності (коефіцієнт покриття)	К з.л. ≥ 2										
Коефіцієнт маневреності функціонуючого капіталу	Зменшення показника в динаміці										
Питома вага оборотних активів в активах	Поб.а. $\geq 0,5$										
Коефіцієнт забезпеченості власними коштами	Не менше 0,1										

5.1) розраховуються коефіцієнти ліквідності і платоспроможності: загальний показник платоспроможності, коефіцієнт абсолютної ліквідності, коефіцієнт швидкої ліквідності, загальний коефіцієнт ліквідності, коефіцієнт маневреності функціонуючого капіталу, питома вага оборотних активів в активах, коефіцієнт забезпеченості власними коштами;

5.2) на основі порівняння з орієнтовними нормативними значеннями відповідних аналітичних показників та оцінки їх в динаміці формулюються висновки щодо рівня ліквідності і платоспроможності базового підприємства.

6. Проведення конкурентного аналізу рівня ліквідності базового підприємства (заповнення табл. 4.13), для чого:

Таблиця 4.13

Конкурентний аналіз ліквідності _____ за 2011-2013рр.
(назва підприємства)

Показник	Базове підприємство				Конкурент 1			
	На початок 2011р.	На початок 2012р.	На початок 2013р.	На кінець 2013р.	На початок 2011р.	На початок 2012р.	На початок 2013р.	На кінець 2013р.
Коефіцієнт абсолютної ліквідності								
Коефіцієнт швидкої ліквідності								
Загальний коефіцієнт ліквідності (покриття)								

Продовження табл. 4.13

Показник	Конкурент 2			
	На початок 2011р.	На початок 2012р.	На початок 2013р.	На кінець 2013р.
Коефіцієнт абсолютної ліквідності				
Коефіцієнт швидкої ліквідності				
Загальний коефіцієнт ліквідності (покриття)				

6.1) для 2-х основних конкурентів базового підприємства розраховуються коефіцієнти: абсолютної ліквідності, швидкої ліквідності і загальний коефіцієнт ліквідності;

6.2) результати порівняння представити графіками (для кожного аналітичного показника). На графіках додатково відобразити нормативне

значення;

6.3) оцінити рівень ліквідності базового підприємства за кожним показником методом порівняння з конкурентами і визначити відставання (перевищення) для кожного періоду від кращого значення конкурента і від нормативного значення;

6.4) визначити причини відставань (перевищень).

7. Загальні висновки щодо результатів аналізу ліквідності і платоспроможності базового підприємства. Встановлення основних тенденцій, розмежування їх на позитивні і негативні. Узагальнення наявних резервів. Розробка пропозицій по їх використанню.

Лабораторна робота №4

«Аналіз фінансової стійкості підприємства» (4 години)

Мета лабораторної роботи: оцінити рівень фінансової стійкості підприємства в динаміці і визначити проблеми її забезпечення і напрямки подолання останніх.

Джерела інформації: ф.1 «Баланс» базового підприємства та його основних конкурентів.

Етапи виконання лабораторної роботи:

1. Оцінювання фінансової стійкості підприємства на основі аналізу співвідношення власного і позикового капіталу за кожен звітний рік (звітну дату) і загалом за увесь звітний період шляхом:

1.1) розрахунок показників фінансової структури капіталу і ступеня фінансового ризику (заповнення табл. 4.14);

1.2) вивчення змін, що сталися у структурі капіталу підприємства на основі оцінювання динаміки розрахованих фінансових коефіцієнтів та відповідності їх значень встановленим нормативам (рекомендованим значенням). Оцінка тенденцій у зміні показників на відповідність їх очікуваним (бажаним) змінам;

1.3) висновки щодо підходів, що склалися на підприємстві, відносно фінансування його активів.

Таблиця 4.14

Оцінка фінансової стійкості _____ за 2011-2013рр. на основі аналізу структури джерел та ступеня
(назва підприємства)

фінансового ризику

Показник	Норматив	Абсолютне значення станом на:				Відносне відхилення (темپ приросту), %				Дотримання нормативу (зазначаються періоди, в яких норматив не дотримувався)	Наявність тенденції у зміні показника
		початок 2011р.	початок 2012р.	початок 2013р.	кінець 2013р.	початок 2012р.- початок 2011р.	початок 2013р.- початок 2012р.	кінець 2013р.- початок 2013р.	кінець 2013р.- початок 2011р.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1. Коефіцієнт фінансової незалежності (к-т автономії)	> 0,5 зростання										
2. Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	< 0,5 зниження										
3. Коефіцієнт фінансової залежності	<2 зниження										
4. Частка чистих активів у загальній валюті балансу	зростання										
5. Коефіцієнт поточної заборгованості	зниження										
6. Коефіцієнт стійкого фінансування	0,8-0,9 зростання										

Продовження табл. 4.14

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
7. Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел	зростання										
8. Коефіцієнт фінансової залежності капіталізованих джерел	зниження										
9. Коефіцієнт покриття боргів власним капіталом	>1,5 зростання										
10. Коефіцієнт фінансування	<1 зниження										
11. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними активами	>0,1										
12. Коефіцієнт маневреності власного капіталу	>0 зростання										
13. Коефіцієнт фінансового левириджу (к-т фінансового ризику)	<1										

2. Аналіз фінансової рівноваги між активами і пасивами базового підприємства, для чого:

2.1) станом на кінець 2013 року розраховуються основні показники майнового підходу: розмір власного капіталу, який вкладено в довгострокові активи, частка власного капіталу у формуванні необоротних активів, розмір власного капіталу, що використовується в обороті, частка власного капіталу у формуванні оборотних активів, частка позикового капіталу у формуванні оборотних активів. За результатами розрахунків заповнюється табл. 4.15;

Таблиця 4.15

Шаховий баланс джерел формування активів ... (назва базового підприємства) **станом на кінець 2013р., тис. грн. /%**

Актив	Джерело формування			Разом активів
	Довгострокові кредити і позики	Власний капітал	Короткострокові зобов'язання	
Необоротні активи	? тис. грн. / ? %	? тис. грн. / ? %	-	? тис. грн. / 100%
Оборотні активи	-	? тис. грн. / ? %	? тис. грн. / ? %	? тис. грн. / 100%
ВМП		? тис. грн. / 100%	-	? тис. грн. / 100 %
Усього джерел	? тис. грн.	? тис. грн.	? тис. грн.	? тис. грн.

2.2) проаналізувати фінансову стійкість базового підприємства на кінець 2013 р. за достатністю джерел для формування запасів. Результати розрахунків провести у формі табл. 4.16;

Таблиця 4.16

Оцінка достатності джерел для формування запасів (назва базового підприємства) **станом на кінець 2013 року, тис. грн.**

Показник	Значення
1. Наявність власних оборотних активів	
2. Наявність довгострокових джерел формування запасів	
3. Наявність загальної величини джерел формування запасів	
4. Надлишок або нестача власних оборотних активів	
5. Наявність або нестача довгострокових джерел формування запасів	
6. Наявність або нестача загальної величини довгострокових джерел формування запасів	

2.3) визначити тип фінансового стійкості базового підприємства та надати

його характеристику.

3. Оцінювання фінансової стійкості базового підприємства, засноване на співвідношенні фінансових і нефінансових активів станом на кінець 2013р. (заповнення табл. 4.17) і визначення варіанта фінансової стійкості підприємства.

Таблиця 4.17

Оцінка співвідношення фінансових і не фінансових активів (назва базового підприємства) **станом на кінець 2013 року, тис. грн.**

Показник	Значення
<i>Вихідна інформація</i>	
1. Мобільні фінансові активи	
2. Усі фінансові активи	
3. Нефінансові активи	
4. Довгострокові фінансові активи	
5. Власний капітал	
6. Усі зобов'язання	
<i>Перевірка умов для вибору варіанту фінансової стійкості (дотримується чи ні)</i>	
Варіант 1. Суперстійкість (абсолютна платоспроможність): Мобільні фінансові активи > Усі зобов'язання	
Варіант 2. Достатня стійкість (гарантована платоспроможність): Мобільні фінансові активи < Усі зобов'язання Усі фінансові активи > Усі зобов'язання	
Варіант 3. Фінансова рівновага (гарантована платоспроможність): Власний капітал = Нефінансові активи Фінансові активи = Усі зобов'язання	
Варіант 4. Допустима фінансова напруженість (потенційна платоспроможність): Власний капітал > Довгострокові фінансові активи Власний капітал < Усі нефінансові активи	
Варіант 5. Зона ризику (втрата платоспроможності): Власний капітал < Довгострокові фінансові активи	

4. Проведення конкурентного аналізу фінансової стійкості базового підприємства (заповнення табл. 4.18), для чого:

4.1) для 2-х основних конкурентів базового підприємства розраховуються коефіцієнти: фінансової незалежності, фінансової залежності, фінансового левериджу;

4.2) результати порівняння представити графіками (для кожного аналітичного показника). На графіках додатково відобразити нормативне значення;

Конкурентний аналіз фінансової стійкості _____ за
(назва підприємства)
2011-2013рр.

Показник	Базове підприємство				Конкурент 1			
	На початок 2011р.	На початок 2012р.	На початок 2013р.	На кінець 2013р.	На початок 2011р.	На початок 2012р.	На початок 2013р.	На кінець 2013р.
Коефіцієнт фінансової незалежності								
Коефіцієнт фінансової залежності								
Коефіцієнт фінансового левериджу								

Продовження табл. 4.18

Показник	Конкурент 2			
	На початок 2011р.	На початок 2012р.	На початок 2013р.	На кінець 2013р.
Коефіцієнт фінансової незалежності				
Коефіцієнт фінансової залежності				
Коефіцієнт фінансового левериджу				

4.3) оцінити фінансову стійкість базового підприємства за кожним показником методом порівняння з конкурентами і визначити відставання (перевищення) для кожного періоду від кращого значення конкурента і від нормативного значення;

4.4) визначити причини відставань (перевищень).

5. Загальні висновки щодо результатів аналізу фінансової стійкості базового підприємства. Встановлення основних тенденцій, розмежування їх на позитивні і негативні. Узагальнення наявних резервів. Розробка пропозицій по їх використанню.

Лабораторна робота №5

«Аналіз ділової активності підприємства» (4 години)

Мета лабораторної роботи: оцінити рівень ділової активності підприємства в динаміці і визначити проблеми її забезпечення і напрямки подолання останніх.

Джерела інформації: ф.1 «Баланс» і ф. 2 «Звіт про фінансові результати» базового підприємства та його основних конкурентів.

Етапи виконання лабораторної роботи:

1. Оцінювання ділової активності базового підприємства на основі аналізу динаміки загальних показників його господарської діяльності (доходу від реалізації продукції, середньорічного розміру активів, чистого прибутку) за кожен звітний рік і загалом за увесь звітний період із узагальненням у формі табл. 4.19.

Таблиця 4.19

Динаміка загальних показників діяльності _____ за
(назва підприємства)

2011-2013рр., тис. грн.

Показник	Роки			Темпи зростання, %		
	2011	2012	2013	2012р./ 2011р.	2013р./ 2012р.	2013р./ 2011р.
Середньорічна вартість активів				110*		
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)				105*		
Чистий прибуток				102*		

Примітка. Інформація в табл. 4.19 з позначкою * представлена в якості прикладу.

2. Аналіз інформації табл. 4.19 щодо виконання умов «золотого правила економіки підприємства» із інтерпретацією дотримання окремих його співвідношень (заповнення табл. 4.20).

Таблиця 4.20

Перевірка дотримання умов «золотого правила економіки» для

..... (назва базового підприємства)

Умови правила	Дотримання умови за результатами оцінювання:		
	2012р./ 2011р.	2013р./ 2012р.	2013р./ 2011р.
Тра > 100%	110 > 100* умова дотримана		
Трд > Тра	105 < 110* умова недотримана		
Трп > Трд	102 < 105* умова недотримана		
Висновок щодо виконання «золотого правила»	не виконується*		

Примітка. Інформація в табл. 4.20 з позначкою * представлена в якості прикладу заповнення таблиці і відображає зв'язок з табл. 4.19.

3. Розрахунок та багатофакторний аналіз коефіцієнта стійкості економічного зростання, для чого для базового підприємства:

3.1) заповнюється табл. 4.21, в якій наводиться вихідна інформація для розрахунку коефіцієнта стійкості економічного зростання, проводиться його обчислення, зазначаються впливові фактори.

Таблиця 4.21

Динаміка коефіцієнта стійкості економічного зростання та факторів його зміни у 2011-2013 рр. для (назва базового підприємства)

Показник	Роки			Абсолютне відхилення		
	2011	2012	2013	2012р./ 2011р.	2013р./ 2012р.	2013р./ 2011р.
Чистий прибуток, тис. грн.						
Виплата дивідендів власникам, тис. грн.						
Середньорічна вартість власного капіталу, тис. грн.						
Чистий дохід від реалізації, тис. грн.						
Середньорічна вартість активів, тис. грн.						
Коефіцієнт стійкості економічного зростання						
Коефіцієнт дивідендних виплат						
Чиста рентабельність основної діяльності						
Коефіцієнт оборотності активів						
Коефіцієнт фінансової залежності						

3.2) з використанням способу ланцюгових підстановок проводиться факторний аналіз зміни коефіцієнта стійкості економічного зростання для періоду 2011-2013рр.;

3.3) формулюються висновки щодо напрямку зміни коефіцієнта стійкості економічного зростання, характеру і сили впливу досліджуваних факторів загалом за аналізований період.

4. Оцінювання ділової активності базового підприємства на основі аналізу ефективності використання його ресурсів з використанням коефіцієнтного методу, для чого: 4.1) заповнюється табл. 4.22;

Динаміка показників оборотності капіталу _____ у 2011-2013рр.

(назва підприємства)

Показник	Роки			Абсолютне відхилення		
	2011	2012	2013	2012р./ 2011р.	2013р./ 2012р.	2013р./ 2011р.
Коефіцієнт оборотності сукупних активів						
Тривалість обороту сукупних активів						
Коефіцієнт оборотності оборотних активів						
Тривалість обороту оборотних активів						
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості						
Строк погашення кредиторської заборгованості						
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості						
Строк погашення дебіторської заборгованості						
Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів						
Тривалість обороту матеріальних запасів						
Коефіцієнт оборотності виробничих запасів						
Тривалість обороту виробничих запасів						
Коефіцієнт оборотності основних засобів						
Тривалість обороту ОЗ						
Коефіцієнт оборотності власного капіталу						
Тривалість обороту власного капіталу						
Коефіцієнт оборотності залученого капіталу						
Тривалість обороту залученого капіталу						
Коефіцієнт оборотності робочого капіталу						
Тривалість обороту робочого капіталу						
Тривалість операційного циклу						
Тривалість фінансового циклу						

4.2) на основі оцінки аналітичних показників табл. 4.22 в динаміці

формулюються висновки щодо ефективності використання сукупних активів базового підприємства та їх складових елементів.

5. Проведення конкурентного аналізу ділової активності базового підприємства (заповнення табл. 4.23), для чого:

Таблиця 4.23

Конкурентний аналіз оборотності капіталу _____ за
(назва підприємства)
2011-2013рр.

Показник	Базове підприємство			Конкурент 1		
	2011р.	2012р.	2013р.	2011р.	2012р.	2013р.
Коефіцієнт оборотності сукупних активів						
Тривалість обороту оборотних активів						
Коефіцієнт оборотності основних засобів						
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості						
Коефіцієнт оборотності власного капіталу						
Коефіцієнт оборотності залученого капіталу						

Продовження табл. 4.23

Показник	Конкурент 1		
	2011р.	2012р.	2013р.
Коефіцієнт оборотності сукупних активів			
.....			
Коефіцієнт оборотності залученого капіталу			

5.1) для 2-х основних конкурентів базового підприємства розраховуються коефіцієнти оборотності: сукупних активів, оборотних активів, основних засобів, дебіторської заборгованості, власного капіталу, залученого капіталу;

5.2) результати порівняння представити графіками (для кожного аналітичного показника). На графіках додатково відобразити середнє значення;

5.3) оцінити рівень оборотності капіталу базового підприємства за кожним показником методом порівняння з конкурентами і визначити відставання (перевищення) для кожного періоду від кращого значення конкурента і від середнього значення;

5.4) визначити причини відставань (перевищень).

6. Загальні висновки щодо результатів аналізу ділової активності базового підприємства. Встановлення основних тенденцій, розмежування їх на позитивні і негативні. Узагальнення наявних резервів. Розробка пропозицій по їх використанню.

Лабораторна робота №6

«Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства» (4 години)

Мета лабораторної роботи: оцінити динаміку і структуру фінансових результатів діяльності підприємства і визначити резерви їх зростання та напрямки подолання останніх.

Джерела інформації: ф. 1 «Баланс» і ф. 2 «Звіт про фінансові результати» базового підприємства та його основних конкурентів.

Етапи виконання лабораторної роботи:

1. Проведення аналізу динаміки, складу і структури доходів базового підприємства за кожен звітний рік і загалом за увесь звітний період із узагальненням у формі табл. 4.24.

Таблиця 4.24

Динаміка розміру і структури доходів _____ у 2011-2013рр.

(назва підприємства)

Показник	2011 рік		2012 рік		Відхилення 2012 р. від 2011р.		
	сума, тис. грн.	структура, %	сума, тис. грн.	структура, %	абсолютне, тис. грн.	відносне, %	структура, %
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)							
Інші операційні доходи							
Дохід від участі в капіталі							
Інші фінансові доходи							
Інші доходи							
Надзвичайні доходи							
Разом доходів							

Продовження табл. 4.24

Показник	2013 рік		Відхилення 2013 р. від 2012р.			Відхилення 2013 р. від 2011р.		
	сума, тис. грн.	структура, %	абсолютне, тис. грн.	відносно, %	структура, %	абсолютне, тис. грн.	відносно, %	структура, %
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції								
.....								
Разом доходів								

При аналізі табл. 4.24 відзначити напрямки зміни загального доходу і зміни його окремих елементів, наявність стійких тенденцій, характер змін (позитивний, негативний), пріоритетні види доходів (з великою питомою вагою), зміни структури загального доходу, причини цих змін.

2. Проведення аналізу динаміки, складу і структури витрат базового підприємства за кожен звітний рік і загалом за увесь звітний період із узагальненням у формі табл. 4.25.

Таблиця 4.25

Динаміка розміру і структури витрат _____ у 2011-2013рр.

(назва підприємства)

Показник	2011 рік		2012 рік		Відхилення 2012 р. від 2011р.		
	сума, тис. грн.	структура, %	сума, тис. грн.	структура, %	абсолютне, тис. грн.	відносно, %	структура, %
1	2	3	4	5	6	7	8
Податок на додану вартість							
Акцизний збір							
Інші вирахування з доходу							
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)							
Адміністративні витрати							
Витрати на збут							
Інші операційні витрати							
Фінансові витрати							
Втрати від участі в капіталі							
Інші витрати							
Податок на прибуток							
Надзвичайні витрати							

Продовження табл. 4.25

1	2	3	4	5	6	7	8
Податки надзвичайного прибутку	3						
Разом витрат і відрахувань							

Закінчення табл. 4.25

Показник	2013 рік		Відхилення 2013 р. від 2012р.			Відхилення 2013 р. від 2011р.		
	сума, тис. грн.	структура, %	абсолютне, тис. грн.	відносне, %	структури, %	абсолютне, тис. грн.	відносне, %	структури, %
Податок на додану вартість								
.....								
Разом витрат і відрахувань								

При аналізі табл. 4.25 відзначити напрямки зміни загальної суми витрат і відрахувань та зміни їх окремих елементів, наявність стійких тенденцій, характер змін (позитивний, негативний), пріоритетні види витрат (з великою питомою вагою), зміни структури загальної суми витрат, причини цих змін.

3. Проведення динамічного аналізу показників прибутку базового підприємства за кожен звітний рік і загалом за увесь звітний період із узагальненням у формі табл. 4.26.

Таблиця 4.26

Динаміка показників прибутку _____ у 2011-2013 рр., тис. грн.
(назва підприємства)

Показник	Роки			Відносне відхилення, %		
	2011	2012	2013	2012р./2011р.	2013р./2012р.	2013р./2011р.
Валовий прибуток (збиток)						
Фінансовий результат від операційної діяльності						
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування						
Фінансовий результат від звичайної діяльності						
Чистий прибуток (збиток)						

При аналізі табл. 4.26 звернути увагу на знак кожного показника, напрямок зміни, наявність певних тенденцій, співставити темпи зміни взаємопов'язаних

показників, виявити причини змін прибутку за зміною доходів і витрат (див. результати, отримані на етапах 1 і 2).

4. Проведення динамічного аналізу показників рентабельності базового підприємства за кожен звітний рік і загалом за увесь звітний період із узагальненням у формі табл. 4.27.

Таблиця 4.27

Динаміка показників рентабельності _____ у 2011-2013 рр., %
(назва підприємства)

Показник	Роки			Абсолютне відхилення		
	2011	2012	2013	2012р./ 2011р.	2013р./ 2012р.	2013р./ 2011р.
Рентабельність продукції (товарів, робіт, послуг)						
Рентабельність операційної діяльності						
Рентабельність звичайної діяльності						
Рентабельність господарської діяльності						
Рентабельність сукупних активів						
Рентабельність власного капіталу						
Рентабельність залученого капіталу						
Рентабельність постійного капіталу						
Рентабельність основних засобів						
Рентабельність оборотних активів						
Валова рентабельність продажів						
Чиста рентабельність продажів (чиста рентабельність основної діяльності)						

5. Проведення факторного аналізу рентабельності сукупних активів підприємства за двофакторною моделлю Дюпона:

$$R_{ca} = \frac{ЧП}{А} = \frac{ЧП}{А} \times \frac{ЧД}{ЧД} = \frac{ЧП}{ЧД} \times \frac{ЧД}{А} = R_{ч. пр.} \times K_{об},$$

де $R_{ч. пр.}$ – чиста рентабельність продажів;

$K_{об}$ – коефіцієнт оборотності активів.

Визначення впливу факторів на рентабельність сукупних активів провести із застосуванням способу ланцюгових підстановок. Результати розрахунків узагальнити у формі табл. 4.28.

**Результати факторного аналізу рентабельності сукупних активів
у 2011-2013рр., %**

_____ (назва підприємства)

Показник	Роки			Абсолютне відхилення		
	2011	2012	2013	2012р./ 2011р.	2013р./ 2012р.	2013р./ 2011р.
<i>Вихідна інформація</i>						
Рентабельність сукупних активів						
Чиста рентабельність продажів						
Коефіцієнт оборотності активів						
<i>Результати факторного аналізу</i>						
Зміна рентабельності сукупних активів за рахунок зміни:	x	x	x			
- чистої рентабельності продажів	x	x	x			
- коефіцієнта оборотності активів	x	x	x			

6. Проведення конкурентного аналізу рентабельності базового підприємства, для чого:

6.1) для 2-х основних конкурентів базового підприємства розраховуються показники рентабельності (заповнення табл. 4.29);

**Конкурентний аналіз рентабельності _____ за 2011-
2013рр., %**
(назва підприємства)

Показник	Базове підприємство			Конкурент 1		
	2011р.	2012р.	2013р.	2011р.	2012р.	2013р.
Рентабельність операційної діяльності						
Рентабельність звичайної діяльності						
Рентабельність сукупних активів						
Рентабельність власного капіталу						
Рентабельність основних засобів						
Рентабельність оборотних активів						
Чиста рентабельність продажів						

Продовження табл. 4.29

Показник	Конкурент 2		
	2011р.	2012р.	2013р.
Рентабельність операційної діяльності			
.....			
Чиста рентабельність продажів			

6.2) результати порівняння представити графіками (для кожного

аналітичного показника). На графіках додатково відобразити середнє значення;

6.3) оцінити рівень рентабельності базового підприємства за кожним показником методом порівняння з конкурентами і визначити відставання (перевищення) для кожного періоду від кращого значення конкурента і від середнього значення;

6.4) визначити причини відставань (перевищень).

7. Загальні висновки щодо результатів аналізу фінансових результатів діяльності базового підприємства. Встановлення основних тенденцій, розмежування їх на позитивні і негативні. Узагальнення наявних резервів. Розробка пропозицій по їх використанню.

Лабораторна робота №7

«Діагностика ймовірності банкрутства підприємства» (4 години)

Мета лабораторної роботи: оцінити ймовірність банкрутства підприємства в динаміці і визначити причини його настання (або загрози) і напрямки фінансового оздоровлення.

Джерела інформації: ф.1 «Баланс» і ф. 2 «Звіт про фінансові результати» базового підприємства та його основних конкурентів.

Етапи виконання лабораторної роботи:

1. Оцінка якості управління базовим підприємством в аналізованому періоді (заповнення табл. 4.30).

Таблиця 4.30

Якість управління підприємством _____ у 2011-2013рр. (назва підприємства)

Показник	Роки			Рух коштів (абсолютне відхилення)		
	2011	2012	2013	2012р./ 2011р.	2013р./ 2012р.	2013р./ 2011р.
Фінансовий результат від операційної діяльності, тис. грн.						
Фінансовий результат від інвестиційної діяльності (участі в капіталі), тис. грн.						
Фінансовий результат від фінансової діяльності, тис. грн.						
Оцінка якості управління підприємством (добре / норма / криза)	x	x	x			

2. Визначення наявності ознак можливого фіктивного банкрутства базового підприємства (заповнення табл. 4.31).

Таблиця 4.31

**Визначення ознак можливого фіктивного банкрутства
у 2011-2013рр.**

(назва підприємства)

Показник	Норматив	Роки		
		2011	2012	2013
Коефіцієнт покриття	≥ 2			
Рентабельність продукції, %	> 0			
Коефіцієнт забезпечення зобов'язань боржника всіма його активами	> 1			
Наявність ознак фіктивного банкрутства (так \ ні)	x			

3. Визначення наявності ознак можливого прихованого банкрутства базового підприємства (заповнення табл. 4.32).

Таблиця 4.32

Визначення ознак можливого прихованого банкрутства _____

(назва підприємства)

у 2011-2013рр.

Показник	Норматив	Роки		
		2011	2012	2013
Чистий прибуток, тис. грн.	> 0			
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$\geq 0,2-0,25$			
Коефіцієнт швидкої ліквідності	$\geq 0,7-0,8$			
Коефіцієнт покриття	≥ 2			
Наявність ознак прихованого банкрутства (так \ ні)	x			

4. Оцінка ймовірності банкрутства базового підприємства за інтегральними моделями:

- 4.1) Е. Альтмана;
- 4.2) Р. Ліса;
- 4.3) Дж. Таффлера і Г. Тішоу;
- 4.4) Г. Спрингейта;
- 4.6) Міністерства фінансів України.

Результати оцінювання оформити у формі табл. 4.33 (окремо для кожної

моделі).

Таблиця 4.33

Оцінювання ймовірності банкрутства _____ за моделлю
(назва моделі)
_____ у 2011-2013рр.
(назва підприємства)

Показник	Роки		
	2011	2012	2013
<i>Вихідна інформація (фактори впливу)</i>			
.....			
<i>Результат оцінювання</i>			
Ймовірність банкрутства (розраховане значення Z)			
Критичні значення результативного показника Z щодо ймовірності банкрутства за відповідною моделлю			
Порівняння розрахованого значення Z з його критичним значенням			
Висновок щодо ймовірності банкрутства			

5. Порівняння результатів оцінювання ймовірності банкрутства, визначених за різними моделями. Пояснення відмінностей між моделями, які обумовили відмінність у результатах діагностики.

6. Оцінка ймовірності банкрутства основних конкурентів базового підприємства, для чого:

6.1) для 2-х основних конкурентів базового підприємства розраховуються результативні показники за моделлю Альтмана і моделлю Міністерства фінансів України (заповнення табл. 4.34 для кожного конкурента окремо);

6.2) результати порівняння представити графіками (для кожної моделі окремо). На графіках показати розраховані значення Z за кожний рік для усіх порівнюваних підприємств. Додатково на графіку відобразити критичне значення Z або його зону, що відображає стан банкрутства;

6.3) описати результати порівняння ймовірності банкрутства базового підприємств та його конкурентів за кожною моделлю. Визначити виграш підприємств або ж їх програш у фінансовому плані (відстань до критичного значення Z);

Конкурентний аналіз ймовірності банкрутства у 2011-2013рр. по конкуренту 1

Показник	Роки		
	2011	2012	2013
Модель Альтмана			
Вихідна інформація (фактори впливу)			
.....			
Результат оцінювання			
Ймовірність банкрутства (розраховане значення Z)			
Критичні значення результативного показника Z щодо ймовірності банкрутства за відповідною моделлю			
Порівняння розрахованого значення Z з його критичним значенням			
Висновок щодо ймовірності банкрутства			
Модель Міністерства фінансів України			
Вихідна інформація (фактори впливу)			
.....			
Результат оцінювання			
Ймовірність банкрутства (розраховане значення Z)			
Критичні значення результативного показника Z щодо ймовірності банкрутства за відповідною моделлю			
Порівняння розрахованого значення Z з його критичним значенням			
Висновок щодо ймовірності банкрутства			

6.4) з урахуванням аналізу факторів кожної моделі визначити причини різних фінансових позицій усіх конкуруючих підприємств.

7. Загальні висновки щодо результатів аналізу ймовірності банкрутства базового підприємства. Встановлення основних симптомів загрози (настання) банкрутства, їх причин (внутрішніх і зовнішніх). Розробка пропозицій по фінансовому оздоровленню підприємства.

Лабораторна робота №8

«Загальне оцінювання і прогнозування фінансового стану підприємства» (6 годин)

Мета лабораторної роботи: визначити підсумкову оцінку рівня фінансового стану підприємства та здійснити його прогноз.

Джерела інформації: ф.1 «Баланс» і ф. 2 «Звіт про фінансові результати» базового підприємства та його основних конкурентів, результати виконання усіх попередніх лабораторних робіт.

Етапи виконання лабораторної роботи:

1. Проведення узагальнення результатів аналізу фінансового стану базового підприємства, отриманих при виконанні усіх попередніх лабораторних робіт шляхом заповнення табл. 4.35.

2. Визначення прогалин (проблем) у фінансовому стані базового підприємства на основі заповнення табл. 4.36.

3. Формулювання висновків щодо загального оцінювання фінансового стану базового підприємства за інформацією табл. 4.35 і табл. 4.36.

На даному етапі слід дотримуватися наступних рекомендацій:

3.1) узагальнення (опис) проводити за групами показників. Обов'язково звертати увагу на наявність прогалин у кожній групі, їх розмір, систематичність існування;

3.2) по кожній прогалині (несприятливій зміні фінансового показника) встановлювати причини її утворення;

3.3) визначати наслідки існування прогалин аж до ймовірності настання банкрутства (врахування висновків по попереднім лабораторним роботам);

3.4) за результатами позитивних і негативних змін усіх фінансових показників зробити висновок щодо загального фінансового стану базового підприємства та якості управління ним.

4. Узагальнення управлінських рекомендацій (рішень) щодо поліпшення фінансового стану базового підприємства і підвищення на цій основі рівня його конкурентоспроможності, при високій ймовірності банкрутства – надання пропозицій щодо фінансового оздоровлення підприємства. Результати даного етапу представити у формі табл. 4.37.

Таблиця 4.35

Узагальнення результатів аналізу фінансового стану _____ за 2011-2013 рр.

(назва підприємства)

Показники	Фактичне значення підприємства за роками			Нормативне (оптимальне) значення	Краще значення конкурентів за роками			Середньогалузеве значення за роками		
	2011	2012	2013		2011	2012	2013	2011	2012	2013
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Структура джерел формування майна, коефіцієнт										
1.1. Власний капітал (к-т автономії)				> 0,5						
1.2. Залучений капітал (к-т концентрації ЗК)				< 0,5						
1.2.1. Довгострокові зобов'язання				≤ 0,1						
1.2.2. Поточні зобов'язання (к-т поточної заборгованості)				≤ 0,4						
1.3. КЗ у поточних зобов'язаннях										
2. Структура майна, %										
2.1. Необоротні активи										
2.2. Оборотні активи (к-т мобільності майна)										
2.2.1. Запаси										
2.2.2. Дебіторська заборгованість										
2.2.3. Грошові кошти в оборотних активах (к-т мобільності оборотних активів)										
2.3. Співвідношення оборотних і необоротних активів				> 1						
2.4. Частка дебіторської заборгованості у доході (виручці)										
2.5. Нематеріальні активи										
3. Стан майна та ефективності його використання										
3.1. К-т приросту майна				> 0						
3.2. К-т приросту чистого доходу				> 0						
3.3. К-т приросту чистого прибутку				> 0						

Продовження табл. 4.35

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
3.4. Співвідношення коефіцієнтів приросту чистого доходу і майна				> 1						
3.5. Співвідношення коефіцієнтів приросту чистого прибутку і чистого доходу				> 1						
3.6. К-т зносу основних засобів				< 0,5						
3.7. Тривалість обороту, дні:										
3.7.1. Сукупних активів (майна)										
3.7.2. Основних засобів										
3.7.3. Оборотних активів										
3.7.3.1 Запасів										
3.7.3.2. Дебіторської заборгованості										
4. Прибуток і рентабельність										
4.1. Позитивний фінансовий результат від операційної діяльності (так/ні)				так						
4.2. Позитивний фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування (так/ні)				так						
4.3. Додатна величина чистого прибутку (так/ні)				так						
4.4. Темпи зростання, %:										
4.4.1. Прибутку від операційної діяльності				> 1						
4.4.2. Прибутку від звичайної діяльності до оподаткування				> 1						
4.4.3. Чистого прибутку				> 1						
4.4. Частка у прибутку від звичайної діяльності до оподаткування, %:										
4.4.1. Прибутку від операційної діяльності										
4.4.2. Чистого прибутку										
4.5. Частка реінвестованого прибутку у чистому прибутку, %										
4.6. Витрати на гривню продукції, коп.				<100						
4.7. Рівень рентабельності, %:										
4.7.1. Операційної діяльності				> 0						

Закінчення табл. 4.35

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
4.7.2. Звичайної діяльності				> 0						
4.7.3. Сукупних активів				> 0						
4.7.4. Основних засобів				> 0						
4.7.5. Оборотних активів				> 0						
4.7.6. Продажів (чиста)				> 0						
4.8. Ефект фінансового важеля, %				> 0						
5. Співвідношення між активами і джерелами їх формування										
5.1. Наявність ВОА (так/ні)				так						
5.2. Частка у формуванні оборотних активів:										
- власного капіталу				> 0,5						
- короткострокових зобов'язань				<0,5						
5.3. Частка у формуванні необоротних активів:										
- власного капіталу				> 0,5						
- довгострокових зобов'язань				<0,5						
5.4. Співвідношення ДЗ і КЗ				1,0						
6. Показники ліквідності										
6.1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності				$\geq 0,2-0,25$						
6.2. Коефіцієнт швидкої ліквідності				$\geq 0,7-0,8$						
6.3. Коефіцієнт покриття				≥ 2						
7. Показники ризиків										
7.1. Фінансовий ризик (к-т фінансового левериджу)				<1						
7.2. Виробничий ризик (к-т операційного левериджу)				> 0						
8. Показники інвестиційної привабливості підприємства										
8.1. Рентабельність власного капіталу, %				> 0						
8.2. Чистий прибуток на одну просту акцію, грн.				> 0						
8.3. Рівень дивідендів, %				> 0						

Діагностика прогалин у фінансовому стані _____ у 2011-2013 рр.

(назва підприємства)

Показники	Абсолютне відхилення у фактичних значеннях базового підприємства			Відповідність фактичних значень базового підприємства нормативам (так/ні)			Абсолютне відхилення фактичних значень базового підприємства від значень конкурентів			Абсолютне відхилення фактичних значень базового підприємства від середньогалузевих значень		
	2012р. - 2011р.	2013р.- 2012р.	2013р. – 2011р.	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2012р. - 2011р.	2013р.- 2012р.	2013р. – 2011р.	2012р. - 2011р.	2013р.- 2012р.	2013р. – 2011р.
Аналогічно табл. 4.35												

Примітка. Несприятливі відхилення у табл. 4.36 слід виділяти напівжирним шрифтом задля фокусування уваги на проблемах розвитку підприємства і розробки адекватних управлінських рішень.

Результати прогнозування фінансового стану базового підприємства

(назва підприємства)			
Показники	Факт 2013р.	За прогнозом	Абсолютне відхилення
Розмір ВОА , тис. грн.			
- за методом екстраполяції			
- за методом тривалості обороту			
Частка у формуванні оборотних активів власного капіталу, %			
- за методом екстраполяції			
- за методом тривалості обороту			
Коефіцієнт маневреності власного капіталу			
- за методом екстраполяції			
- за методом тривалості обороту			

7. Загальні висновки щодо досягнутих і прогнозних результатів аналізу фінансового стану базового підприємства. Можливі коригування попередніх управлінських рішень за результатами прогнозування.

РОЗДІЛ 5

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

На самостійну роботу за дисципліною «Економічний аналіз» на денній формі навчання відводиться 36 годин, які розподілені між темами пропорційно трудомісткості виконання окремих завдань. До складу самостійної роботи включено опрацювання теоретичних питань, підготовку до практичних і лабораторних занять, домашнє розв'язання задач, роботу з проблемними питаннями, підготовку до модульного контролю знань, його проведення за модулями 1-2 тощо.

Формами контролю самостійної роботи над дисципліною визнано опитування на практичних заняттях, перевірка виконання домашніх задач, проведення контрольних модульних робіт (альтернатива - контроль знань у комп'ютерних лабораторіях), перевірка звітів з виконання лабораторних робіт і прийняття їх захисту.

Структуру самостійної роботи та графік її виконання наведено у табл. 5.1.

Завдання для самостійної роботи за дисципліною «Економічний аналіз» для студентів денної форми навчання та календарний графік їх виконання

Назва теми	Зміст самостійної роботи	Кількість годин	Термін звітності, тиждень	Форма контролю
1	2	3	4	5
Тема 1. Предмет, об'єкт і завдання економічного аналізу	1. Підготовка до практичного заняття за програмними і проблемними питаннями.	1	1	<ul style="list-style-type: none"> • Опитування на практичному занятті • КМР №1
Тема 2. Метод і методичні прийоми економічного аналізу	1. Підготовка до практичного заняття за програмними і проблемними питаннями. 2. Домашнє розв'язування задач.	2	2-3	<ul style="list-style-type: none"> • Опитування на практичному занятті • Перевірка розв'язання домашніх задач • КМР №1
Тема 3. Види аналізу та його інформаційне забезпечення	1. Підготовка до практичного заняття за програмними і проблемними питаннями. 2. Підготовка до виконання лабораторної роботи №1.	3	4	<ul style="list-style-type: none"> • Опитування на практичному занятті • Перевірка звіту з лабораторної роботи №1 і прийняття його захисту • КМР №1
Модульний контроль 1	Підготовка до КМР №1	4	5	Проведення і перевірка КМР №1
Тема 4. Загальна характеристика аналізу фінансового стану підприємства	1. Підготовка до практичного заняття за програмними і проблемними питаннями.	1	6	<ul style="list-style-type: none"> • Опитування на практичному занятті • КМР №2
Тема 5. Аналіз майна підприємства та джерел його формування	1. Підготовка до практичного заняття за програмними і проблемними питаннями. 2. Домашнє розв'язування задач. 3. Підготовка до виконання лабораторної роботи №2.	2	7	<ul style="list-style-type: none"> • Опитування на практичному занятті • Перевірка розв'язання домашніх задач • Перевірка звіту з лабораторної роботи №2 і прийняття його захисту • КМР №2
Тема 6. Аналіз ліквідності і платоспроможності	1. Підготовка до практичного заняття за програмними і проблемними питаннями.	1	8	<ul style="list-style-type: none"> • Опитування на практичному занятті • Перевірка розв'язання домашніх

Продовження табл. 5.1

1	2	3	4	5
підприємства	2. Домашнє розв'язування задач. 3. Підготовка до виконання лабораторної роботи №3.			задач • Перевірка звіту з лабораторної роботи №3 і прийняття його захисту • КМР №2
Тема 7. Аналіз фінансової стійкості підприємства	1. Підготовка до практичного заняття за програмними і проблемними питаннями. 2. Домашнє розв'язування задач. 3. Підготовка до виконання лабораторної роботи №4.	1	9	• Опитування на практичному занятті • Перевірка розв'язання домашніх задач • Перевірка звіту з лабораторної роботи №4 і прийняття його захисту • КМР №2
Тема 8. Аналіз ділової активності підприємства	1. Підготовка до практичного заняття за програмними і проблемними питаннями. 2. Домашнє розв'язування задач. 3. Підготовка до виконання лабораторної роботи №5.	2	10	• Опитування на практичному занятті • Перевірка розв'язання домашніх задач • Перевірка звіту з лабораторної роботи №5 і прийняття його захисту • КМР №2
Тема 9. Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства	1. Підготовка до практичного заняття за програмними і проблемними питаннями. 2. Домашнє розв'язування задач. 3. Підготовка до виконання лабораторної роботи №6.	2	11	• Опитування на практичному занятті • Перевірка розв'язання домашніх задач • Перевірка звіту з лабораторної роботи №6 і прийняття його захисту • КМР №2
Тема 10. Діагностика ймовірності банкрутства підприємства	1. Підготовка до практичного заняття за програмними і проблемними питаннями. 2. Домашнє розв'язування задач. 3. Підготовка до виконання лабораторної роботи №7.	2	12	• Опитування на практичному занятті • Перевірка розв'язання домашніх задач • Перевірка звіту з лабораторної роботи №7 і прийняття його захисту • КМР №2
Тема 11. Загальне оцінювання і прогнозування	1. Підготовка до практичного заняття за програмними і проблемними питаннями. 2. Домашнє розв'язування задач.	3	13	• Опитування на практичному занятті • Перевірка розв'язання домашніх задач • Перевірка звіту з лабораторної роботи

Закінчення табл. 5.1

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

фінансового стану підприємства	3. Підготовка до виконання лабораторної роботи №8.			№8 і прийняття його захисту • КМР №2
Модульний контроль 2	Підготовка до КМР №2	4	14	• Проведення і перевірка КМР №2
Тема 12. Аналіз виробництва і реалізації продукції	1. Підготовка до практичного заняття за програмними і проблемними питаннями. 2. Домашнє розв'язування задач.	1	15	• Опитування на практичному занятті • Перевірка розв'язання домашніх задач • КМР №3
Тема 13. Аналіз використання персоналу підприємства	1. Підготовка до практичного заняття за програмними і проблемними питаннями. 2. Домашнє розв'язування задач.	1	15	• Опитування на практичному занятті • Перевірка розв'язання домашніх задач • КМР №3
Тема 14. Аналіз використання основних засобів підприємства	1. Підготовка до практичного заняття за програмними і проблемними питаннями. 2. Домашнє розв'язування задач.	1	16	• Опитування на практичному занятті • Перевірка розв'язання домашніх задач • КМР №3
Тема 15. Аналіз використання матеріальних ресурсів підприємства	1. Підготовка до практичного заняття за програмними і проблемними питаннями. 2. Домашнє розв'язування задач.	1	16	• Опитування на практичному занятті • Перевірка розв'язання домашніх задач • КМР №3
Тема 16. Аналіз собівартості продукції	1. Підготовка до практичного заняття за програмними і проблемними питаннями. 2. Домашнє розв'язування задач.	2	17	• Опитування на практичному занятті • Перевірка розв'язання домашніх задач • КМР №3
Модульний контроль 3	Підготовка до КМР №3	2	18	Перевірка КМР №3
Разом		36	1-18	залік

РОЗДІЛ 6

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ

Виконання індивідуальної роботи за дисципліною «Економічний аналіз» з бюджетом часу 14 годин є важливою формою набуття професійних знань і навичок студентами, які навчаються за напрямом підготовки «Економіка підприємства».

Індивідуальна робота є складовою частиною самостійної роботи студента при опануванні даного курсу і має на меті забезпечити попередню індивідуалізацію завдань лабораторної роботи. Її зміст, трудомісткість і термін виконання представлено у табл. 6.1.

Тематика наукових досліджень за дисципліною

Основними формами науково-дослідної роботи студентів за дисципліною «Економічний аналіз» є підготовка наукових праць (статей, тез, рефератів, наукових робіт) з їх опублікуванням або/та подачею на наукові конференції (конкурси тощо) та виступом на них.

Основні напрямки наукових досліджень за дисципліною «Економічний аналіз»

1. Можливості розширення інформаційної бази економічного аналізу в умовах сучасних інформаційних технологій.
2. Порівняльна характеристика організаційних форм проведення аналітичної роботи на підприємстві.
3. Характерні риси організації аналізу в умовах розвитку мережі автоматизованих робочих місць (АРМ).
4. Проблеми застосування окремих методичних прийомів економічного аналізу.
5. Перспективи розвитку окремих видів економічного аналізу.
6. Взаємозв'язок мікро- і макроекономічного аналізу.
7. Розвиток підходів до забезпечення порівнянності економічної інформації.

Таблиця 6.1

Календарний графік виконання індивідуальної роботи за дисципліною «Економічний аналіз»

Тема	Зміст роботи	Назва комп'ютерних програм (з фонду інституту), які обов'язково використовуються при розрахунках	Кількість годин	Термін виконання, тиждень
Тема 3. Види аналізу та його інформаційне забезпечення	Формування інформаційної бази про економічні результати діяльності базового підприємства за останні три роки.	Робота із спеціалізованими сайтами в мережі Інтернет.	3	2-4
Тема 5. Аналіз майна підприємства та джерел його формування	Приведення балансів базового підприємства різних років у порівняльний вигляд.	-	2	5-6
Тема 6. Аналіз ліквідності і платоспроможності підприємства	Розрахунок показників ліквідності	Оцінка економічного потенціалу підприємства, EXCEL	1	7
Тема 7. Аналіз фінансової стійкості підприємства	Розрахунок показників фінансової стійкості	Оцінка економічного потенціалу підприємства, EXCEL	1	8
Тема 8. Аналіз ділової активності підприємства	Розрахунок показників ділової активності	Оцінка економічного потенціалу підприємства, EXCEL	1	9
Тема 9. Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства	Розрахунок показників рентабельності	Оцінка економічного потенціалу підприємства, EXCEL	2	10-11
Тема 10. Діагностика ймовірності банкрутства підприємства	Оцінка ймовірності банкрутства за різними моделями	Аналіз фінансового стану, EXCEL	1	12
Тема 11. Загальне оцінювання і прогнозування фінансового стану підприємства	Прогнозування фінансового стану підприємства різними методами	Комп'ютерні програми з прогнозування економічних явищ	3	13-15
Разом			14	

Наукова праця має бути підготовлена студентом за наступною структурою:

- вступ (обґрунтування актуальності теми);
- питання 1 (аналіз існуючої проблеми);
- питання 2 (узагальнення передового досвіду);
- питання 3 (висвітлення шляхів і заходів щодо поліпшення питань, що досліджуються);
- висновки (короткий огляд пропозицій);
- літературні джерела.

Обсяг такої праці орієнтовно становить 7-10 сторінок друкованого тексту (14 шрифт, 1,5 інтервал).

Індивідуальна робота студентів заочної форми навчання

З метою набуття студентами напряду підготовки «Економіка підприємства» практичних навичок з мікроекономічного аналізу навчальним планом передбачено виконання на заочній формі навчання домашньої контрольної роботи.

Контрольна робота кожним студентом виконується за індивідуальним варіантом. До складу завдань кожного варіанту входить виконання однієї лабораторної роботи (за модулем 2) і блоку задач за модулем 3 (по одній задачі з кожної теми даного модулю; разом 5 задач).

Обсяг контрольної роботи повинен становити 15-20 сторінок звичайного учнівського зошиту або аркушів формату А4.

Матеріали виконаної контрольної роботи слід подавати в такій послідовності:

- номер варіанту контрольної роботи;
- лабораторна робота з фінансового аналізу (згідно алгоритму виконання, наведеному у розділі 4 даного посібника);
- блок задач з управлінського аналізу (умови задач, алгоритм розв'язання, розв'язок, висновки);
- список використаної літератури.

РОЗДІЛ 7

ПІДСУМКОВІ ПИТАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

1. Поняття економічного аналізу та його основні функції.
2. Предмет, об'єкт і принципи економічного аналізу.
3. Базові категорії економічного аналізу.
4. Місце економічного аналізу в системі управління підприємством.
5. Мета і завдання економічного аналізу.
6. Зв'язок економічного аналізу з іншими науками.
7. Поняття методу і методики економічного аналізу.
8. Інструментарій економічного аналізу підприємства та його склад.
9. Характеристика основних логічних способів обробки інформації.
10. Основні методики детермінованого факторного аналізу.
11. Загальна характеристика способів стохастичного факторного аналізу.
12. Типологія видів економічного аналізу.
13. Поняття та принципи інформаційного забезпечення економічного аналізу.
14. Класифікація і характеристика найважливіших груп інформації.
15. Вимоги економічного аналізу інформації.
16. Способи перевірки достовірності економічної інформації.
17. Інформаційна база аналізу в умовах сучасних інформаційних технологій.
18. Організаційні форми та основні виконавці аналітичних робіт.
19. Особливості та переваги організації аналізу в умовах комп'ютерної обробки інформації.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

20. Значення і завдання фінансового аналізу підприємства.
21. Інформаційна база аналізу фінансового стану.
22. Види аналізу фінансового стану.
23. Основні етапи аналізу фінансового стану підприємства.
24. Поширені методичні прийоми аналізу фінансового стану.

25. Поняття і склад майна підприємства.
26. Основні напрямки аналізу балансу. Умови порівнянності балансів.
27. Аналіз динаміки, складу і структури майна підприємства.
28. Аналіз стану майна підприємства.
29. Оцінка складу і джерел утворення майна підприємства
30. Аналіз ефективності фінансування і використання майна підприємства.
31. Поняття ліквідності і платоспроможності підприємства.
32. Складання балансу ліквідності.
33. Розрахунок та аналіз основних показників ліквідності і платоспроможності.
34. Поняття фінансової стійкості підприємства, значення і завдання її аналізу.
35. Оцінювання фінансової стійкості підприємства на основі аналізу співвідношення власного і позикового капіталу.
36. Оцінювання операційного левериджу і запасу фінансової стійкості підприємства.
37. Аналіз фінансової рівноваги між активами і пасивами. Оцінювання фінансової стійкості підприємства за функціональною ознакою.
38. Оцінювання фінансової стійкості підприємства за співвідношенням фінансових і не фінансових активів.
39. Поняття ділової активності підприємства, значення і завдання її аналізу.
40. Аналіз динаміки загальних показників господарської діяльності.
41. Аналіз ефективності використання ресурсів підприємства.
42. Завдання, основні напрямки та інформаційне забезпечення аналізу фінансових результатів діяльності підприємства.
43. Аналіз рівня і динаміки фінансових результатів.
44. Аналіз доходів і витрат підприємства.
45. Аналіз прибутків (збитків) підприємства.
46. Аналіз рентабельності діяльності підприємства.
47. Поняття, види і причини банкрутства підприємства.
48. Методи діагностики ймовірності банкрутства.
49. Шляхи фінансового оздоровлення підприємства.

50. Методика комплексного оцінювання фінансового стану підприємства.
51. Прогнозування фінансового стану підприємства.
52. Аналіз чутливості фінансових показників до змін виробничих ситуацій.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3

53. Завдання та інформаційне забезпечення аналізу виробництва і реалізації продукції.
54. Аналіз динаміки і виконання плану виробництва і реалізації продукції.
55. Аналіз асортименту і структури продукції.
56. Аналіз якості виробленої продукції.
57. Аналіз ритмічності роботи підприємства.
58. Аналіз факторів і резервів збільшення випуску і реалізації продукції.
59. Аналіз забезпеченості підприємства персоналом.
60. Аналіз використання робочого часу.
61. Аналіз ефективності використання персоналу підприємства.
62. Аналіз оплати праці.
63. Аналіз забезпеченості підприємства основними засобами виробництва.
64. Аналіз ефективності використання основних засобів.
65. Аналіз використання виробничої потужності та обладнання.
66. Резерви збільшення випуску продукції, фондівіддачі і рентабельності основних засобів.
67. Завдання та інформаційне забезпечення аналізу використання матеріальних ресурсів.
68. Аналіз забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами.
69. Аналіз використання матеріальних ресурсів.
70. Значення, завдання й об'єкти аналізу собівартості продукції.
71. Аналіз загальної суми витрат на виробництво продукції.
72. Аналіз витратомісткості продукції.
73. Аналіз собівартості окремих видів продукції.
74. Аналіз прямих матеріальних витрат.
75. Аналіз прямих витрат на оплату праці.
76. Аналіз непрямих витрат.
77. Визначення резервів зниження собівартості продукції.

РОЗДІЛ 8

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література:

Нормативні та законодавчі акти

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-15 : станом на 03.01.2015р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

2. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 р. № 2755-17 : станом на 17.01.2015р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 липня 1999р. № 996-XIV 02 [Електронний ресурс] // <http://zakon.rada.gov.ua>.

4. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку : Накази Міністерства фінансів України [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.

5. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності : Наказ Міністерства фінансів України від 28 березня 2013 р. №433 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.

6. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства : Наказ Міністерства економіки України від 19 січня 2006 р. № 14 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>.

7. Методичні рекомендації з перевірки порівнянності показників фінансової звітності : Наказ Міністерства фінансів України від 11 квітня 2013 р. №476 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.

Навчальна література

8. Баканов М. И. Теория экономического анализа : учебн. / М.М. Баканов,

А. Д. Шеремет. - [4-е изд. доп. и перераб.] - М. : Финансы и статистика, 2002. - 416 с.

9. Грабовецький Б. Є. Економічний аналіз : [навч. посіб.] / Б. Є. Грабовецький. - К. : Центр учбової літератури, 2009. – 256 с.

10. Гудзевич О. І. Основи економічного аналізу і діагностики фінансово-господарської діяльності підприємства : навч. посіб. / О. І. Гудзевич. - К.: Кондор, 2004. - 180 с.

11. Економічний аналіз : навч. посіб. / [М. А. Болюх, В. З. Бурчевський, М. І. Горбаток та ін.] ; за ред. М. Г. Чумаченка. – [вид. 2-ге, перероб. і доп.] – К. : КНЕУ, 2003. – 556 с.

12. Економічний аналіз : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] ; за ред. Ф. Ф. Бутинця. — Житомир: ПП Рута, 2003. - 680 с.

13. Кіндрацька Г. І. Економічний аналіз : підруч. / Кіндрацька Г. І., Білик М. С., Загородній А. Г. ; за ред. проф. А. Г. Загороднього. – [вид. 3-тє, перероб. і доп.]. – К. : Знання, 2008.- 487 с.

14. Косова Т. Д. Організація і методика економічного аналізу : навч. посіб. / Т. Д. Косова, П. М. Сухарев, Л. О. Ващенко та ін. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.

15. Любушин Л. П. Экономический анализ : учеб. пособ. / Л. П. Любушин. – [2-е изд., перер. и доп.] - М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2007. - 433 с.

16. Мец В. О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства : навч. посіб. / В. О. Мец. - К. : Вища школа, 2003. - 278 с.

17. Мних Є. В. Економічний аналіз : підруч. / Є. В. Мних. – [2-е вид., перер. і доп.] - К. : Центр навчальної літератури, 2005. - 472 с.

18. Мочаліна З. М. Економічний аналіз (модульний варіант) : навч. посіб. / З.М. Мочаліна, В. Т. Плакіда, А. Є. Ачкасов. – Харків: ХНАМГ, 2007. – 408 с.

19. Мошенський С. З. Економічний аналіз : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / С. З. Мошенський, О. В. Олійник ; за ред. Ф. Ф. Бутинця. - [2-ге вид., доп. і перероб.] – Житомир : ПП «Рута», 2007. – 704 с.

20. Нестеренко Ж. К. Економічний аналіз фінансово-господарської

діяльності підприємства : навч. посіб. / Ж. К. Нестеренко, А. В. Череп. - К.: Центр навчальної літератури, 2005. - 122 с.

21. Подольська В. О. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / В. О. Подольська, О. В. Яріш. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 488 с.

22. Попович П. Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання : підруч. / П.Я. Попович. – [2-ге вид., переробл. і доп.] – Тернопіль : Економічна думка, 2004. – 416 с.

23. Прокопенко І. Ф. Комп'ютеризація економічного аналізу (теорія і практика) : навч. посіб. / І. Ф. Прокопенко, В. І. Ганін, В. В. Москаленко. - К.: Центр навчальної літератури, 2005. - 340 с.

24. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємств : [навч. посіб.] / Г. В. Савицька. – [2-ге вид., випр. і доп.] – К. : Знання, 2005. – 662 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

25. Серединська В. М. Теорія економічного аналізу : підруч. / Серединська В. М., Загородна О. М., Федорович Р. В. – Тернопіль : Видавництво Астон, 2006. – 368 с.

26. Тарасенко Н. В. Економічний аналіз : навч. посіб. / Н. В. Тарасенко. – [3-є вид., випр. і доп.] - Львів: Магнолія плюс, 2005. - 344 с.

27. Шеремет О. О. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / О. О. Шеремет. – К. : Кондор, 2009. - 194 с.

Додаткова література:

28. Андрєєва Г. І. Економічний аналіз : навч.-метод. посіб. / Г. І. Андрєєва. – К. : Знання, 2008. – 263 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

29. Болюх М. А. Збірник задач з курсу «Економічний аналіз» : [навч. посіб.] / М.А. Болюх, М.І. Горбаток. – К. : КНЕУ, 2002. – 232 с.

30. Голов С. Ф. Управленческий бухгалтерский учет / С. Ф. Голов. – К. : «Скарби», 1998. – 384 с.

31. Івахненко В. М. Курс економічного аналізу : навч.-метод. посіб. для сам. вивч. дисц. / В. М. Івахненко. – К. : Знання прес, 2000. – 263 с.

32. Кармазін В. А. Економічний аналіз : Практикум / В. А. Кармазін. – К. : Знання, 2007. – 255 с.
33. Мец В. О. Економічний аналіз (збірник практичних завдань і тестів за даними П(С)БО : [навч. посіб.] / В. О. Мец. – К. : КНЕУ, 2001. – 236 с.
34. Ришар Ж. Аудит и анализ хозяйственной деятельности предприятия / Международная организация труда / Жак Ришар ; пер. с франц. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 375 с.
35. Тарасенко Н. В. Економічний аналіз: Практикум : навч. посіб. / Н. В. Тарасенко. — Львів: «Новий Світ — 2000», 2006. - 280 с.
36. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік : підруч. / Н. М. Ткаченко. - [3-тє вид., доп. і перероб.] – К. : Алерта, 2008. – 926 с.
37. Хеддервик К. Финансово-экономический анализ деятельности предприятий / Международная организация труда / Карл Хеддервик ; пер. с англ. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 192 с.
38. Хомин П. Я. Звітність підприємств : навч. посіб. / П. Я. Хомин, Г. П. Журавель. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 656 с.